

ნაწილი 1

ცნებები: დემოკრატია და ადამიანის უფლებები

თავი 1

რას აღნიშნავს ცნებები

თავი 2

მოქალაქეობის დინამიკური ცნების განმარტება

თავი 3

განათლება დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დაცვისთვის

თავი 4

სწავლება დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ - ევროპის

საბჭოს მიდგომის ჩამოყალიბების მოკლე ისტორია

დემოკრატიული მოქალაქეობის შესახებ განათლებისა და ადამიანის უფლებათა სწავლების იდეა არ არის ახალი. სამოქალაქო ან მოქალაქეობრივი უფლება-მოვალეობების შესახებ განათლება მრავალი წლის წინ დაინერგა ევროპის ბევრ ქვეყანაში და დღემდე ხორციელდება სხვადასხვა გზით. ამგვარი სწავლების ძირითად მიზანს წარმოადგენს მოსწავლეთა ინფორმირება მათ ქვეყანაში არსებული პოლიტიკური სისტემის შესახებ, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, კონსტიტუციის შესახებ, ინსტრუქციის მიწოდების ფორმალური მეთოდების გამოყენებით. შესაბამისად, მოქალაქეობის მოდელი, რომელსაც ამგვარი სწავლება გულისხმობს, პასიური და მინიმალურია. მოქალაქეობა, რიგითი ადამიანების დიდი უმრავლესობისათვის, შემოიფარგლება თითქმის მხოლოდ იმ მოლოდინით, რომ ისინი უნდა დაემორჩილონ კანონს და მონაწილეობა მიიღონ სახალხო არჩევნებში. ეს არის ის პასუხისმგებლობები, რომლებიც ეკისრებათ მოქალაქეებს იმ სამართლებრივ და კულტურულ გარემოში, რომელშიც ისინი ცხოვრობენ. ზოგიერთი ქვეყანის მიერ გახორციელებულ იქნა ადამიანის უფლებების შესახებ სწავლების ჩართვა მოქმედ სასწავლო პროგრამებში. ევროპის მასშტაბით, განათლების სფეროში დასაქმებული პირები დღითიდღე სულ უფრო და უფრო რწმუნდებიან დემოკრატიული მოქალაქეობის შესახებ განათლებასა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებას შორის კავშირის აუცილებლობაში.

თუმცა უკანასკნელ წლებში ევროპის მასშტაბით განვითარებულმა მოვლენებმა და განხორციელებულმა ცვლილებებმა რამდენადმე შეცვალა მოქალაქეობის მოდელი: ეს მოვლენები მოიცავს:

- ეთნიკურ კონფლიქტებსა და ნაციონალიზმს;
- გლობალურ საფრთხეებსა და დაუცველობას;
- ინფორმაციის გავრცელებისა და კომუნიკაციის ახალი ტექნოლოგიების განვითარებას;
- გარემოსდაცვით პრობლემებს;
- მოსახლეობის მიგრაციას;
- მანამდე არაღიარებულ კოლექტიურ იდენტობათა ახალი ფორმების აღმოცენებას;
- მზარდ მოთხოვნას პერსონალურ ავტონომიასა და თანასწორობის ახალ ფორმებზე;

- ადამიანებს შორის სოციალური ერთობისა და სოლიდარობის შესუსტებას;
- პოლიტიკური ინსტიტუციებისადმი, მმართველობის ფორმებისა და პოლიტიკური ლიდერების მიმართ ნდობის ხარისხის შემცირებას;
- პოლიტიკას, ეკონომიკასა და კულტურას შორის მზარდ ურთიერთკავშირსა და ურთიერთდამოკიდებულებას, როგორც რეგიონულ, ასევე საერთაშორისო დონეზე.

ამგვარი გამოწვევების ფონზე ცხადი გახდა, რომ საჭიროა ახალი ტიპის მოქალაქეები: მოქალაქეები, რომლებიც არა მხოლოდ ინფორმირებულნი არიან და ნათელი წარმოდგენა აქვთ თავიანთ ფორმალურ მოქალაქეობრივ ვალდებულებებზე, არამედ არიან აქტიურნი - შეუძლიათ თავიანთი წვლილი შეიტანონ იმ საზოგადოების ცხოვრებაში, რომელსაც ეკუთვნიან, იმ ქვეყნის განვითარებაში, რომელშიც ისინი ცხოვრობენ და, ასევე, მსოფლიო მასშტაბით მიმდინარე მოვლენებში; რომელთა აქტიური მონაწილეობაც მიმდინარე მოვლენებში არის გამოხატულება მათი ინდივიდუალობისა და ემსახურება პრობლემების მოგვარებას.

თავი 1

რას აღნიშნავს ცნებები

1. პოლიტიკა, დემოკრატია და დემოკრატიული მმართველობა სკოლებში

დემოკრატიული მოქალაქეობის შესახებ განათლებისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების მიზანს წარმოადგენს ახალგაზრდა მოქალაქეების წახალისება და მათი შესაძლებლობებით აღჭურვა, რათა მონაწილეობა მიიღონ იმ საზოგადოების ცხოვრებაში, რომელსაც ეკუთვნიან. დემოკრატიული მოქალაქეობის მიზანი უკავშირდება დემოკრატიისა და პოლიტიკის ცნებებს. სკოლის დემოკრატიული მმართველობა გადამწყვეტ როლს ასრულებს დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაში, ვინაიდან იგი მოსწავლეებს სთავაზობს შესაძლებლობებს, ისწავლონ, თუ როგორ უნდა მიიღონ მონაწილეობა საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. აქედან გამომდინარე, წინამდებარე თავში ყურადღება გამახვილებულია სწორედ ამ სამ ცნებაზე, ვინაიდან ეს სამი ცნება უმნიშვნელოვანესია დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებების სწავლებაში, იმ პერსპექტივით, რა პერსპექტივიტაც არის განხილული იგი წინამდებარე სახელმძღვანელოში.

1.1 პოლიტიკა

1.1.1 პოლიტიკა - ძალაუფლების დემონსტრირება და პრობლემის გადაჭრა

გაზეთების მკითხველები და ტელემყურებლები აღმოაჩენენ, რომ პოლიტიკის შესახებ გაკეთებული მედიარეპორტაჟები ქვემოთ მოყვანილი ორი კატეგორიიდან ერთ-ერთს მიეკუთვნება:

- პოლიტიკოსები უპირისპირდებიან თავიანთ ოპონენტებს. რითაც მათ შეიძლება კითხვის ნიშნის ქვეშ დააყენონ თავიანთი პოლიტიკური მეტოქეების პატიოსნება, ან თანამდებობრივი უფლებამოსილების სათანადოდ გახორციელებისა და კონკრეტული პრობლემის გადაჭრის უნარი. პოლიტიკის აღქმა ამ კუთხით -

როგორც „ბინძური საქმისა“ - აიძულებს ზოგიერთ ადამიანს, ზურგი აქციოს პოლიტიკას.

- პოლიტიკოსები მსჯელობენ მათი ქვეყნის ან ქვეყნების წინაშე მდგარი რთული პრობლემის გადაჭრის გზებსა და საშუალებებზე.

პოლიტიკურ მოვლენათა განვითარების მოცემული ორი კატეგორია შეესაბამება მაქს ვებერის კლასიკურ განმარტებას, რომლის თანახმადაც:

- პოლიტიკა არის სწრაფვა და ბრძოლა ძალაუფლებისათვის. ძალაუფლების გარეშე ვერც ერთი პოლიტიკური მოთამაშე ვერ შეძლებს, მიაღწიოს რაიმეს. დემოკრატიულ სისტემებში პოლიტიკური მოთამაშეები ერთმანეთს ეჯიბრებიან საზოგადოების უმრავლესობის მოწონებისა და მხარდაჭერის მოპოვებისათვის. აქედან გამომდინარე, თამაშის წესები გულისხმობს პოლიტიკურ ოპონენტზე შეტევის გახორციელებას, მაგალითად, საარჩევნო კამპანიის დროს, ამომრჩეველთა გადაბირებისა და პარტიაში ახალი წევრების მოზიდვის მიზნით.
- პოლიტიკა შეიძლება შევადაროთ „სქელი ფიცრის ბურღვის ნელ და მტკიცე პროცესს, როგორც ენთუზიაზმით, ასევე, გათვლების სისწორით“⁴. ეს მეტაფორა აღნიშნავს პოლიტიკური პრობლემის გადაჭრის მცდელობას. ასეთი პრობლემების გადაუჭრელობა დაუშვებელია, ვინაიდან ისინი საკმაოდ მწვავეა, მთელ საზოგადოებაზე ახდენს გავლენას და, აქედან გამომდინარე, კომპლექსური და რთული ხასიათისაა. პოლიტიკა წარმოადგენს ჭეშმარიტად პრაქტიკულ და მართებულ სფეროს, ხოლო დისკუსიის შედეგი აუცილებლად უნდა იყოს გადაწყვეტილება.

აქედან გამომდინარე, პოლიტიკა, დემოკრატიულ გარემოში, პოლიტიკური მოთამაშეებისაგან მოითხოვს სხვადასხვა როლის შესრულებას, რომელთა გაიგივებაც შეუძლებელია. ძალაუფლებისათვის ბრძოლას სჭირდება ქარიზმატული ფიგურა, რომელიც ფლობს რიტორიკას და რთული საკითხების მარტივ ენაზე გადმოცემის უნარს. აქტუალური რთული პრობლემისა და მომავალთან დაკავშირებული

---

⁴მაქს ვებერი, Politik als Beruf [პოლიტიკა, როგორც მოწოდება და ხელობა], შტუდგარტი, 1997 წ. გვ. 82, ციტატა თარგმნილია პიტერ კრაფის მიერ.

გადაწყვეტილებების მიღებას კი სჭირდება მეცნიერული გამოცდილების მქონე, პასუხისმგებლობის გრძნობით სავსე პატიოსანი პიროვნება.

1.1.2 პოლიტიკა დემოკრატიის პირობებში - საპასუხისმგებლო ამოცანა

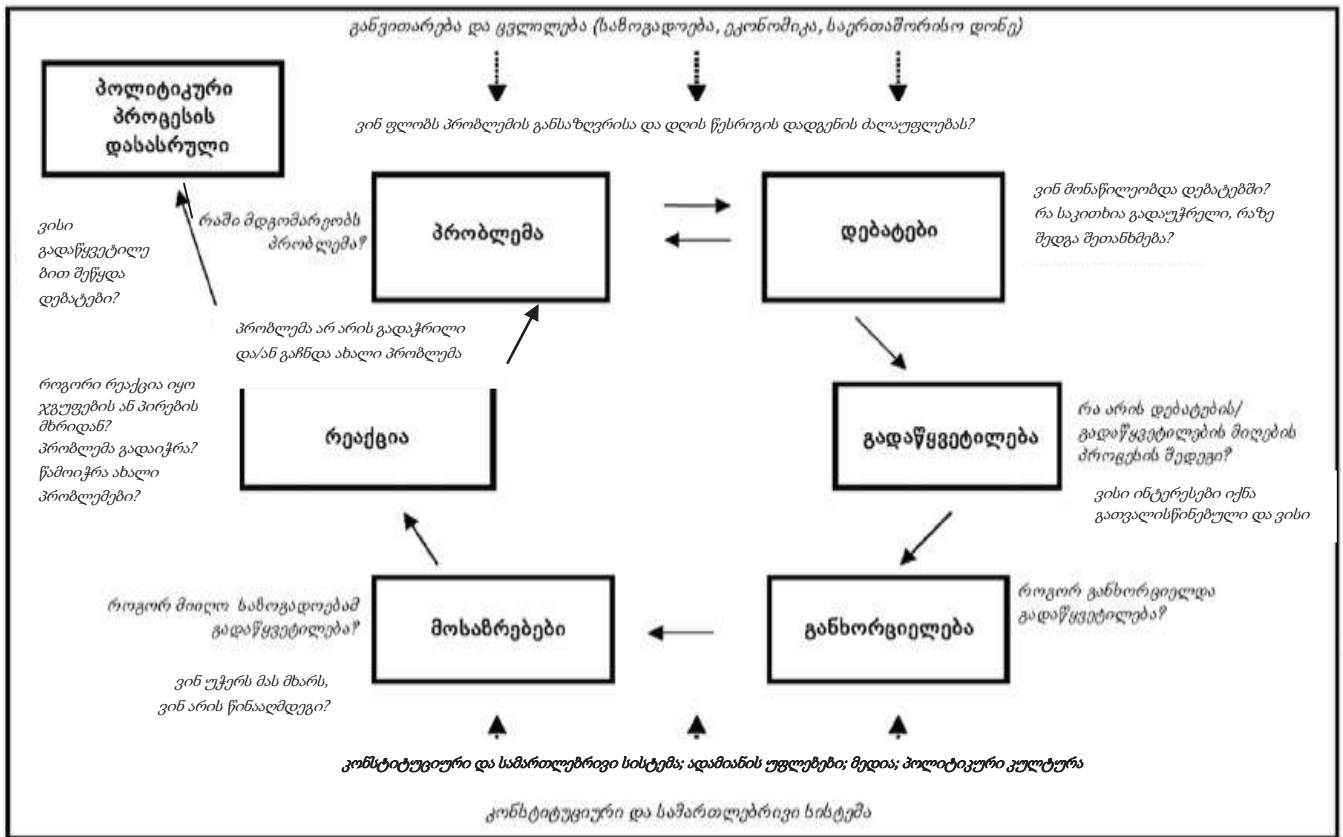
რა თქმა უნდა, უპირველეს ყოვლისა, ჩვენს წარმოდგენაში ჩნდებიან პოლიტიკური ლიდერები, რომლებიც უნდა აკმაყოფილებდნენ ამ როლებისათვის საჭირო ურთიერთგამომრიცხავ სტანდარტებს. არსებობს კარგად ცნობილი მაგალითები ლიდერებისა, რომლებიც ამ ორი როლის ბრწყინვალე შემსრულებლებად გვევლინებიან. ამათგან, ერთნი პოლიტიკას სცენად აქცევენ, ხოლო მეორენი - სალექციო დარბაზად. პირველი კატეგორია, როგორც წესი, არჩევნებში გამარჯვებული გამოდის, მაგრამ საზოგადოებისათვის არანაირი სარგებელი არ მოაქვს; მეორე კატეგორიას საზოგადოებისათვის სარგებლის მომტანი იდეები გააჩნია, მაგრამ მათ უჭირთ მხარდამჭერთა მოპოვება.

თუმცა აღნიშნული დილემის წინაშე დგანან არა მხოლოდ პოლიტიკური ლიდერები და გადაწყვეტილების მიღებაში მონაწილე პირები, არამედ ყოველი მოქალაქე, რომელსაც გააჩნია სურვილი, მონაწილეობა მიიღოს პოლიტიკაში. საზოგადოებაში გამოსვლისას, წარმოსათქმელი სიტყვისათვის განკუთვნილი დრო, როგორც წესი, შეზღუდულია და საზოგადოებაზე გავლენის მოხდენას მხოლოდ ის გამომსვლელი ახერხებს, რომლის გზავნილიც ნათელი და მარტივი გასაგებია. მასწავლებლებისათვის ცნობილია, რომ გასაოცარი კავშირი არსებობს საზოგადოებაში კომუნიკაციასა და სკოლაში კომუნიკაციას შორის - დროის რესურსების სიმწირე, აზრის ნათლად და მარტივად გამოთქმის საჭიროება და, ამავე დროს, სირთულეებთან გამკლავების უნარი.

ადამიანის უფლებებით სარგებლობა - როგორცაა აზრისა და სიტყვის თავისუფლება, არჩევნებში მონაწილეობა - აქედან გამომდინარე, საპასუხისმგებლო ამოცანას წარმოადგენს არა მხოლოდ პოლიტიკური ლიდერისათვის, არამედ ყველა მოქალაქისათვის. დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების საშუალებით, ახალგაზრდები გადიან წვრთნას სხვადასხვა კომპეტენციის გამომუშავებისათვის და იღებენ იმ სტიმულს, რომელიც მათ სჭირდებათ, რათა მონაწილეობა მიიღონ საჯარო დებატებსა და გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში. მოსწავლეები, როგორც სკოლის საზოგადოების წევრები, სწავლობენ, თუ როგორ უნდა

მიიღონ მონაწილეობა საზოგადოებაში, რომელსაც საფუძვლად უდევს დემოკრატია და ადამიანის უფლებების დაცვა.

1.1.3 პოლიტიკური ციკლის მოდელი: პოლიტიკა, როგორც საზოგადოებაში არსებული პრობლემის გადაჭრის პროცესი

პოლიტიკური ციკლის მოდელი წარმოადგენს ინსტრუმენტს, რომლის საშუალებითაც ხორციელდება პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღების პროცესების აღწერა და აღქმა; ამგვარად, მასში, უპირველეს ყოვლისა, ყურადღება გამახვილებულია პოლიტიკის მკვლევარის ემპირიული განმარტების ერთ ასპექტზე „სქელი ფიცრის ბურღვის ნელი და მტკიცე პროცესი“.

პოლიტიკა აღიქმება, როგორც პოლიტიკური პრობლემის განსაზღვრის პროცესი, დღის წესრიგის დადგენის რთული პროცესის ფონზე, ამასთან, როგორც პოლიტიკური პრობლემის განსაზღვრის პროცესში, ასევე, დღის წესრიგიდან სხვა საკითხების ამოღების პროცესში, ძალაუფლების მნიშვნელოვანი ელემენტია ჩართული. პოლიტიკური ციკლის მოცემული მოდელი წარმოადგენს პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღების პროცესში ეტაპების თანამიმდევრობის იდეალურ აღწერას: დებატები, გადაწყვეტილება, გადაწყვეტილების განხორციელება. იმ პირთა და

ჯგუფების პოლიტიკური მოსაზრება და რეაქცია, რომელთა ინტერესიც დევს ამ გადაწყვეტილებაში, არის მაჩვენებელი იმისა, ემსახურება თუ არა მიღებული გადაწყვეტილებები მათ მიზანს და იქნება თუ არა იგი მათი მხრიდან მიღებული და მოწონებული. უმცირესობებისაგან ან ჯგუფებისაგან, რომლებიც არ ფლობენ საკმარის ძალებს, რომ დაიცვან საკუთარი ინტერესები და რომელთა მოსაზრებების გათვალისწინებაც არ მოხდა, უნდა ველოდოთ პროტესტსა და კრიტიკას. იმ შემთხვევაში, თუ პრობლემის გადაჭრის მცდელობა წარმატებით დასრულდება (ან განმარტებული იქნება, როგორც წარმატებული), პოლიტიკური ციკლი სრულდება (პოლიტიკური პროცესის დასასრული); იმ შემთხვევაში, თუ პოლიტიკური პრობლემის გადაჭრის მცდელობა წარუმატებელი აღმოჩნდება, ციკლი თავიდან იწყება. ზოგიერთ შემთხვევაში, ერთი პრობლემის გადაჭრა სათავეს უდებს სხვა ახალ პრობლემებს, რომელთა მოგვარებაც წარმოებულ უნდა იქნას ახალი პოლიტიკური ციკლის საშუალებით.

პოლიტიკური ციკლის მოდელში წარმოჩენილია, დემოკრატიულ სისტემებსა და სკოლების დემოკრატიულ მმართველობაში, პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღების პროცესის მნიშვნელოვანი ასპექტები:

- არსებობს პოლიტიკური პრობლემებისა და საყოველთაო კეთილდღეობის ევრისტიკული ცნება; არავის შეუძლია წინასწარ განსაზღვროს, რა არის საყოველთაო კეთილდღეობა. პროცესში მონაწილე მხარეებმა, ჯგუფებმა და ინდივიდუალურმა პირებმა თავად უნდა განსაზღვრონ, რა იქნება საყოველთაოდ მისაღები და, ჩვეულებრივ, უწევთ შეთანხმდნენ კომპრომისზე.
- მოსალოდნელია კონკურენცია დღის წესრიგის განსაზღვრისას; პლურალისტურ საზოგადოებებში პოლიტიკური მოსაზრებები ხშირად უკავშირდება ინტერესებს.
- სოციალურ რეალობაში მონაწილეობა არ არის სრულყოფილი, ვინაიდან გარკვეულ პირებსა და ჯგუფებს სისტემატურად ნაკლები წვდომა აქვთ ძალაუფლებასთან და გადაწყვეტილების მიღების პროცესთან და, აქედან გამომდინარე, საჭიროა, ყურადღება გამახვილდეს ნაკლები ძალაუფლების მქონე ჯგუფებისათვის პროცესებში მონაწილეობის შესაძლებლობების გაფართოებაზე.

- პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღება წარმოადგენს კოლექტიური სწავლის პროცესს, სადაც არ არიან წარმოდგენილი ყოვლისმცოდნე მოთამაშეები (როგორცაა ლიდერები ან მხსნელის იდეოლოგიის მატარებელი მხარეები). იგი მოიცავს საყოველთაო კეთილდღეობის კონსტრუქტივისტულ ცნებას: საყოველთაო კეთილდღეობას წარმოადგენს ის, რაც მოცემულ მომენტში უმრავლესობის მიერ არის მიჩნეული ასეთად.
- ძლიერი გავლენით სარგებლობს საზოგადოებრივი აზრი და მედიაარეპორტაჟები - მოქალაქეებისათვის და დაინტერესებული ჯგუფებისათვის პროცესებში ჩართვისა და მონაწილეობის შესაძლებლობის თვალსაზრისით.

პოლიტიკური ციკლი არის მოდელი, რომელიც იმავე ფუნქციას ასრულებს, რომელსაც გეოგრაფიაში - რუკა. იგი ბევრ რამეს გვიჩვენებს, ლოგიკური აღქმის პროცესს უწყობს ხელს. სწორედ ამიტომ მოდელები ხშირად გამოიყენება როგორც განათლებაში, ასევე, მეცნიერებაში, მოდელების გარეშე ჩვენ ჩვენივე კომპლექსური სამყაროს შესახებ ძალიან ცოტა გვეცოდინებოდა.

ჩვენ კარგად ვიცით განსხვავება რუკასა და იმ რეალურ ადგილმდებარეობას შორის, რომელსაც ეს რუკა აღწერს – რუკა ბევრის მაჩვენებელია, მაგრამ მხოლოდ იმიტომ, რომ მასში ბევრი რამ არ არის შესული. რუკა, რომელშიც ზედმიწევნით ყველაფერი იქნება დატანილი, ძალიან რთული იქნება აღსაქმელად. იგივე შეიძლება ითქვას მოდელებზე, როგორცაა პოლიტიკური ციკლის მოდელი. მოდელი რეალობაში არ უნდა ავურიოთ. მოდელში ყურადღება გამახვილებულია პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღებაზე – „სქელი ფიცრის ბურღვის ნელ და მტკიცე პროცესზე“ – მაგრამ ნაკლებად არის წარმოდგენილი პოლიტიკის მეორე განზომილება, სწრაფვა და ბრძოლა ძალაუფლებისა და გავლენის მოსაპოვებლად.

დემოკრატიულ სისტემაში პოლიტიკის ორი განზომილება ერთმანეთთან არის დაკავშირებული: პირები, რომლებიც გადაწყვეტილებას იღებენ, ეჭიდებიან რთულ პრობლემებს და, ამავდროულად, უპირისპირდებიან ერთმანეთს, როგორც პოლიტიკური ოპონენტები. პოლიტიკური ციკლის მოდელში დღის წესრიგის დადგენის ეტაპი გვიჩვენებს, თუ როგორ ერწყმის ეს ორი განზომილება ერთმანეთს.

დღის წესრიგში პოლიტიკური პრობლემისთვის პრიორიტეტული ადგილის მოპოვება ძალაუფლებისა და გავლენის დემონსტრირებას მოითხოვს.

მაგალითისთვის ავიღოთ: ერთი ჯგუფი აცხადებს – „გადასახადები ძალიან მაღალია და აფრთხობს ინვესტორებს“, მეორე ჯგუფი ამტკიცებს – „გადასახადები ძალიან დაბალია და ბიუჯეტი სათანადოდ ვერ აფინანსებს განათლებასა და სოცუზრუნველყოფას“. გადასახადების პრობლემის ეს ორივე განმარტება მოიცავს განსხვავებულ ინტერესებსა და პოლიტიკურ თვალთახედვას და პრობლემიდან ორი ესაძლო გამოსავალი, რომელსაც ეს ორი ჯგუფი მოითხოვს, ერთმანეთს ეწინააღმდეგება: შევამცროთ გადასახადები მაღალშემოსავლიან ადამიანთა ჯგუფისთვის, თუ გავზარდოთ პრობლემისადმი პირველი მიდგომა ნეოლიბერალურია, მეორე – სოციალ-დემოკრატიული.

მოქალაქეები კარგად უნდა ერკვეოდნენ ორივე მიდგომის არსში. პოლიტიკური ციკლის მოდელი არის საშუალება, რომელიც მოქალაქეებს ეხმარება, გააანალიზონ და განსაჯონ პოლიტიკოსთა ძალისხმევა, რომელიც მიმართულია საზოგადოებისთვის პრობლემური საკითხების მოგვარებისკენ.

1.2 დემოკრატია

1.2.1 ძირითადი პრინციპები

აბრაამ ლინკოლნის ცნობილი გამოთქმის მიხედვით (1863 წელი), დემოკრატია არის „ხალხის მიერ ხალხის სასიკეთოდ გახორციელებული ხალხის ძალაუფლება“; მოცემული სამი განზომილება შესაძლებელია გაგებულ იქნას შემდეგნაირად:

- ხალხის ძალაუფლება: ხალხი წარმოადგენს სუვერენულ ძალაუფლებას, რომელიც ფლობს ძალაუფლებას, ან გასცემს მანდატს ძალაუფლების განსახორციელებლად და ნებისმიერი პირი, რომელიც ხელისუფლების სათავეებში იმყოფება, პასუხისმგებელია ხალხის წინაშე;
- ხალხის მიერ განხორციელებული ძალაუფლება: ძალაუფლება ხორციელდება ან არჩეული წარმომადგენლების მიერ, ან უშუალოდ მოქალაქეების მიერ;

— ხალხის სასიკეთოდ განხორციელებული ძალაუფლება: ძალაუფლების განხორციელება ემსახურება ხალხის ინტერესებს, რაც საყოველთაო კეთილდღეობაში მდგომარეობს.

მოცემული განმარტებები სხვადასხვაგვარად გაგებისა და დაკავშირების საშუალებას იძლევა. ჟან-ჟაკ რუსოს მიმდევარი პოლიტიკური მოაზროვნეები ამტკიცებენ, რომ ძალაუფლება უნდა ხორციელდებოდეს უშუალოდ მოქალაქეების მიერ (სადაც მმართველი და მართული ერთსა და იმავე პირს წარმოადგენს). ხალხი იღებს გადაწყვეტილებას ყველაფრის შესახებ და არ იზღუდება რაიმე სახის კანონით. ჯონ ლოკის მიმდევარი პოლიტიკური მოაზროვნეები ყურადღებას ამახვილებენ განსხვავებულ ინტერესთა შორის კონკურენციაზე პლურალისტურ საზოგადოებაში; კონსტიტუციურ ჩარჩოებში ისინი შესაძლებელია შეთანხმდნენ გადაწყვეტილებაზე, რომელიც საყოველთაო კეთილდღეობას ემსახურება.

არა აქვს მნიშვნელობა, დემოკრატიის რამდენწლიანი ტრადიცია აქვს ქვეყანას, ან როგორ ჩამოყალიბდა, ნებისმიერ შემთხვევაში, არ შეიძლება მისი უგულებელყოფა. ყველა ქვეყანაში დემოკრატია და ადამიანის უფლებების ძირითადი გაგება მუდმივად განვითარების სტადიაში უნდა იმყოფებოდეს, რათა მისი საშუალებით შესაძლებელი იყოს იმ სირთულეების დაძლევა და იმ გამოწვევებთან გამკლავება, რომლის წინაშეც დგება ყოველი მომდევნო თაობა. ყოველ მომდევნო თაობას სჭირდება განათლება დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა სფეროში.

1.2.2 დემოკრატია, როგორც პოლიტიკური სისტემა

თანამედროვე კონსტიტუციურ სახელმწიფოთა დემოკრატიის ძირითად ელემენტებს შეადგენს:

— კონსტიტუცია, ძირითადად, წერილობითი ფორმით არსებული, რომელიც ქმნის დემოკრატიის ინსტიტუციურ ჩარჩოებს, რომელსაც ზოგიერთ ქვეყანაში იცავს დამოუკიდებელი უმაღლესი სასამართლო; ადამიანის უფლებები, ჩვეულებრივ, არა ყველა უფლება, დაცულია კონსტიტუციით, ისევე, როგორც სამოქალაქო უფლებები;

- ადამიანის უფლებები შედის კონსტიტუციაში და გარდაიქმნება კონსტიტუციით გარანტირებულ სამოქალაქო უფლებებად. ადამიანის უფლებათა კონვენციაზე ხელისმომწერი ქვეყნების მთავრობები ვალდებული არიან, დაიცვან ადამიანის ყველა ის უფლება, რომელიც მათი ქვეყნის მიერ რატიფიცირებულ დოკუმენტშია შესული, და არა მხოლოდ ის უფლებები, რომლებიც მათ კონსტიტუციაშია წარმოდგენილი;
- თანაბარი სამართლებრივი სტატუსი ყველა მოქალაქისათვის: ყველა მოქალაქე თანაბრად არის დაცული კანონით, დისკრიმინაციის დაუშვებლობის პრინციპის შესაბამისად და ვალდებულია, შეასრულოს კანონით გათვალისწინებული, მასზე დაკისრებული მოვალეობები.
- საყოველთაო საარჩევნო უფლება: რომელიც როგორც მამრობითი, ასევე, მდედრობითი სქესის წარმომადგენელ ზრდასრულ მოქალაქეებს აძლევს უფლებას, ხმა მისცეს მისთვის სასურველ პარტიასა და/ან კანდიდატს საპარლამენტო არჩევნების დროს. გარდა ამისა, ზოგიერთი სისტემა გულისხმობს რეფერენდუმებისა და პლემბისციტების გამართვას, რომელიც მოქალაქეებს აძლევს უფლებას, გარკვეული საკითხის შესახებ გადაწყვეტილების მიღების პროცესში უშუალოდ მიიღოს მონაწილეობა, ხმის მიცემის საშუალებით;
- მოქალაქეები სარგებლობენ ადამიანის უფლებებით, რაც მათ პროცესებში სხვადასხვა გზით მონაწილეობის საშუალებას აძლევს. ეს უფლებები მოიცავს მედიის თავისუფლებას ცენზურისა და სახელმწიფო კონტროლისაგან, აზრის, გამოხატვისა და მშვიდობიანი შეკრებების თავისუფლებას და თავისუფალი მოქმედების უფლებას, რომლითაც სარგებლობენ უმცირესობები და პოლიტიკური ოპოზიცია.
- პლურალიზმი და ინტერესთა და პოლიტიკურ მიზნებს შორის კონკურენცია: ინდივიდუალურ მოქალაქეებსა და ჯგუფებს შეუძლიათ შექმნან პარტიები ან საინიციატივო ჯგუფები (ლობისტთა ჯგუფები), არასამთავრობო ორგანიზაციები და ა.შ. ან გაერთიანდნენ პარტიებში ან საინიციატივო ჯგუფებში (ლობისტთა ჯგუფებში) ან არასამთავრობო ორგანიზაციებში და ა.შ., საკუთარი ინტერესების დასაცავად და პოლიტიკური მიზნების მისაღწევად. ინტერესთა წინა პლანზე წამოწევის თვალსაზრისით, არსებობს კონკურენცია, ხოლო ამ ინტერესთა

დაცვის თვალსაზრისით - ძალაუფლებისა და შესაძლებლობების არათანაბარი გადანაწილება;

- პარლამენტი: არჩეული წარმომადგენლებისაგან შემდგარი ორგანო, რომელიც სარგებლობს საკანონმდებლო ძალაუფლებით, რაც ნიშნავს იმას, რომ მათ შეუძლიათ, მიიღონ კანონი, რომელსაც ყველა უნდა დაექვემდებაროს. პარლამენტის უფლებამოსილება ემყარება ამომრჩეველთა უმრავლესობის ნებას. იმ შემთხვევაში, თუ პარლამენტში წარმოდგენილი უმრავლესობა არჩევნების საშუალებით იცვლება, ხელისუფლების სათავეში მოდის ახალი მთავრობა. საპრეზიდენტო სისტემაში, სახელმწიფოს მეთაურის, პრეზიდენტის, არჩევა შესაძლებელია ცალკე პირდაპირი არჩევნების საშუალებით.
- უმრავლესობის მმართველობა: უმრავლესობა იღებს გადაწყვეტილებას, უმცირესობა იძულებულია, დაეთანხმოს ამ გადაწყვეტილებას. კონსტიტუცია განსაზღვრავს უმრავლესობის მმართველობის ზღვრებს, რითაც შესაძლებელია უმცირესობების უფლებებისა და ინტერესების დაცვა. საკითხის რაობიდან გამომდინარე, უმრავლესობის ქვორუმი შეიძლება განსხვავებული იყოს, მაგალითად, ორი მესამედი კონსტიტუციაში ცვლილებების შეტანისას;
- კონტროლისა და ბალანსის სისტემა (სხვადასხვა სახელისუფლებო შტოს (საკანონმდებლო, აღმასრულებელ და სასამართლო ხელისუფლებებს) შორის ურთიერთკონტროლისა და ძალაუფლების დაბალანსების სისტემა): დემოკრატია თავის თავში აერთიანებს ორ პრინციპს: ძალის გამოყენების უფლებამოსილება სახელმწიფოს ხელშია, რაც მოქალაქეთა „განიარაღებას“ გულისხმობს.⁵ თუმცა, იმისათვის, რომ არ იქნას დაშვებული ძალის გამოყენების უფლებამოსილების ავტოკრატიულ ან დიქტატორულ მმართველობაში გადაზრდა, ყველა დემოკრატიულ სისტემაში მოქმედებს კონტროლისა და ბალანსის სისტემა. კლასიკური მოდელი სახელმწიფო ხელისუფლებას ჰყოფს საკანონმდებლო, აღმასრულებელ და სასამართლო ხელისუფლებებად (ხელისუფლების ჰორიზონტალური გადანაწილების პრინციპით); ბევრ ქვეყანაში, ასევე, ფუნქციონირებს დამატებითი სისტემები, როგორცა, ორპალატიანი საკანონმდებლო სისტემა და ფედერალური ან კანტონალური ავტონომია,

⁵არსებობს თვალსაჩინო მაგალითი მოქალაქეთა „განიარაღების“ პრინციპის შემსუბუქებისა, კერძოდ, ამერიკის შეერთებულ შტატებში.

რომელიც კონტროლისა და ბალანსის დამატებით ვერტიკალურ სისტემებს წარმოადგენს (ასეთი ქვეყნებია შვეიცარია, ამერიკის შეერთებული შტატები, გერმანია).

— დროებითი ხელისუფლება: ძალაუფლების კონტროლის კიდევ ერთი საშუალება, რომლის თანახმადაც ხელისუფლება გადაეცემა გარკვეულ ჯგუფს განსაზღვრული დროით. სწორედ ამას ემსახურება არჩევნები და, გარკვეულ შემთხვევებში, ხელისუფლებაში ყოფნის სრული პერიოდი შეზღუდულია, როგორც ამას ადგილი აქვს ამერიკის შეერთებული შტატების პრეზიდენტის შემთხვევაში, რომელსაც ხელისუფლებაში დარჩენის უფლება აღარ აქვს ორი ოთხწლიანი საპრეზიდენტო ვადის ამოწურვის შემდეგ. ძველ რომში ორ-ორი კონსულის დანიშვნა ერთი წლის ვადით ხდებოდა.

1.2.3 ადამიანის უფლებებთან და დემოკრატიასთან დაკავშირებული ცრუ წარმოდგენები

დემოკრატია ეფუძნება ადამიანის უფლებათა სტანდარტებსა და პრინციპებს. არსებობს შემთხვევები, როდესაც ადამიანის უფლებების შესახებ თავს იჩენს ცრუ წარმოდგენები და როდესაც იგი აღიქმება სისტემად, სადაც ინდივიდუალური პიროვნება სრული თავისუფლებით სარგებლობს. რა თქმა უნდა, ეს მცდარი ინტერპრეტაციაა.

ადამიანის უფლებები ცნობს ინდივიდუალურ პირთა უფლებებსა და თავისუფლებებს, რომლებიც მათ თანდაყოლილ და დამახასიათებელ უფლებებსა და თავისუფლებებს წარმოადგენს. თუმცა ეს უფლებები არ არის აბსოლუტური. ასევე, საჭიროა სხვათა უფლებების დაცვა. გარკვეულ შემთხვევებში, თავს იჩენს უფლებათა შორის კონფლიქტიც. დემოკრატიული პროცესები ხელს უწყობს ისეთი გარემოს შექმნას, სადაც ხალხი სარგებლობს მათთვის მინიჭებული თავისუფლებებით და, ამავდროულად, გარკვეული აუცილებელი შეზღუდვებით. დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების გაკვეთილებზე, მაგალითად, ეწყობა დისკუსიები, სადაც მოსწავლეებს ეძლევათ შესაძლებლობა, გამოთქვან მოსაზრებები, მაგრამ მათი მოსაზრებების გამოთქმისათვის გამოყოფილი დრო შეზღუდულია, შესაძლებელია ძალიან მკაცრად. სწორედ ამავე მიზეზით არის დაწესებული

რეგლამენტი გამომსვლელებისათვის, საპარლამენტო ან სატელევიზიო დებატების დროს.

საავტომობილო გზებზე მოძრაობის წესების უმრავლესობა ზღუდავს ჩვენი მოძრაობის თავისუფლებას, ესენია: ქალაქში მოძრაობის სიჩქარეზე დაწესებული შეზღუდვა, საგზაო შუქნიშანზე წითელი სიგნალისას გაჩერების აუცილებლობა და ა.შ. ნათელია, რომ ეს წესები ადამიანთა სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის დაცვას ემსახურება.

დემოკრატია, მმართველობის სხვა სისტემებთან შედარებით, ყველაზე მეტ თავისუფლებას აძლევს როგორც ხალხს, ასევე, ინდივიდუალურ პირებს, იმ პირობით, რომ ეს თავისუფლებები სისტემაში იქნება მოქცეული, კერძოდ, ინსტიტუციურ ჩარჩოებში, და მათი განხორციელებაც იმავე ჩარჩოებში იწარმოებს. სრულყოფილად ფუნქციონირებისათვის დემოკრატია სჭირდება მყარი სახელმწიფო, რომელშიც დაცულია კანონის უზენაესობა და კეთილდღეობის თანაბარი გადანაწილების მისაღები დონე. სუსტი სახელმწიფო ან კანონის უზენაესობის არასათანადო უზრუნველყოფა მანიშნებელია იმისა, რომ მთავრობას არ ძალუძს, იმოქმედოს კონსტიტუციურ ჩარჩოებში და უზრუნველყოს კანონის დაცვა.

1.2.4 დადებითი და უარყოფითი მხარეები

ზოგადად, სხვადასხვა ტიპის დემოკრატიას ახასიათებს შემდეგი ტიპის დადებითი და უარყოფითი მხარეები.

ა. დემოკრატის დადებითი მხარეები

- დემოკრატია უზრუნველყოფს კონფლიქტების ცივილიზებული, არაძალადობრივი გზით მოგვარებისათვის საჭირო საფუძვლის შექმნასა და საშუალებების მოწოდებას; კონფლიქტის დინამიკა და პლურალიზმი პრობლემის გადაჭრისათვის საჭირო საშუალებებს წარმოადგენს.
- დემოკრატიული სახელმწიფოები „ძლიერი პაციფისტების“ როლს ასრულებენ, როგორც მათ ფარგლებს შიგნით არსებულ საზოგადოებებში, ასევე, საერთაშორისო მასშტაბით.
- დემოკრატია წარმოადგენს ერთადერთ სისტემას, სადაც პოლიტიკური ხელმძღვანელობის ცვლილება არ უკავშირდება მართვის სისტემის ცვლილებას.

- დემოკრატიული საზოგადოება წარმოადგენს მოსწავლეთა საზოგადოებას, სადაც არსებობს შემწყნარებლური დამოკიდებულება ადამიანისათვის დამახასიათებელი შეცდომების მიმართ. საყოველთაო კეთილდღეობის განსაზღვრა შესაძლებელია მოლაპარაკების გზით და არ არის ძალით თავს მოხვეული, დესპოტური ხელისუფლების მიერ.
- ადამიანის უფლებები ამყარებს დემოკრაციას, ქმნის რა იმ ნორმატიულ საფუძვლებს პოლიტიკური პროცესებისათვის, რომელიც ადამიანის ღირსებების დაცვას ეფუძნება. ადამიანის უფლებათა დაცვის შესახებ არსებული ხელშეკრულებების რატიფიცირებით, მთავრობა ქვეყნის მოქალაქეებს აძლევს „გარანტიას“, რომ დაცული იქნება მათი პირადი თავისუფლებები და სხვა უფლებები.

ბ. დემოკრატიის უარყოფითი მხარეები და მასთან დაკავშირებული პრობლემები

- პარტიები და პოლიტიკოსები, არჩევნებში გამარჯვების მოპოვებას ხშირად მომავლის მიზნებს ანაცვალებენ. დემოკრატია ერთგვარ სტიმულს ქმნის არაშორსმჭვრეტელო პოლიტიკის განხორციელებისათვის, მაგალითად, გარემოს დაცვის ან მომავალი თაობებისათვის ზრუნვის ხარჯზე („ნებისმიერ ფასად“).
- მთავრობა, რომელიც ზრუნავს ხალხის კეთილდღეობაზე, ახორციელებს ქმედებებს, რომელიც სასიკეთოდ მიიჩნევა ეროვნული სახელმწიფოს ფარგლებს შიგნით მცხოვრები მოქალაქეებისათვის. გლობალური მასშტაბით მიმდინარე მზარდი ურთიერთდამოკიდებულება, ეკონომიკასა და გარემოს დაცვასთან დაკავშირებით განვითარებული მოვლენები, ეროვნული სახელმწიფოს დონეზე მიღებული დემოკრატიული გადაწყვეტილების გავლენის ასპარეზს ზღუდავს.

1.2.5 დასკვნები

ის, თუ რა გასაქანი ეძლევა დემოკრატიის დადებით მხარეებს და რამდენად იზღუდება მისი უარყოფითი მხარეების გამოვლინებები, დიდად არის დამოკიდებული დემოკრატიული სახელმწიფოს მოქალაქეებზე. დემოკრატია არის სისტემა, რომელიც მოქალაქეებს უყენებს მოთხოვნებს და განისაზღვრება პროცესებში მოქალაქეების

აქტიური ჩართულობითა და მხარდაჭერით - ინფორმირებული და კრიტიკული, ლოიალური დამოკიდებულება; როგორც უინსტონ ჩერჩილმა აღნიშნა 1947 წელს: „დემოკრატია მმართველობის ყველაზე უარესი ფორმაა, მათ გარდა, რაც კი აქამდე უცდია კაცობრიობას“.

როგორც ჩამოყალიბებული დემოკრატიის მქონე, ასევე, ჩამოყალიბების ეტაპზე მყოფი დემოკრატიის მქონე სახელმწიფოებში, დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებას უმნიშვნელოვანესი წვლილი შეაქვს იმ პოლიტიკური კულტურის დამკვიდრებაში, რომელსაც უნდა ეფუძნებოდეს დემოკრატია, მისი აყვავებისა და შენარჩუნების მიზნით.

1.3 სკოლების დემოკრატიული მმართველობა

1.3.1 სკოლა - მიკროდემოკრატია?

განათლება დემოკრატიული მოქალაქეობისათვის და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლება ეფუძნება სკოლებში, დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის საშუალებით, დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ, დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის მიზნით განხორციელებული სწავლების ძირითად პრინციპებს. სკოლა აღიქმება, როგორც მიკროსაზოგადოება, „ემბრიონულ სტადიაში მყოფი საზოგადოება“⁶, სადაც იცავენ მიღებულ წესებსა და პროცედურებს, იღებენ გადაწყვეტილებებს და არსებობს ურთიერთობის ქსელი, რაც გავლენას ახდენს ყოველდღიური ცხოვრების ხარისხზე.

აქედან გამომდინარე, უნდა აღიქმებოდეს თუ არა სკოლა მინიატურულ დემოკრატიულ საზოგადოებად? დემოკრატიული სახელმწიფოს მახასიათებლების ჩამონათვალზე თვალის გადავლებით, მივალთ იმ დასკვნამდე, რომ სკოლა არ არის პატარა სახელმწიფო, სადაც იმართება არჩევნები, სადაც მასწავლებლები მთავრობის წევრების ფუნქციას ასრულებენ და სადაც სკოლის დირექტორი პრეზიდენტის მოვალეობის შემსრულებლად გვევლინება და ა.შ. აქედან გამომდინარე, მოცემული კითხვა შეიძლება

⁶ იხილეთ ჯ. დეუეის „სკოლა და საზოგადოება“ გვ. 32; ამერიკის შეერთებული შტატები, კოსიმო, 2007 წელი.

რიტორიკულ კითხვად დავტოვოთ. მაგრამ რა უნდა გაკეთდეს სკოლებში დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებების სწავლებისათვის?

1.3.2 სკოლების დემოკრატიული მმართველობა: წინსვლის ოთხი ძირითადი სფერო და სამი კრიტერიუმი

ელიზაბეტ ბაკმენმა და ბერნარდ ტრაფორდმა, მეთოდისტებმა შვედეთიდან და გაერთიანებული სამეფოდან, რომლებიც, ასევე, ევროპის საბჭოს მიერ გამოცემული სახელმძღვანელოს „სკოლების დემოკრატიული მმართველობა“⁷ ავტორები არიან, ამ საკითხის ძირეული გამოკვლევა შემოგვთავაზეს. მათი მტკიცებით, სკოლები საჭიროებენ როგორც მართვას, ასევე, ხელმძღვანელობას. სკოლას მართავს სკოლის ადმინისტრაცია - მაგალითად, სამართლებრივი, ფინანსური და სასწავლო პროგრამებთან დაკავშირებული მოთხოვნების შესაბამისი ღონისძიებების გატარებით. სკოლის დირექტორსა და მოსწავლეებს შორის ურთიერთდამოკიდებულება იერარქიულ ხასიათს ატარებს, ინსტიტუციური სისტემისა და განაწესის შესაბამისად. სკოლის მმართველობა, მეორე მხრივ, ასახავს თანამედროვე საზოგადოებაში მიმდინარე სოციალური ცვლილებების დინამიკას. სკოლებს სჭირდებათ ურთიერთობა სხვადასხვა პარტნიორთან და სკოლის გარეთ მყოფ დაინტერესებულ მხარეებთან და, აგრეთვე, ისეთი პრობლემების მოგვარება და ისეთ გამოწვევებთან გამკლავება, რომელთა გათვალისწინებაც და წინასწარ გათვლაც შეუძლებელია. ამ შემთხვევაში, სკოლის საზოგადოების ყველა წევრი, მათ შორის, უპირველეს ყოვლისა, მოსწავლეები, მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ. საზოგადოების წევრები ერთმანეთთან თანამშრომლობენ, აწარმოებენ მოლაპარაკებებს და აღწევენ შეთანხმებებს, ერთად იღებენ გადაწყვეტილებებს. არც ერთ მონაწილე მხარეს არ აქვს სრული კონტროლი მეორეზე.⁸

სკოლის დემოკრატიულ მმართველობაში ბაკმენი და ტრაფორდი გვთავაზობენ ოთხ ძირითად სფეროს, ესენია:

⁷ ე. ბაკმენი და ბ. ტრაფორდი „სკოლების დემოკრატიული მმართველობა“, ევროპის საბჭო, სტრასბურგი, 2007 წელი.

⁸ ე. ბაკმენი და ბ. ტრაფორდი „სკოლების დემოკრატიული მმართველობა“, გვ. 9. ევროპის საბჭო, სტრასბურგი, 2007 წელი.

- მმართველობა, ხელმძღვანელობა და საზოგადოების წინაშე ანგარიშვალდებულება;
- ღირებულებებზე დაფუძნებული განათლება;
- თანამშრომლობა, კომუნიკაცია და ჩართულობა: კონკურენტუნარიანობა და სკოლის თვითგამორკვევა;
- მოსწავლეების დისციპლინა.

ძირითად სფეროებში მიღწევების შესაფასებლად, ბაკმენი და ტრაფორდი იყენებენ სამ კრიტერიუმს, რომელიც ეფუძნება დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებისათვის ევროპის საბჭოს მიერ შემუშავებულ სამ ძირითად პრინციპს:

- უფლებები და მოვალეობები;
- აქტიური მონაწილეობა;
- მრავალფეროვნების დაფასება.

1.3.3 დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების სწავლება სკოლის დემოკრატიული მმართველობის საშუალებით

ბაკმენი და ტრაფორდი გვთავაზობენ იმ ინსტრუმენტთა დეტალურ ჩამონათვალს, რომლებიც სკოლებში დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების სწავლებისა და დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა პრინციპების გატარების უზრუნველყოფას ემსახურება. მოსწავლეები სკოლაში მიმდინარე პროცესებში დემოკრატიული პრინციპების მიხედვით მონაწილეობის პრაქტიკას გამოცდილებით ეზიარებიან, მაგრამ სკოლა რჩება საგანმანათლებლო დაწესებულებად; სკოლები არ გადაიქცევიან მიკროსახელმწიფოებად, თუმცა ისინი წარმოადგენენ მიკროსაზოგადოებებს.

2. ბავშვის უფლებები და უფლება განათლებაზე⁹

ბავშვის უფლებების ყოველმხრივ დაცვას უზრუნველყოფს საერთაშორისო და რეგიონული რესურსების ფართო სპექტრი, რომელიც მოიცავს ადამიანის უფლებებს, ჰუმანიტარულ სამართალსა და კანონს ლტოლვილთა შესახებ. ბავშვები სარგებლობენ უფლებებით, რომლებიც საყოველთაო ხელშეკრულებებშია მოცემული. გარდა ამისა, შემუშავებულ იქნა მთელი რიგი სპეციალური ინსტრუმენტებისა, რომლებიც უზრუნველყოფს ბავშვთა დამატებით დაცვას, იმის გათვალისწინებით, რომ ისინი განსაკუთრებულ დაცვას საჭიროებენ და მნიშვნელოვანი არიან საზოგადოებისათვის. ამგვარი მიდგომა იძლევა მათი ჯანსაღი განვითარებისა და საზოგადოებაში ჩართულობის გარანტიას.

ევროპული კონვენცია ადამიანის უფლებათა დაცვის შესახებ (შემდგომში „კონვენცია“) მრავლად შეიცავს დებულებებს, რომლებიც ბავშვთა უფლებების დაცვას ემსახურება, მაგალითად, ოქმი 1, მუხლი 2, „უფლება განათლებაზე“. თუმცა ბავშვის უფლებების შესახებ არსებულ ყოვლისმომცველ დოკუმენტს წარმოადგენს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიერ, 1989 წელს მიღებული კონვენცია ბავშვის უფლებების შესახებ. აღნიშნული კონვენცია წარმოადგენს პირველ ხელშეკრულებას, რომელიც ბავშვის უფლებებს ეხება და „უფლებებზე დაფუძნებული მიდგომის“ თვალსაზრისით, აზროვნებაში მნიშვნელოვანი ცვლილების ნიშანსვეტს წარმოადგენს, რომლის თანახმადაც, სახელმწიფო კანონიერად აგებს პასუხს ბავშვთა მოთხოვნების დაკმაყოფილების მიმართულებით განხორციელებული არასწორი პოლიტიკისა თუ ქმედებების გამო. გაერთიანებული ერების კონვენციამ ბავშვის უფლებების შესახებ შექმნა ახლებური აღქმა, რომლის მიხედვითაც ბავშვები სარგებლობენ თავიანთი უფლებებით, მათ გააჩნიათ ასაკის შესაბამისი ვალდებულებები და არ წარმოადგენენ მხოლოდ მშობლების საკუთრებას ან კმაყოფაზე მყოფ უსუსურ, დაუცველ არსებებს.

ბავშვის უფლებები მოიცავს ბავშვებისა და მოზარდების ცხოვრების ყველა ასპექტს, რომელთა დაყოფაც შესაძლებელია შემდეგ ძირითად კატეგორიებად:

---

⁹ავტორი: ფელისა ტიბიტსი (2009 წელი). ფელისა ტიბიტსის გამოსვლა *მოქალაქეობა განათლების საშუალებით* ევროპული წლის, ევროპის საბჭოს მიერ ორგანიზებულ შემაჯამებელ კონფერენციაზე, რომელიც გაიმართა რუმინეთში, სინაიაში, 2006 წლის 27-28 აპრილს.

- გადარჩენისათვის აუცილებელი უფლებები: სიცოცხლის უფლება და ძირითადი საჭიროებების დაკმაყოფილების უფლება (მაგალითად, ცხოვრების სათანადო პირობები, თავშესაფარი, კვება, სამედიცინო მომსახურება);
- განვითარებისათვის აუცილებელი უფლებები: უფლებები, რომლებიც საშუალებას აძლევს ბავშვებს, გამოავლინონ თავიანთი პოტენციალი (მაგალითად, განათლება, გართობა და დასვენება, კულტურული ღონისძიებები, ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა და აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლება);
- მონაწილეობის უფლებები: უფლებები, რომლებიც საშუალებას აძლევს ბავშვებსა და მოზარდებს, აქტიურად ჩაებან იმ საზოგადოების შიგნით მიმდინარე პროცესებში, რომელსაც ეკუთვნის (მაგალითად, აზრის გამოხატვის თავისუფლება, ხმის უფლება იმ საკითხებთან დაკავშირებული გადაწყვეტილების მიღების პროცესში, რომელიც მათ ცხოვრებას ეხება, ასოციაციებში გაწევრიანების უფლება);
- უფლებები, რომლებიც უზრუნველყოფს დაცვას: უფლებები, რომლებიც, ძირითადად, მიზნად ისახავს ბავშვებისა და მოზარდების დაცვას უფლებების ბოროტად გამოყენებისა და დაუდევრად მოპყრობის ნებისმიერი ფორმით გამოვლინებისაგან და ექსპლოატაციისაგან (მაგალითად, განსაკუთრებული ზრუნვა ლტოლვილი ბავშვებისათვის და ბავშვების დაცვა შეიარაღებულ კონფლიქტში ჩართვის წინააღმდეგ, ბავშვთა შრომის, სექსუალური ძალადობის, წამებისა და ნარკოტიკების მსხვერპლად ქცევის დაუშვებლობა).

განათლება წარმოადგენს როგორც ადამიანის უფლებას, თავისთავად, ასევე, სხვათა უფლებების რეალიზების აუცილებელ საშუალებას. საგანმანათლებლო სისტემა, რომელიც მოიცავს უფლებებზე დაფუძნებულ მიდგომას, უკეთ უზრუნველყოფს საკუთარი ძირითადი მისიის განხორციელებას, რაც მაღალი ხარისხის განათლების თანაბარ მისაწვდომობას გულისხმობს.

ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის 26-ე მუხლში ვკითხულობთ:

(1)ყოველ ადამიანს აქვს განათლების უფლება. განათლება დაწყებითი და ზოგადი მაინც, უფასო უნდა იყოს. დაწყებითი განათლება უნდა იყოს სავალდებულო.

ტექნიკური და პროფესიული განათლება უნდა იყოს საყოველთაოდ ხელმისაწვდომი, უმაღლესი განათლება კი- ერთნაირად მისაწვდომი ყველასათვის, თითოეულის უნარისამებრ.

(2) განათლება მიმართული უნდა იყოს ადამიანის პიროვნების სრული განვითარებისა და ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა პატივისცემის გადიდებისაკენ. განათლებამ ხელი უნდა შეუწყოს ყველა ხალხის, ყველა რასობრივი თუ რელიგიური ჯგუფის ურთიერთგაგებას, შემწყნარებლობასა და მეგობრობას და ხელი უნდა შეუწყოს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მოღვაწეობას მშვიდობის შესანარჩუნებლად.

(3) მშობლებს აქვთ პრიორიტეტის უფლება, აირჩიონ, რა სახის განათლებაც სურთ თავიანთი მცირეწლოვანი შვილებისათვის.

იმ მოსაზრებათა გავრცობის მიზნით, რომელიც პირველად გამოთქმულ იქნა ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციაში, ბავშვის უფლებების შესახებ გაერთიანებული ერების კონვენციის 28-ე მუხლში შესულია დებულება, რომელიც განათლებას განიხილავს, როგორც უფლებას, ხოლო 29-ე მუხლში განმარტებულია, რომ განათლება უნდა ემსახუროდეს „ბავშვის პიროვნების, ნიჭის, გონებრივი და ფიზიკური უნარების სრულ განვითარებას“.¹⁰

როგორც გაერთიანებული ერების კონვენცია ბავშვის უფლებების შესახებ, ასევე, ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია აღიარებს, რომ სასკოლო განათლების ერთ-ერთ მიზანს წარმოადგენს ადამიანის უფლებებისა და საყოველთაო თავისუფლებებისადმი პატივისცემის გაღრმავება. ჭეშმარიტად, ადამიანის უფლებათა შესახებ რეალური აღქმის ჩამოყალიბებისა და მათი დაცვის მზადყოფნისათვის, საჭიროა მათი სხვა ადამიანებთან ურთიერთობაში გამოყენების პრაქტიკა. ეს გულისხმობს არა მარტო ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლას, არამედ ადამიანის უფლებების დაცვის პრინციპების პრაქტიკაში გამოყენებას. ამგვარად, სასკოლო

---

¹⁰ უფლება განათლებაზე განმარტებულია გაერთიანებული ერების მიერ ადამიანის უფლებათა შესახებ შემუშავებულ მთელ რიგ დოკუმენტებში, მათ შორის, ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ კონვენციაში (მუხლი 14) და ბავშვის უფლებების შესახებ კონვენციაში (მუხლები 28 და 29). სხვა დეკლარაციებში, ზოგად შენიშვნებსა და დოკუმენტებში, დეტალურად არის განხილული უფლება განათლებაზე, მათ შორის, მსოფლიო დეკლარაციაში საყოველთაო განათლების შესახებ (მუხლები I, III, IV, VI, VII), დაკარის სამოქმედო პროგრამა „განათლება ყველასათვის“.

განათლების სფეროში, ადამიანის უფლებებზე დაფუძნებული მიდგომა გულისხმობს ადამიანის უფლებების შესახებ სწავლის შესაძლებლობას და ადამიანის უფლებათა ღირებულებებისა და საფუძვლების პრაქტიკულ გამოყენებას საკლასო გარემოში. სკოლები, რომლებიც ბავშვის უფლებათა დაცვის პრინციპებით ხელმძღვანელობენ, მეტად არიან ორიენტირებული ბავშვის ღირსების დაცვაზე.

განათლების უფლება საყოველთაო ხასიათისაა და განკუთვნილია იმისათვის, რომ მისით ისარგებლოს ყველამ, განურჩევლად შესაძლებლობებისა, რასისა, ეთნიკური წარმოშობისა, რელიგიისა, სქესისა, ეროვნებისა, სექსუალური ორიენტაციისა, კლასისა ან სხვა რომელიმე ფაქტორისა, რომელიც პიროვნების იდენტურობას განსაზღვრავს. გარდა ამისა, ასეთი განათლება - როგორც ეს განმარტებულია ბავშვის უფლებების შესახებ გაერთიანებული ერების კონვენციაში - უნდა იყოს აგებული იმგვარად, რომ არ შეილახოს მოსწავლეების ღირსება და ადამიანის საყოველთაო უფლებები.

ძირითად პრინციპს, რომელიც საფუძვლად უდევს როგორც ადამიანის უფლებებს, ასევე, ადამიანის უფლებების დაცვაზე დაფუძნებულ მიდგომას, წარმოადგენს დისკრიმინაციის დაუშვებლობა. სასკოლო განათლების სექტორში მრავლად არის დისკრიმინაციის დაუშვებლობის გამოყენების შესაძლებლობები, მათ შორის, ხარისხიანი განათლების თანაბარი ხელმისაწვდომობა, სადაც განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს დაუცველ ან მარგინალურ ჯგუფებს.

იუნესკო-ს (გაერთიანებული ერების განათლების, მეცნიერებისა და კულტურის ორგანიზაცია) „ბავშვზე ორიენტირებული სკოლის“ ინიციატივა და სასკოლო განათლებისადმი ადამიანის უფლებების დაცვაზე დაფუძნებული მიდგომა ემსახურება ბავშვის უფლებების შესახებ გაერთიანებული ერების კონვენციის დანერგვას განათლების სფეროში, განათლების საშუალებით. ადამიანის უფლებების დაცვაზე დაფუძნებული მიდგომის განსახორციელებლად, საჭიროა უფრო მეტი ცოდნა შევიძინოთ ადამიანის უფლებებისა და ბავშვის უფლებების შესახებ, განათლების დაგეგმვისა და შეფასების მნიშვნელობისა და შედეგების შესახებ. ამასთან დაკავშირებით, ჩნდება შემდეგი კითხვები:

— ვინ ვერ იღებს განათლებას? სად არიან ისინი და რატომ ვერ იღებენ განათლებას?

- ვის კომპეტენციაში შედის განათლებაზე უფლების დაცვა, ხელშეწყობა და განხორციელება და რა ღონისძიებების გატარება ევალებათ მათ ამ კუთხით?
- ვისი კომპეტენციის ამალგაზე უნდა ვიზრუნოთ და რა კუთხით, რათა გარანტირებული იყოს განათლებაზე უფლების დაცვა?
- ვინ და რა უნდა მოიმოქმედოს ამ უფლების დაცვის უზრუნველსაყოფად და რა დახმარების გაწევა არის შესაძლებელი ამ პროცესში პარტნიორობით?

პრინციპი 1. უფლებებთან კავშირი

კითხვები, რომლებიც უნდა დავუსვათ საკუთარ თავს: ჩვენ მიერ განათლების სფეროში განხორციელებული ძალისხმევა გარკვევით უკავშირდება თუ არა ადამიანის უფლებებს? ძალისხმევაში იგულისხმება თუ არა ადამიანის ყველა უფლება? ესადაგება თუ არა ძირეულად გამოკვლეული ადამიანის უფლებები იმ საჭიროებებსა და საკითხებს, რომლებიც ჩვენი საზოგადოების წინაშე დგას, ან შესაძლებელია თუ არა მათ შორის კავშირის გამოჩენა? მზად ვართ თუ არა, გამოვიდეთ პირადი უსაფრთხოების ზონიდან და ჩვენი ძალისხმევა ადამიანის უფლებათა ღირებულებების დაცვას მოვახმაროთ?

პრინციპი 2. ანგარიშვალდებულება

ჩვენ, ვინც მთავრობას წარმოვადგენთ ან სახელმწიფო სექტორში ვართ დასაქმებულნი, ვთვლით თუ არა, რომ ანგარიშვალდებულნი ვართ, უზრუნველვყოთ ადამიანის უფლებების შესახებ განათლების შესაბამისი გარემო? რა კუთხით ვართ ანგარიშვალდებულნი? რა გარანტიებს უნდა ფლობდნენ ბავშვები და მათი მეურვეები ამგვარი ანგარიშვალდებულების შესახებ?

პრინციპი 3. ხელშეწყობა და მონაწილეობა

მოდით, ერთი წუთით დავფიქრდეთ მათზე, ვის მიმართაც ჩვენ ვგრძნობთ პასუხისმგებლობას, ადამიანის უფლებათა შესახებ განათლების უზრუნველყოფის კუთხით. ვითვალისწინებთ ყველა მათგანის მოსაზრებას, ვისაც პირადად ეხება ჩვენ მიერ შემუშავებული პოლიტიკა და განხორციელებული ქმედებები? იყო ვინმე ისეთი, ვინც არ მიიღო მონაწილეობა გადაწყვეტილების მიღების პროცესში, მაგრამ მიღებული

გადაწყვეტილება უშუალოდ ეხება მას? იმ შემთხვევაში, თუ ისინი არ არიან ჩვენ გვერდით, ან შეუძლებელია მათი დისტანციურად ჩართვა გადაწყვეტილების პროცესში, როგორ მოვახერხოთ მათი ჩართვა გადაწყვეტილების მიღების პროცესში? როგორ გავითვალისწინოთ მათი მოსაზრებები დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების პირობების შესახებ, კერძოდ, როდის, როგორ, ვინ და რა უნდა გააკეთოს აღნიშნული მიმართულებით?

პრინციპი 4. დისკრიმინაციის დაუშვებლობა და ყურადღების გამახვილება დაუცველ ჯგუფებზე

და ბოლოს, გამომდინარე ზემოთ თქმულიდან, ვინ შედიან იმ ჯგუფებში, რომლებიც, მოცემულ მომენტში, ყველაზე ნაკლებ სარგებელს მიიღებენ ჩვენ მიერ განხორციელებული სასწავლო პროგრამიდან და როგორ უნდა უზრუნველვყოთ მათი მონაწილეობა? სწორედ ის ჯგუფები, რომელთა უფლებებიც ყოველდღიურად ირღვევა - მარგინალური, დაუცველი და დისკრიმინირებული - წარმოადგენენ ჯგუფებს, რომელთათვისაც ყველაზე მეტი სარგებლის მომტანი იქნება ჩვენ მიერ განხორციელებული სასწავლო პროგრამა. როგორ უნდა მოვახერხოთ მათი იდენტიფიცირება, როგორ დავუკავშირდეთ და შევქმნათ სასწავლო პროგრამა, რომელიც მათთვის ჭეშმარიტად ქმედითი იქნება?

1. მოქალაქეობის ტრადიციული მოდელი და მასთან დაკავშირებული პრობლემური საკითხები

ცივი ომის დასრულებიდან მოყოლებული, მოდერნიზაციის თანმდევი რამდენიმე პროცესი, რომელმაც მანამდე ჩვენი ისტორიის ჩამოყალიბება განაპირობა (იხილეთ ქვემოთ მოცემული ინფორმაცია მოდერნიზაციის შესახებ), დაჩქარდა და გააქტიურდა, შეიძინა რა ახალი დატვირთვა. ევროპის მასშტაბით განვითარებულმა მოვლენებმა და განხორციელებულმა ცვლილებებმა მოქალაქეობის ტრადიციული მოდელის მიმართ გარკვეული კითხვები წარმოშვა:

- თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენტული საბაზრო ეკონომიკის გლობალიზაციამ ბევრ ქვეყანაში ბევრი ადამიანის კეთილდღეობაზე დადებითად იმოქმედა, მაგრამ იმავეს ვერ ვიტყვით ყველა ქვეყანაზე. მდიდრებსა და ღარიბებს შორის არათანაბარი გადანაწილება კიდევ უფრო არათანაბარი გახდა, როგორც საზოგადოებებს შიგნით, ასევე საზოგადოებებს შორის, რამაც საფრთხე შეუქმნა სოციალურ ერთობასა და ხალხთა შორის სოლიდარობას.
- კონკურენცია აიძულებს საწარმოებს, იზრუნონ საკუთარი მწარმოებლურობის მუდმივ ზრდასა და წარმოების ხარჯების შემცირებაზე. ყოველივე ამან საფუძველი დაუდო ინოვაციების შექმნის უწყვეტი პროცესის ზრდას, რაც პირდაპირ გავლენას ახდენს პროდუქციაზე, ტექნოლოგიებსა და სამუშაო ადგილებზე და არაპირდაპირ მოქმედებს ჩვენი ცხოვრების სტილზე. ჯოსეფ შუმპეტერმა ინოვაციების შექმნის უწყვეტ პროცესს „შემოქმედებითი ნგრევა“¹² უწოდა. აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების ეკონომიკური ტრანსფორმაცია შესაძლებელია ამგვარი შემოქმედებითი ნგრევის განსაკუთრებით ნათელ მაგალითად იქნას მიჩნეული.

¹¹ემყარება ტ. ჰადლესტონის ნაშრომს „დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაში დასაქმებული მასწავლებლების წვრთნის დამხმარე ინსტრუმენტი“ გვ. 9, ევროპის საბჭო, სტრასბურგი, 2004 წელი; დამუშავებულია პიტერ კრაფის მიერ.

¹²ჯ. შუმპეტერი, „კაპიტალიზმი, სოციალიზმი და დემოკრატია“ გვ. 83. ნიუ-იორკი, „Harper and brothers“ 1942 და 2008 წლები.

- ეკონომიკურმა ზრდამ მზარდ კეთილდღეობას დაუდო საფუძველი, მაგრამ, ამავე დროს, ბუნებრივი რესურსების მზარდ მოხმარებასაც შეუწყო ხელი. ატმოსფეროში ნახშირორჟანგის დონის ზრდით გამოწვეული კლიმატის ცვლილების შეჩერება ან მასთან შეგუება უამრავ სირთულესთან და უზარმაზარ ხარჯებთან არის დაკავშირებული.
- ინფორმაციის გავრცელებასა და კომუნიკაციის ახალი ტექნოლოგიების განვითარებას მწარმოებლურობის ზრდის ახალი გზების გაჩენა მოჰყვა, რომელთა მაგალითადაც შესაძლებელია დავასახელოთ ინფორმაციის გაცვლისა და მოპოვების ახალი არხები, გართობის საშუალებათა მიწოდების ახალი გზები და ა.შ. ჩვენ მედიაკულტურისა და მედიაგანათლების ეპოქაში ვცხოვრობთ, გზავნილების შექმნისა და მიღებისას მედიის გამოყენება ისეთივე ელემენტარული უნარების რიცხვს განეკუთვნება, როგორცაა კითხვა და წერა.
- ეკონომიკური ზრდისა და თანამედროვე მედიცინაში გახორციელებული მიღწევების წყალობით, ევროპის ბევრ ქვეყანაში გაცილებით მეტი მხცოვანი ადამიანი ცხოვრობს, ამის პარალელურად, ზოგადად, მსოფლიო მოსახლეობის რაოდენობა მატულობს. მოვლენების ამგვარი კუთხით განვითარება სერიოზულ პრობლემებს უქადის 21 საუკუნეს.
- ერები სარგებლობენ სუვერენიტეტისა და თვითგამორკვევის უფლებით. მაგრამ ერის ცნება შეიცავს როგორც ინკლუზიურ, ასევე ექსკლუზიურ ელემენტებსაც. ცივი ომის დასრულების შემდგომ ჩვენ მოწმე გავხდით, თუ როგორ იჩინა თავი აქამდე ჩახშობილმა ახალი ფორმის კოლექტიურმა ერთიანობებმა.
- თანამედროვე საზოგადოებები, ტიპურად, სამოქალაქო, პლურალისტურ საზოგადოებებს წარმოადგენენ. ევროპის მასშტაბით, განსაკუთრებით ევროპის კავშირის შიგნით განხორციელებულმა მიგრაციამ ხელი შეუწყო ამგვარი საზოგადოებების ჩამოყალიბებას. პლურალისტული საზოგადოებები უფრო დინამიკური და პროდუქტიულია, მაგრამ, ამავე დროს, უფრო მაღალ მოთხოვნებს აყენებს სოციალური ერთიანობის თვალსაზრისით, სხვადასხვა რწმენის, ღირებულებების, ინტერესების მატარებელი და განსხვავებული სოციალური და ეთნიკური წარმომშობის მქონე ადამიანების ერთმანეთთან ინტეგრაციის მიზნით.

— დემოკრატია არის საუკეთესო გზა ამ გამოწვევებთან გასამკლავებლად, ვინაიდან ნებისმიერი მცდელობა, ამ და სხვა პრობლემების ავტორიტარული რეჟიმის საშუალებით გადაჭრისა, ამაო იქნება, ვინაიდან, ვერც ეროვნულ და, მითუმეტეს, ვერც ეროვნულობის ფარგლებს მიღმა დონეზე, ვერ განხორციელდება იმ კომპლექსური რეალობის გათვალისწინება, რომელიც თავის თავში მოიცავს სოციალურ, ეკონომიკურ, გარემოს დაცვასთან და კონფლიქტის გადაჭრასთან დაკავშირებულ და ა. შ. ელემენტებს. მეორე მხრივ, დემოკრატიის გამარჯვება და მარცხი თანაბარი მონაწილეობის პრინციპზეა დამოკიდებული. რაც უფრო რთული და კომპლექსური ხდება ჩვენი სამყარო და ის გამოწვევები, რომლებიც ჩვენს მომავალს განსაზღვრავს, მით უფრო რთული აღსაქმელი ხდება იგი „რიგითი მოქალაქისათვის“ და, შესაბამისად, მით უფრო ნაკლებად მონაწილეობს იგი გადაწყვეტილების მიღების პროცესში. ტრადიციული პოლიტიკური ინსტიტუციებისადმი, მმართველობის ფორმებისადმი და პოლიტიკური ლიდერებისადმი უნდობლობა მომდინარეობს უგულებელყოფილობის შეგრძნებიდან და გრძნობიდან, რომ შენს აზრს არ ითვალისწინებენ. დემოკრატია და ადამიანის უფლებები ძალიან მგრძნობიარე პროექტებს წარმოადგენს და მათი ხანმედეგობა დამოკიდებულია იმაზე, ხორციელდება თუ არა მათი მემკვიდრეობის გადაცემა მომავალ თაობაზე.

წინამდებარე სახელმძღვანელოში მოვლენათა განვითარების აღწერა მხოლოდ ამგვარი მოკლე დახასიათებებით არის შესაძლებელი. ამ მოვლენების შემოქმედი ადამიანია, და არა ბუნება, ეს მოვლენები ერთმანეთთან არის დაკავშირებული, ერთმანეთს განაპირობებს და აძლიერებს. ვინაიდან ისინი „ხელოვნურად“ შექმნილი მოვლენების განვითარებას წარმოადგენს, შესაძლებელი უნდა იყოს მათზე ზემოქმედება და მათი შედეგების შეცვლა, მაგრამ, მოცემული კომპლექსურობის გათვალისწინებით, ეს თითქმის შეუძლებელია.

მოდერნიზაცია

მოდერნიზაცია სოციოლოგიურ კატეგორიას წარმოადგენს და აღნიშნავს სოციალურ სფეროში მიმდინარე ცვლილებების მრავალგანზომილებიან პროცესს. ბოლო ორი ათწლეულის განმავლობაში მოდერნიზაციის პროცესი დაჩქარდა, გაფართოვდა მისი

სფერო და იგი უფრო კომპლექსური გახდა, მაგრამ ისტორიის პერსპექტივიდან მისი გამომწვევი მიზეზები უკავშირდება რეფორმაციის პერიოდს, ბეჭდვის გამოგონებას, განმანათლებლობის ხანას, ინგლისის, ამერიკისა და საფრანგეთის რევოლუციებს და ინდუსტრიულ რევოლუციას. მოდერნიზაციამ შეცვალა ადამიანის ცხოვრების აბსოლუტურად ყველა ასპექტი, მათ შორის: ის, თუ როგორ ვმუშაობთ და რა სამუშაოს ვასრულებთ, სად ვცხოვრობთ და როგორ და რამდენად ხშირად ვმოგზაურობთ, ჩვენი კეთილდღეობის დონე და კეთილდღეობის გადანაწილება, ადამიანის უფლებები, გლობალიზაცია, ტექნოლოგიები, ღირებულებები და შეხედულებები, რომელთა მიმართაც ერთგულებას ვიჩენთ ან რომლებსაც თავს ვარიდებთ და როგორ ვმონაწილეობთ საზოგადოებრივ პროცესებსა და პოლიტიკაში.

მოდერნიზაცია წინააღმდეგობრივი (ამბივალენტური) პროცესია, მაგრამ ჩვენ მას ვერსად გავექცევით, იგი ჩვენი „ბედისწერაა“, კარგია ის თუ ცუდი. მეცნიერები და ფილოსოფოსები ურთიერთსაწინააღმდეგო მოსაზრებებს გამოთქვამენ იმასთან დაკავშირებით, თუ მოდერნიზაცია, ზოგადად, ტვირთად უნდა იქნას აღქმული თუ კეთილდღეობად. ჩვენი მსჯელობით, მოდერნიზაცია გამოწვევაა, რომელიც ერთდროულად რისკებსაც შეიცავს და შესაძლებლობებსაც. რისკების შესამცირებლად, საჭიროა გამოწვევებთან გამკლავება.

ბევრ საზოგადოებაში, ბევრი ადამიანისათვის, მოდერნიზაცია ქმნის კეთილდღეობითა და თავისუფლებით ტკბობის შესაძლებლობებს. მეორე მხრივ, მოქალაქეებსა და მათ ლიდერებს სადარაჯოზე უწევთ დგომა იმ რისკებისა და საფრთხეების შესაკავებლად, რომლებიც მოდერნიზაციის პროცესებს უკავშირდება.

განათლება გადამწყვეტ როლს თამაშობს ადამიანების იმ კომპეტენციებით აღჭურვის საქმეში, რომლებიც მათ სჭირდებათ მზარდ კეთილდღეობასა და მზარდ მოთხოვნებს შორის პოზიტიური ბალანსის დასამყარებლად.

ამგვარი გამოწვევების ფონზე, ნათელი ხდება, რომ საჭიროა ახალი ფორმის მოქალაქეობა: მოქალაქეები არა მხოლოდ ინფორმირებულნი უნდა იყვნენ და გაცნობიერებული ჰქონდეთ თავიანთი მოქალაქეობრივი პასუხისმგებლობები, არამედ,

ამავდროულად, უნდა იყვნენ აქტიურნი - უნდა ფლობდნენ უნარს და გამოთქვამდნენ მზადყოფნას, თავიანთი წვლილი შეიტანონ იმ საზოგადოების ცხოვრებაში, რომელსაც ეკუთვნიან, ასევე, საკუთარი ქვეყნისა და მთელი მსოფლიოს ცხოვრებაში, და აქტიური მონაწილეობა მიიღონ პროცესებში ისე, რომ წარმოაჩინონ თავიანთი ინდივიდუალობა და წვლილი შეიტანონ პრობლემის გადაჭრაში. მზარდი გამოწვევები მყარ და ძლიერ საზოგადოებებს მოითხოვს, რომლებსაც ჰყავს კომპეტენტური და, შესაბამისად, ადეკვატური განათლების მქონე - ლიდერები და მოქალაქეები.

განათლების სფეროს მუშაკები ოპტიმისტურად უყურებენ მოვლენებს. მათ სწამთ, რომ, მიღებული შესაბამისი განათლების წყალობით, ახალგაზრდები, ისევე, როგორც ადამიანები, რომლებიც მთელი ცხოვრების მანძილზე აგრძელებენ სწავლას, იძენენ პრობლემებში წვდომის უნარსა და საშუალებებს, რომლითაც ისინი შეძლებენ, იმოქმედონ საკუთარი საზოგადოებებისა და მათი პლანეტის განვითარებაზე. თუმცა აქტიური მოქალაქეობისათვის საჭირო კომპეტენციების გამომუშავება ყველაზე უკეთ მოსწავლეზე ორიენტირებული განათლების საშუალებითაა შესაძლებელი, და არა სწავლების მეთოდებით, რომლებიც გაზეპირებასა და პასიური ცოდნის შეძენაზეა აგებული.

1.1 ახალი ტიპის მოქალაქეობა ახალი ტიპის განათლებას მოითხოვს

გაზეპირებაზე ორიენტირებული სწავლის მოდელები, რომლებიც მხოლოდ ინსტრუქციებით შემოიფარგლება, არ არის საკმარისი აქტიური, ინფორმირებული და პასუხისმგებლობის გრძნობით გამორჩეული მოქალაქეების აღსაზრდელად, რომლებიც თანამედროვე დემოკრატიულ საზოგადოებებს სჭირდება.

საჭიროა განათლების ისეთი ფორმები, რომელიც მოსწავლეებს მოამზადებს საზოგადოებაში რეალურად ჩართვისათვის - განათლების ისეთი ფორმები, რომლებიც იმავე დოზით გულისხმობს პრაქტიკას, რა დოზითაც ხდება თეორიის მიწოდება, რომელიც ეფუძნება რეალურ ცხოვრებისეულ საკითხებს, რომელთა გადაჭრაც უწევთ მოსწავლეებსა და იმ საზოგადოებას, რომელსაც ისინი ეკუთვნიან, რომელიც ისწავლება როგორც ტრადიციული სასწავლო პროგრამების სახით, ასევე, სასკოლო ცხოვრებაში მონაწილეობით.

აქტიური მოქალაქის როლი შეესაბამება აქტიური მოსწავლის როლს. კონსტრუქტივისტული სწავლის ცნება დახმარებას უწევს მოსწავლეს, რომელიც მისთვის უცნობი პრობლემის წინაშე დგას. შესაძლებელია სასკოლო გარემოში მასწავლებელს უკვე თავად ჰქონდეს აღმოჩენილი ოპტიმალური გამოსავალი რთული სიტუაციიდან. შემდგომში, როდესაც გამოწვევები, რომლებზეც ზევით გვქონდა საუბარი, კვლავ იჩენს თავს, მომავალი თაობა პიონერის როლში გამოვა.

მოსწავლეზე ორიენტირებული სწავლების უზრუნველყოფის საჭიროება სერიოზული გამოწვევაა მასწავლებელთა პროფესიისათვის. იგი გულისხმობს ცოდნის ახალი ფორმების შექმნას, სწავლების ახალი მეთოდების გამომუშავებას, მუშაობის ახალი გზების გამონახვასა და პროფესიული ურთიერთობების ახალი ფორმების ჩამოყალიბებას - როგორც კოლეგებთან, ასევე მოსწავლეებთან. მასში ყურადღება გამახვილებულია სწავლებაზე, სადაც ისტორიული სისტემების გაგება-გაცნობიერება წარმოებს მიმდინარე მოვლენებზე დაყრდნობით, ასევე, კრიტიკულ აზროვნებასა და უნარების სწავლებაზე, ისევე როგორც ცოდნის გადაცემაზე, თანამშრომლობაზე დაფუძნებულ მუშაობაზე, და არა დამოუკიდებელ მომზადებაზე, პროფესიულ ავტონომიასა და განკარგულებების შესრულებაზე. იგი საჭიროებს სწავლის ჩვენეული აღქმის შეცვლას, მასწავლებელზე ორიენტირებული სწავლის იდეიდან გამოცდილების, მონაწილეობის, კვლევისა და გაზიარების საშუალებით სწავლის იდეაზე გადასვლას.

დიდაქტიკური, მასწავლებლის მიერ წარმართული, სახელმძღვანელოზე ორიენტირებული და ცოდნაზე დაფუძნებული მიდგომა ჩანაცვლებულ უნდა იქნას მიდგომით, სადაც უპირატესობა ენიჭება მოსწავლის ჩართულობას, სადაც გამოიყენება სწავლების მეთოდთა გაცილებით ფართო სპექტრი და რომელიც უნარების განვითარებაზეა ორიენტირებული. სწორედ ამას ემსახურება დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების წინამდებარე სახელმძღვანელო.

2. პოლიტიკური კულტურა

2.1 დემოკრატია საფუძველს უყრიან მოქალაქეები

მაგალითი:

საპარლამენტო არჩევნების შედეგები შობს გამარჯვებულებსა და დამარცხებულებს. უმრავლესობით კომპლექტდება მთავრობა, ხოლო უმცირესობა ოპოზიციას. ყოფილ მთავრობას შეიძლება მოუწიოს ხელისუფლების დათმობა და ახალი მთავრობა, რომელსაც განსხვავებული პოლიტიკური ხედვა აქვს, ანაცვლებს მას.

წესები აბსოლუტურად გასაგებია, მაგრამ არ არის საკმარისი. საარჩევნო სისტემა მხოლოდ იმ შემთხვევაში მუშაობს, თუ ჩვენ გვაქვს რწმენა, რომ წაგებული მხარე, უმცირესობა, არჩევნების შედეგებს გაიზიარებს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, არჩევნებს შეიძლება მოჰყვეს ძალადობრივი კონფლიქტი, საზოგადოების ორ ნაწილად გახლეჩა, ნაცვლად იმისა, რომ მოხდეს მის წევრებს შორის არსებული ერთობის გამყარება.

საარჩევნო კამპანია პარტიებს აძლევს საშუალებას, თავიანთი მოსაზრებები მოქალაქეებს გაუზიარონ. მაგრამ რა შედეგს უნდა ველოდოთ, თუ არჩევნებში მონაწილე პარტია აღვივებს რასიზმს ან ფუნდამენტალიზმს ან ანტიდემოკრატიული იდეების პროპაგანდას ეწევა?

იმისათვის, რომ არჩევნები მოგვევლინოს როგორც შესაძლებლობა მოქალაქეების მონაწილეობისა დემოკრატიული გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში, საზოგადოებას აშკარად სჭირდება რაღაც უფრო მეტი, ვიდრე მხოლოდ კანონის ჩარჩოები, რომელიც ამკვიდრებს საარჩევნო სისტემას. საჭიროა არსებობდეს ნდობა პოლიტიკური პროცესებისადმი და გზები და საშუალებები, რომლებიც გარანტია იქნება იმისა, რომ ეს პოლიტიკური პროცესები სამართლიანად და დარღვევების გარეშე წარიმართება.

მოცემული მაგალითი გვიჩვენებს, რომ დემოკრატია თანაბრად არის დამოკიდებული როგორც წესებზე, ასევე, მოქალაქეთა დამოკიდებულებაზე დემოკრატის მიმართ. მოქალაქეებს გაცნობიერებული უნდა ჰქონდეთ სისტემის არსი და უნდა მოსწონდეთ

იგი, და, ამავე დროს უნდა გრძნობდნენ პასუხისმგებლობას ამ სისტემის შენარჩუნებაზე. პარტიების ურთიერთდამოკიდებულება უნდა შემოიფარგლებოდეს კონკურენტებს შორის ურთიერთდამოკიდებულებით და არ უნდა გადაიზარდოს მტრობაში. მხოლოდ ამ შემთხვევაში გამოვლინდება დემოკრატიის დადებითი მხარეები - დემოკრატიისა, რომელიც წარმოადგენს ერთადერთ სისტემას, სადაც მთავრობის ცვლილება შესაძლებელია პოლიტიკური სისტემის ცვლილების გარეშე.

დემოკრატია წარმოადგენს ინსტიტუციებისა და პროცედურების სისტემას, რომელიც მოიცავს სახალხო არჩევნებს, საპარლამენტო წარმომადგენლობასა და ხელისუფლების კონტროლს, კონტროლისა და ბალანსის სისტემის საშუალებით. ზოგიერთი ქვეყნის კონსტიტუციაში ჩადებულია რეფერენდუმების გამართვა (რაც უზრუნველყოფს მოქალაქეთა პირდაპირ მონაწილეობას გადაწყვეტილების მიღების პროცესში), ან საკონსტიტუციო სასამართლოს არსებობა. დემოკრატია წარმოადგენს სცენას, ხოლო მოქალაქეები თავიანთ როლებს ასრულებენ ამ სცენაზე. გადაუჭარბებლად რომ ვთქვათ, მოქალაქეები უნდა გამოთქვამდნენ მზადყოფნას და მათ უნდა შეეძლოთ თავიანთი როლების თამაში და ჩაბმულნი უნდა იყვნენ დემოკრატიის პოლიტიკურ სისტემაში.

დემოკრატია წარმოადგენს ინსტიტუციათა სისტემას, რომელიც პოლიტიკური კულტურიდან მომდინარეობს. ინსტიტუციური სისტემა ადგენს ამ კულტურის ჩარჩოებს, მაგრამ მას არ შეუძლია კულტურის შექმნა ან მისი სტაბილურობის უზრუნველყოფა. იგივე პრინციპი მოქმედებს ავტოკრატიული მმართველობის დროსაც. ავტოკრატიაც შესაბამის პოლიტიკურ კულტურაზეა დამოკიდებული, ემყარება პოლიტიკურად მორჩილ სუბიექტებს, ნაცვლად აქტიური და ქმედითი სისტემებისა.

2.2 ადამიანის უფლებათა კულტურული განზომილება

ადამიანის უფლებები, რომლებიც თავისი ბუნებით სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებებს წარმოადგენს, გამოხატავს იმას, თუ რას გულისხმობს პრაქტიკაში დემოკრატიული პროცესები, მათ შორის, აზრისა და გამოხატვის თავისუფლება, მედიის თავისუფლება (რაც ცენზურის აკრძალვას გულისხმობს), ხმის უფლება და თანასწორობისა და დისკრიმინაციის დაუშვებლობის პრინციპები, რომლებიც ესადაგება ყველა უფლებას, რომლითაც ადამიანები სარგებლობენ. ქვეყნის მიერ ადამიანის უფლებათა შესახებ ხელშეკრულების რატიფიცირება გულისხმობს იმას, რომ

ქვეყანა ეროვნული კანონისა და პრაქტიკის საერთაშორისო სტანდარტებთან ჰარმონიზაციის პირობას დებს. ქვეყნები ამას თავისუფალი ნებით აკეთებენ.

რა ხდება მაშინ, როდესაც ქვეყანა ვერ ასრულებს დადებულ პირობას, დაიცვას ადამიანის უფლებები? არსებობს სხვადასხვა დამცავი მექანიზმი, რომელიც დაწესებულია გაერთიანებული ერებისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის იმ რეგიონული ინსტიტუტების მიერ, რომლებიც მონაწილეობდნენ ადამიანის უფლებათა შესახებ ქვეყნის მიერ ხელმოწერილი რეგიონული კანონების შემუშავებაში. მაგალითად, ევროპაში ასეთ დამცავ მექანიზმს წარმოადგენს ევროპული კონვენცია ადამიანის უფლებათა შესახებ, რომელიც ორიენტირებულია სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებებზე. ქვეყნებს შეუძლიათ, ხელი მოაწერონ ევროპის სოციალურ ქარტიას, რომელშიც ჩამოყალიბებულია ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებები. იმ შემთხვევაში, თუ კონვენციაზე ხელმომწერი ქვეყანა არღვევს კონვენციის დებულებებს, ევროპის საბჭოს წევრი ქვეყნის მოქალაქეებს (და, პრინციპში, ამ ქვეყნის იურისდიქციაში შემავალ ტერიტორიაზე მცხოვრებ ყველა პირს) შეუძლიათ, საბოლოოდ მიმართონ სტრასბურგში არსებულ ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს.

უმეტეს შემთხვევაში, ადამიანის უფლებებით სარგებლობენ კონსტიტუციური დემოკრატიის ფორმით ორგანიზებული მმართველობის ჩარჩოებში, დემოკრატიული პროცესების ჩვეული მექანიზმების საშუალებით. აღნიშნული მექანიზმები მოიცავს შესაბამისად ჩამოყალიბებულ კანონებს და, ასევე, მოქალაქეების პროცესებში მონაწილეობისა და ჩართულობის კულტურას.

დემოკრატია და ადამიანის უფლებები დამოკიდებულია იმ ინსტიტუციურ ჩარჩოებზე, რომელიც შედგება შემდეგი კომპონენტებისაგან: კონსტიტუციასა და სამართლებრივ სისტემაში დამკვიდრებული წესები და პრინციპები და პოლიტიკური კულტურა. დემოკრატია და ადამიანის უფლებებს ამყარებს პრინციპების, ღირებულებებისა და ვალდებულებების კრებული. დემოკრატია და ადამიანის უფლებები უშვებს საკითხებზე აზრთა სხვადასხვაობის არსებობას, მაგრამ მხოლოდ იმ პირობით, თუ არსებობს ერთსულოვანი თანხმობა იმ ჩარჩოებზე, რომლის ფარგლებშიც დაცულია, მაგრამ, ამავე დროს, შეზღუდულია ადამიანის თავისუფლებები. მოქალაქეს აქვს

უფლება, საწინააღმდეგო მოსაზრება გააჩნდეს ყველა საკითხზე, მაგრამ შედეგად წარმოქმნილი უთანხმოება არ უნდა სცდებოდეს სისტემით დადგენილ ფარგლებს.

2.3 სწავლება დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის საშუალებით - დემოკრატიის კულტურა სკოლებში

დემოკრატიის მომხრე და ერთგული მოქალაქეების გარეშე დემოკრატია ვერ იარსებებს.

დემოკრატიის მემკვიდრეობა გადაეცემა ყოველ მომდევნო თაობას; საჭიროა, მომავალმა თაობამ ნათლად აღიქვას და დააფასოს ეს მემკვიდრეობა და ისწავლოს, როგორ ისარგებლოს ამ მემკვიდრეობით. სწორედ ამ მიზანს ემსახურება სწავლება დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ, ისევე, როგორც ზოგადად განათლება, რაც მდგომარეობს ახალგაზრდა თაობის დახმარებასა და წახალისებაში, რათა ისინი ჩამოყალიბდნენ აქტიურ და დემოკრატიის მომხრე და ერთგულ მოქალაქეებად.

დემოკრატიის კულტურული ტრადიციების დამკვიდრება და განვითარება ნელი ტემპით მიმდინარეობს, როგორც ეს მრავალი ქვეყნის ისტორიული გამოცდილებით ხდება ნათელი. ეროვნული სახელმწიფოს შენების პროცესში სამოქალაქო ომგადატანილი საზოგადოებები სერიოზულ დაბრკოლებებს აწყდებიან და ამის მიზეზი დემოკრატიული კულტურის ტრადიციების არარსებობაა. შესაძლებელია დემოკრატიის მოდელის გადმოღება სხვა ქვეყნებიდან, მაგრამ დემოკრატიის კულტურის საფუძვლების გადმოღება შეუძლებელია - ეს საფუძველი საზოგადოების კულტურული მემკვიდრეობიდან უნდა მომდინარეობდეს.

პოლიტიკური კულტურის საფუძვლების ჩაყრა კონსტრუქტივისტული კატეგორიებით არის შესაძლებელი. მისი შექმნა შესაძლებელია სწავლისა და სოციალიზაციის საშუალებით. აქედან გამომდინარე, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება იმას, სკოლები დემოკრატიის პრინციპებით იმართებიან თუ ავტოკრატიის პრინციპებით, ვინაიდან მოსწავლეები ამგვარად ადრეული ასაკიდან ეჩვევიან ცხოვრებას ან დემოკრატიულ საზოგადოებაში მონაწილეობით, ან ავტოკრატიული მმართველობის ქვეშ.

სკოლას, როგორც მიკროსაზოგადოებას, შეუძლია დახმარება გაუწიოს მოსწავლეებს, რათა მათ ადრეული ასაკიდან შეითვისონ და სათანადოდ დააფასონ დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების ძირითადი ელემენტები, მათ შორის:

- მოსწავლეებს ეძლევათ საშუალება, გააცნობიერონ თავიანთი ინტერესები და შეხედულებები და გაბედულად და საკუთარ თავში დარწმუნებით გამოხატონ ისინი.
- მოსწავლეები ერთმანეთს ურთიერთპატივისცემით ეპყრობიან, უსმენენ ერთმანეთს და თანაგრძნობას გამოხატავენ, რაც იმას ნიშნავს, რომ ისინი ფლობენ უნარს და მზადყოფნას გამოთქვამენ, გაიზიარონ სხვისი აზრი;
- მოსწავლეებს შეუძლიათ, კონფლიქტი არაძალადობრივი საშუალებებით მოაგვარონ, მოლაპარაკებებითა და დათმობაზე წასვლის საშუალებით.
- მოსწავლეები სათანადოდ აფასებენ იმ ინსტიტუციური ჩარჩოების ფუნქციას, რომელიც იცავს და, ამავდროულად, ზღუდავს მათ ინდივიდუალურ უფლებებსა და თავისუფლებებს. ისინი წესების „მკაცრ“ ფორმალურ ელემენტთან ერთად ეცნობიან პოლიტიკური კულტურის „ლიბერალურ“, არაფორმალურ ელემენტს.
- მოსწავლეები სათანადოდ აფასებენ პოლიტიკას, როგორც პრობლემების გადაჭრისაკენ მიმართულ პრაქტიკულ ძალისხმევას, რომელიც ყურადღებასა და გადაწყვეტილების მიღებას მოითხოვს.
- მოსწავლეები მონაწილეობენ წარმომადგენლების არჩევისა და გადაწყვეტილების მიღების ფორმალურ პროცესებში.
- მოსწავლეები წინასწარი ინსტრუქციების გარეშე ერთვებიან გადაწყვეტილების მიღების პროცესში, ინფორმირებულობის დონის ამაღლებით, აქტივობით, ლობირებით და პრობლემების მოგვარებით, ინსტრუქციებისა თუ დახმარების გარეშე.
- მოსწავლეები იღებენ პასუხისმგებლობას თავიანთ გადაწყვეტილებებსა და არჩევანზე, ითვალისწინებენ რა ამ გადაწყვეტილებებისა და მათ მიერ გაკეთებული არჩევანის შედეგებს, როგორც თავიანთი თავის, ისე სხვათა მიმართ.
- მოსწავლეები რწმუნდებიან, რომ იმ შემთხვევაში, თუ ისინი არ მიიღებენ მონაწილეობას გადაწყვეტილების მიღების პროცესში ისეთ საკითხებზე, რომელიც მათ ეხებათ, ამას მათ მაგივრად სხვები გააკეთებენ და შედეგი

შეიძლება იყოს ის, რომ სხვების მიერ მიღებული გადაწყვეტილება არასახარბიელო აღმოჩნდეს მათთვის.

პოლიტიკური კულტურის ჩამოყალიბებას დიდად განაპირობებს ის დამოკიდებულებები და ღირებულებები, რომელთაც ახალგაზრდა თაობა სოციალიზაციის პროცესში იძენს, მათ შორის, სკოლაში მიღებული გამოცდილებით. არსებობს სხვა ფაქტორები, რომლებიც ძლიერ გავლენას ახდენს ახალგაზრდა თაობის სოციალიზაციის პროცესზე, განსაკუთრებით, ოჯახი, თანატოლები და მედიასაშუალებები. მეორე მხრივ, სკოლის საზოგადოება ბავშვებსა და მოზარდებს აძლევს შესაძლებლობას, შეიძინონ საზოგადოებასთან ურთიერთობის გამოცდილება; აქედან გამომდინარე, შეიძლება მივიჩნიოთ, რომ სკოლას მნიშვნელოვანი ფუნქცია აკისრია დემოკრატიის მემკვიდრეობის მომავალ თაობაზე გადაცემის კუთხით. სასკოლო გარემოში, გადაწყვეტილების მიღების ფორმალურ პროცესში მონაწილეობითა და, აგრეთვე, ყოველდღიური ურთიერთობებით შეძენილი ცოდნითა და გამოცდილებით, ახალგაზრდებს უყალიბდებათ ჩვევები და უნარები, რომლებიც, შემდგომ ცხოვრების მანძილზე, დემოკრატიულ პროცესებსა და ადამიანის უფლებათა ღირებულებებთან მათ დამოკიდებულებას განაპირობებს.

1. სწავლება დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ - მისი სამი განზომილება

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაში ყურადღება გამახვილებულია იმაზე, თუ რისი კეთების უნარს უნდა ფლობდნენ მოსწავლეები, და არა იმაზე, თუ რა უნდა ასწავლოს მათ მასწავლებელმა. სამი ძირითადი პრინციპი, რომლითაც იმართება მოსწავლესა და შედეგზე ორიენტირებული სწავლის პროცესი, შესანიშნავად გამოიხატება შემდეგი მაგალითით:

- აზრის თავისუფლება და აზრის გამოხატვის თავისუფლება წარმოადგენს დემოკრატიულ პროცესებში მონაწილეობის აუცილებელ პირობას და ძირითად სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებას. დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების პროცესში მოსწავლეები იძენენ ცოდნას აზრის თავისუფლებისა და აზრის გამოხატვის თავისუფლების შესახებ, აფასებენ ამ უფლებას და იციან, როგორ არის იგი დაცული ეროვნული კონსტიტუციით. ეს წარმოადგენს სწავლის შემეცნებით განზომილებას (ცოდნა, კონცეფციები და გაგება).
- მოსწავლეები სწავლობენ, როგორ გამოიყენონ ეს ძირითადი უფლება. ვინაიდან ამ უფლებით აქტიურად სარგებლობა უმნიშვნელოვანესია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ჩართულობისათვის; ხელი ეწყობა მოსწავლეების წახალისებას, ჩამოაყალიბონ და გამოთქვან თავიანთი მოსაზრებები სხვადასხვა გზით, მათ შორის, საჯარო გამოსვლების საშუალებით (უნარებზე დაფუძნებული სწავლის განზომილება).
- აზრის გამოხატვის თავისუფლებით სარგებლობისას, მოსწავლეებს სჭირდებათ მხნეობა, რათა საკუთარი მოსაზრება გამოხატონ მაშინაც კი, როცა უმრავლესობას საწინააღმდეგო შეხედულება აქვს. ისინი ისმენენ სხვათა მიერ გამოხატულ მოსაზრებებს, შემწყნარებლობითა და პიროვნებისადმი პატივისცემის სულისკვეთებით. საკითხის შესახებ განსხვავებული მოსაზრებების გამო

უთანხმოებისა და დაპირისპირების მოთოკვითა და აღკვეთით და განსხვავებული მოსაზრებებისათვის პიროვნული ხასიათის მიცემისაგან თავის შეკავებით, შესაძლებელია კონფლიქტების არამალადობრივი საშუალებებით მოგვარება (გაგების, დამოკიდებულებებსა და ღირებულებებზე დაფუძნებული განზომილება).

ის, რასაც ზემოთ მოყვანილი მაგალითი გვიჩვენებს, შეიძლება განზოგადებულ იქნას, არა მარტო იმ თვალსაზრისით, თუ რა უნარს უნდა ფლობდნენ მოსწავლეები ადამიანის სხვა უფლებებით სარგებლობისას, არამედ ზოგადად სწავლისა და განათლების თვალსაზრისით. იმისათვის, რომ მოსწავლეთა ქმედებები ადეკვატური იყოს და გაღრმავდეს ის კომპეტენციები, რომელთაც ისინი ფლობენ, სწავლა უნდა მიმდინარეობდეს ამ სამი განზომილებით, რომელიც ერთმანეთს ავსებს - ცოდნა, კონცეფციები და გაგება; უნარები; დამოკიდებულებები და ღირებულებები. უკვე რამდენიმე ათწლეულია, მეთოდისტები და მასწავლებლები თანხმდებიან სწავლის ამ კონცეფციაზე.

მოსწავლეები ამ გზით იღებენ განათლებას; რა უნდა გააკეთოს დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაზე პასუხისმგებელმა მასწავლებელმა იმისათვის, რომ შექმნას სწავლის ადეკვატური შესაძლებლობები? პასუხი შემდეგია:

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლება უნდა დაეხმაროს მოსწავლეებს, რათა ისინი ჩამოყალიბდნენ ახალგაზრდა მოქალაქეებად, რომლებსაც:

- აქვთ ცოდნა იმის შესახებ, თუ რას წარმოადგენს ადამიანის უფლებები და ის პირობები, რომლებზეც ამ უფლებების დაცვაა დამოკიდებული (რაც ხორციელდება დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების „შესახებ“ სწავლის საშუალებით);
- აქვთ სკოლაში, როგორც მიკროსაზოგადოებაში ყოფნის გამოცდილება, სადაც დაცულია მოსწავლეთა თავისუფლება და თანასწორობა; აქვთ ცოდნა იმის შესახებ, თუ როგორ დაიცვან საკუთარი უფლებები (რაც ხორციელდება დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების დაცვის „საფუძველზე“ სწავლით);

— გააჩნიათ კომპეტენცია/უნარი და თავდაჯერებულობა, რათა დაიცვან საკუთარი უფლებები და, ამავდროულად, ჩამოყალიბებული პასუხისმგებლობის გრძნობით ეკიდებოდნენ სხვა ადამიანებსა და იმ საზოგადოებას, სადაც მათ უწევთ მოღვაწეობა (რაც ხორციელდება დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების დაცვის „მიზნით“ სწავლის საშუალებით).

1.1 დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების

შემეცნებითი განზომილება: დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა „შესახებ“

სწავლა

ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის საბაზო საფეხურზე, დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების გაკვეთილებზე მოსწავლეებმა უნდა შეისწავლონ ისეთი მნიშვნელოვანი დოკუმენტები, როგორცაა ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია და ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენცია (ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია). ზემოთ მოყვანილი მაგალითიდან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ მოსწავლეებმა უნდა იცოდნენ, რომ ყველა ადამიანს შეუძლია, ისარგებლოს თავისუფალი აზრის უფლებითა და გამოხატვის თავისუფლებით, ასევე, შეუძლია მიიღოს ინფორმაცია ნებისმიერი მედიასაშუალებით, რომელიც თავისუფალია ცენზურისაგან, გამონაკლისის დაშვება შესაძლებელია მხოლოდ მაშინ, როცა ეს სასარგებლო მიზნით ხდება და მხოლოდ გარკვეულ გარემოებებში (ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, მუხლი 10). ქვეყნის კონსტიტუცია და სამართლებრივი გარემო უნდა ასახავდეს და იცავდეს ადამიანის უფლებათა სტანდარტებს და მოსწავლეებისათვის მათ შესახებ ცოდნის გადაცემაც ამ კუთხით უნდა წარმოებდეს. მოსწავლეებს უნდა ესმოდეთ, თუ რაოდენ მნიშვნელოვანი და აუცილებელია დემოკრატიისათვის თუნდაც მხოლოდ ეს უფლება.

ასევე, მოსწავლეები უნდა იცნობდნენ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-14 მუხლს. რომელიც ეხება თანასწორობისა და დისკრიმინაციის დაუშვებლობის პრინციპებს: ქალი და კაცი, მდიდარი და ღარიბი, ახალგაზრდა და მოხუცი, მოქალაქე და ემიგრანტი – ჩვენ ყველა თანაბრად ვსარგებლობთ ამ უფლებებით. ამ უფლებებით

სარგებლობა წარმოადგენს პროცესს, რომელიც განვითარებას ექვემდებარება და ადამიანის უფლებების დაცვაზე დაფუძნებული დემოკრატიული სისტემების მქონე სახელმწიფოების დღის წესრიგში მუდმივად დგას.

და ბოლოს, მოსწავლეებს უნდა ესმოდეთ, თუ რატომ უნდა იცავდეს თავის უფლებებს კანონი და რომ მათ, ასევე, ეკისრებათ პასუხისმგებლობაც (ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია, მუხლი 29). გამოხატვის თავისუფლება საშუალებას აძლევს მოქალაქეებს, პლურალისტურ საზოგადოებაში წინ წამოწიონ თავიანთი ინტერესები, ხოლო კონკურენტული გარემო გულისხმობს იმას, რომ იქნებიან წარმატებულებიც და ხელმოცარულებიც. კონსტიტუციამ, წესებმა და კანონებმა უნდა უზრუნველყოს ისეთი გარემო, რომელიც გარკვეულად შეზღუდავს ძლიერთა თავისუფლებებს და დაიცავს სუსტებს – განსხვავებათა ლეგალიზაციის გარეშე. ყველა პრობლემა წესებით ვერ გვარდება, ასე რომ საზოგადოების წევრებს უნდა გააჩნდეთ ურთიერთპასუხისმგებლობა.

გარდა იმისა, რომ ადამიანის უფლებები სამართლებრივ ჩარჩოებს ქმნის, ისინი, ასევე, ნორმატიული ხასიათისაც არის. აქედან გამომდინარე, მოსწავლეები უნდა აცნობიერებდნენ, თუ რა დოზით შეუძლიათ მათ ისარგებლონ ადამიანის უფლებებით სკოლის საზოგადოებაში და, ზოგადად, ფართო საზოგადოებაში.

ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენცია (ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, 1950 წლის 4 ნოემბერი)

მუხლი 10

გამოხატვის თავისუფლება

1. ყველას აქვს უფლება გამოხატვის თავისუფლებისა. ეს უფლება მოიცავს პირის თავისუფლებას, ჰქონდეს შეხედულებები, მიიღოს ან გაავრცელოს ინფორმაცია თუ მოსაზრებები საჯარო ხელისუფლების ჩაურევლად და სახელმწიფო საზღვრების მიუხედავად. ეს მუხლი ხელს არ უშლის სახელმწიფოს, განახორციელონ რადიომაუწყებლობის, სატელევიზიო ან კინემატოგრაფიულ საწარმოთა ლიცენზირება.
2. ამ თავისუფლებათა განხორციელება, რამდენადაც ის განუყოფელია შესაბამისი

ვალდებულებისა და პასუხისმგებლობისაგან, შეიძლება დაექვემდებაროს ისეთ წესებს, პირობებს, შეზღუდვებს ან სანქციებს, რომლებიც გათვალისწინებულია კანონით და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში ეროვნული უშიშროების, ტერიტორიული მთლიანობის ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის, უწესრიგობისა თუ დანაშაულის აღსაკვეთად, ჯანმრთელობის ან მორალის დაცვის მიზნით, სხვათა რეპუტაციის ან უფლებების დასაცავად, საიდუმლოდ მიღებული ინფორმაციის გამჟღავნების თავიდან ასაცილებლად ან სასამართლო ხელისუფლების ავტორიტეტისა და მიუკერძოებლობის უზრუნველსაყოფად.

მუხლი 14

დისკრიმინაციის აკრძალვა

ამ კონვენციით გათვალისწინებული უფლებებითა და თავისუფლებებით სარგებლობა უზრუნველყოფილია ყოველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე, განურჩევლად სქესის, რასის, კანის ფერის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური თუ სხვა შეხედულებების, ეროვნული თუ სოციალური წარმოშობის, ეროვნული უმცირესობისადმი კუთვნილების, ქონებრივი მდგომარეობის, დაბადების თუ სხვა ნიშნისა.

ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია (1948 წლის 10 დეკემბერი)

მუხლი 29

1. ყოველ ადამიანს აქვს მოვალეობანი საზოგადოების წინაშე, რადგან მხოლოდ საზოგადოებაშია შესაძლებელი მისი პიროვნების თავისუფალი და სრული განვითარება.

2. თავის უფლებათა და თავისუფლებათა განხორციელებისას, ყოველი ადამიანი უნდა განიცდიდეს მხოლოდ ისეთ შეზღუდვებს, როგორც კანონითაა დადგენილი მარტოდენ იმ მიზნით, რომ უზრუნველყოფილ იქნეს სხვების უფლებათა და თავისუფლებათა ჯეროვანი აღიარება და პატივისცემა და დაკმაყოფილდეს ზნეობის, საზოგადოებრივი წესრიგისა და საერთო კეთილდღეობის სამართლიანი მოთხოვნები დემოკრატიულ საზოგადოებაში.

მოკლედ, ეს სამი მუხლი გამოხატავს ინდივიდუალურ თავისუფლებებსა და საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვით ამ თავისუფლებათა რეგულირებას შორის არსებულ ერთგვარ დაპირისპირებას. საზოგადოებრივი წესრიგი, ერთი მხრივ, ზღუდავს და, მეორე მხრივ, იცავს ამ თავისუფლებებს.

მოსწავლეები, რომელთაც შეუძლიათ ამის ახსნა, საკმაო ინფორმაციას ფლობენ დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა „შესახებ“, და სწორედ ეს წარმოადგენს დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების შემეცნებით განზომილებას.

1.2 დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების

მონაწილეობითი განზომილება: დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის „მიზნით“ სწავლა

დემოკრატიულ საზოგადოებაში ჩართულობა გულისხმობს, რომ მოსწავლეებმა უნდა ისწავლონ, თუ როგორ გამოიყენონ ის უფლებები და თავისუფლებები, რომელიც მათ აქვთ მინიჭებული, მაგალითად, საკუთარი უფლება ინფორმაციის ხელმისაწვდომობაზე, თავისუფალი აზროვნების, აზრისა და გამოხატვის თავის უფლება. მათ, აგრეთვე, უნდა ჰქონდეთ სხვებთან ურთიერთობის საკუთარი გამოცდილება – მაგალითად, ჯგუფში თავიანთი ინტერესების გამოხატვა, დათმობაზე მოლაპარაკებები ან შეთანხმება იმის თაობაზე, თუ როგორ განიმარტება „საყოველთაო კეთილდღეობა“ (ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია, მუხლი 29). მათ უნდა შეეძლოთ წესების ფარგლებში მოქმედება და დაწესებული შეზღუდვების დაცვა. ისინი პასუხისმგებლობით უნდა ეკიდებოდნენ სხვათა კეთილდღეობას და მთლიანად საზოგადოების კეთილდღეობას.

მოკლედ, მოსწავლეებს არა მარტო უნდა ესმოდეთ, თუ რამნიშვნელობა აქვს ადამიანის უფლებათა დაცვის ზემოთგანხილულ სამ მუხლს შორის არსებულ კავშირს, არამედ უნდა ისწავლონ, თუ როგორ დააფასონ ის ღირებულებები, რომლებიც ამ მუხლებით არის დაცული და იმოქმედონ შესაბამისად. ამგვარად, მათ უნდა შეეძლოთ თავიანთი ინტერესების სხვათა და მთლიანად საზოგადოების ინტერესებთან შეთანხმება.

მოსწავლეებმა, რომლებიც ამ პრინციპებზე არიან აღზრდილნი, იციან, როგორ მიიღონ მონაწილეობა დემოკრატიულ საზოგადოებაში. ეს არის დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების მონაწილეობითი განზომილება – დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების დაცვის „მიზნით“ სწავლა, ასე ვთქვათ, დემოკრატიის, კანონის უზენაესობისა და ადამიანის უფლებების ხელშეწყობისა და დაცვის მიზნით.

1.3 დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების

კულტურული განზომილება: დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის „საშუალებით“ სწავლა

ცოდნა და უნარები ადამიანს აძლევს საშუალებას, მონაწილეობა მიიღოს დემოკრატიულ პროცესებში, მხოლოდ ტექნიკური თვალსაზრისით, რაც ადამიანის ჭეშმარიტ დემოკრატიად ჩამოყალიბებისათვის საკმარისი არ არის. მაგალითად, იმ შემთხვევაში, თუ ამგვარ ცოდნასა და უნარებს ფლობს რასისტი, მაშინ იგი ბოროტად გამოიყენებს მათ, ანუ გამოიყენებს დემოკრატიულ, ადამიანის უფლებათა პრინციპებზე დაფუძნებული საზოგადოების წინააღმდეგ შეტევის იარაღად. პირდაპირ უნდა ითქვას, რომ ცოდნა და უნარები, რომელთაც ზურგს არ უმაგრებს ადამიანის უფლებათა ღირებულებები, უსარგებლოა დემოკრატიისათვის.

აქედან გამომდინარე, დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებას გააჩნია კულტურული განზომილება. სწავლებისა და სწავლის კულტურა უნდა ასახავდეს დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების ძირითად გზავნილს.

ცოდნის შექმნა შესაძლებელია სწავლებისა და ინსტრუქციების მიღების საშუალებით (ლექციის მოსმენა, კითხვა); კომპეტენციების დაუფლება–განვითარება შესაძლებელია ტრენინგის საშუალებით (დემონსტრირება, პრაქტიკა, წვრთნა). ამგვარად, მოსწავლეები გამოცდილებით იძენენ ღირებულებებს და მათ ასევე გამოცდილებით უყალიბდებათ დამოკიდებულებები.

მაგალითად, ახალგაზრდებს თვითშეფასება უყალიბდებათ მშობლებისა და მასწავლებლების წყალობით. მხოლოდ ის მოსწავლეები ეპყრობიან იმავე პატივისცემით

თავიანთ თანატოლებს, რომელთაც აქვთ მასწავლებლების მხრიდან პატივისცემით მოპყრობის გამოცდილება. ადამიანის უფლებათა ღირებულებებთან ზიარება სკოლაში სოციალიზაციის პროცესით ხდება - სწავლება დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის „საშუალებით“.

ადამიანის უფლებათა ღირებულებები განმარტებულია გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის, ევროპის საბჭოს და სხვა ორგანიზაციების მიერ და ისინი მოიცავს თანასწორობის პრინციპსა და დისკრიმინაციის დაუშვებლობის პრინციპს; მონაწილეობას, ჩართულობასა და ანგარიშვალდებულებას.

მაშინ, როცა დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების „შესახებ“ სწავლება გარკვეულ სასკოლო საგანთა (მაგ. სოციალური მეცნიერებები, ისტორია, სამოქალაქო განათლება) ამოცანას წარმოადგენს, დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის „საფუძველზე“ განხორციელებული სწავლების პროცესი გამოწვევაა მთლიანი სკოლისთვის – დემოკრატია და ადამიანის უფლებათა დაცვა სკოლის საზოგადოების ძირითად პედაგოგიურ სახელმძღვანელო პრინციპს წარმოადგენს და, ასევე, წარმოადგენს იმ სპექტრს, რომელშიც განიხილება სკოლის მმართველობის ყველა ელემენტი.

2. ადამიანის უფლებათა სწავლება და მისი კავშირი დემოკრატიული მოქალაქეობის შესახებ განათლებასთან¹³

განათლება დემოკრატიული მოქალაქეობისათვის და ადამიანის უფლებათა სწავლება მჭიდროდ არის ერთმანეთთან დაკავშირებული და ერთმანეთს ავსებს. მათ საერთო მიზნები და გამოყენების სფერო აქვთ, განსხვავება მხოლოდ შესწავლის საგანსა და პრიორიტეტებშია გამოხატული. დემოკრატიული მოქალაქეობისათვის განათლების პრიორიტეტს უწინარესად წარმოადგენს როგორც დემოკრატიული უფლებები და მოვალეობები, ასევე საზოგადოების სამოქალაქო, პოლიტიკურ, სოციალურ, ეკონომიკურ, სამართლებრივ და კულტურულ პროცესებში აქტიური მონაწილეობა; მაშინ, როცა ადამიანის უფლებათა სწავლება ორიენტირებულია ადამიანთა უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა ფართო სპექტრზე, საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა ასპექტში.

ევროპის საბჭოს ქარტია დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა სწავლების შესახებ, რომელიც მიღებულ იქნა 2010 წლის 11 მაისს მინისტრთა კომიტეტის მიერ, მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაციის (2010)7 ფორმით.

წინამდებარე თავში დეტალურად არის განხილული კავშირი ადამიანის უფლებათა სწავლებასა და დემოკრატიული მოქალაქეობისათვის განათლებას შორის.

ათწლეულების წინ, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციამ და მისმა სპეციალიზებულმა სააგენტოებმა ფორმალურად სცნეს უფლება ადამიანის უფლებათა შესახებ განათლების მიღებაზე, რაც გულისხმობს მოქალაქეების უფლებას, ინფორმირებული იყვნენ მათი ქვეყნის მიერ რატიფიცირებული, ადამიანის უფლებათა დაცვის შესახებ არსებულ ხელშეკრულებებში შესული უფლებებისა და თავისუფლებების შესახებ. ქვეყნების მთავრობები პასუხისმგებელი არიან, დაიცვან აღნიშნული უფლებები მათ მიერ მიღებული კანონების, გატარებული პოლიტიკისა და პრაქტიკული ღონისძიებების საშუალებით. ამ კუთხით მიღწეული წარმატებების შესახებ ისინი პერიოდულად ანგარიშით წარსდგებიან ხელშეკრულების შესრულებაზე პასუხისმგებელი ორგანოს წინაშე. სამეთვალყურეო ორგანიზაციები, როგორცაა ადამიანის უფლებათა დამცავი ორგანიზაციები, დიდ დახმარებას ეწევიან, სახელმწიფოების მიერ ამ კუთხით წარმოებული პოლიტიკის კონტროლის საქმეში.

¹³ ავტორი: ფელისა ტიბიტსი (2009). წყარო: ტიბიტსი ფ. (2008), „ადამიანის უფლებათა სწავლება“ ბაიაჯი მ. (რედ.) სწავლება მშვიდობის შესახებ, ენციკლოპედია, გამომცემლობა „Information Age Publishing“, მარლოტი, ჩრდილოეთ კაროლინას შტატი.

ცხადია, რომ მოქალაქეები უნდა ფლობდნენ ცოდნას თავიანთი უფლებების შესახებ, აფასებდნენ მათ და იცავდნენ სხვათა უფლებებს. ასევე, საჭიროა ვფლობდეთ ინფორმაციას იმის შესახებ, თუ რა სამართლებრივი პასუხისმგებლობა აკისრია მთავრობებს ჩვენი უფლებების დაცვის თვალსაზრისით. უნდა ვაფასებდეთ მოქალაქეთა ეთიკურ პასუხისმგებლობას, რომელიც მდგომარეობს ყოველდღიურ ცხოვრებაში, ადამიანის უფლებათა დაცვასა და მოფრთხილებაში. ცოდნის შეძენა ადამიანის უფლებათა შესახებ და მზადყოფნის გამომუშავება მასზედ, რომ პასუხისმგებლობით მოეკიდო როგორც საკუთარი, ასევე სხვათა უფლებების დაცვას, ცხოვრების ადრეულ ეტაპზე იწყება: ჩვენს ოჯახებში, სკოლებსა და საზოგადოებაში.

გაერთიანებული ერების ორგანოები, როგორცაა ადამიანის უფლებათა დაცვის უმაღლესი კომისარიატი, გაერთიანებული ერების განათლების, მეცნიერებისა და კულტურის ორგანიზაცია (*UNESCO*) და გაეროს ბავშვთა ფონდი (*UNICEF*), სამთავრობათაშორისო ორგანიზაციებთან ერთად, როგორცაა ევროპის საბჭო და, ასევე, ადამიანის უფლებათა დაცვის ეროვნულ სააგენტოებთან ერთად, რეკომენდაციას უწევენ ადამიანის უფლებათა სწავლებას, ხაზგასმით აღნიშნავენ რა, რომ სასკოლო სწავლებაში შეტანილ უნდა იქნას ადამიანის უფლებებისა და მათი დაცვის თემა.

ადამიანის უფლებათა სწავლებას გააჩნია როგორც ნორმატიული, ასევე, სამართლებრივი მხარე. ადამიანის უფლებათა სწავლების ნორმატიული მხარე გულისხმობს იმ ხელშეკრულებებსა და შეთანხმებებში შესული ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სტანდარტების შესახებ თანხმობის მიღწევას, რომელთა შესრულების ვალდებულებასაც კისრულობენ სახელმწიფოები. აღნიშნული სტანდარტები მოიცავს როგორც სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებებს, ასევე, სოციალურ, ეკონომიკურ და კულტურულ უფლებებს. უკანასკნელ წლებში არსებულ მზარდ ჩამონათვალს დაემატა გარემოს დაცვისა და კოლექტიური უფლებები. კანონზე ორიენტირებული ამგვარი მიდგომა განაპირობებს მონიტორინგისა და ანგარიშვალდებულების აუცილებლობას, რაც გარანტია იმისა, რომ სახელმწიფოთა მთავრობები განუხრელად იცავენ ადამიანის უფლებათა დაცვის თვალსაზრისით მათზე დაკისრებულ ვალდებულებებს, როგორც ფორმით, ასევე, არსით.

ადამიანის უფლებათა სწავლება ერთდროულად არის როგორც ნორმატიული, ასევე კულტურული ინიციატივა. იგი წარმოადგენს ღირებულებათა სისტემას, რომელიც ყოველ ადამიანს ეხმარება გააცნობიეროს, თუ რამდენად შეესაბამება მისი ყოველდღიური გამოცდილება ადამიანის უფლებათა დაცვის ნორმებსა და ღირებულებებს. საკითხი, ადამიანი უფლებათა დაცვაზე დაფუძნებული მიდგომის სასკოლო სწავლებასთან მისადაგების შესახებ, მოგვიანებით იქნება განხილული ამავე ტომში. საკლასო სისტემაში მიმდინარე, როგორც ადამიანის უფლებათა, ასევე, დემოკრატიული მოქალაქეობის სწავლებაში წინა პლანზეა წამოწეული ინტერაქტიული და მოსწავლეზე ორიენტირებული სწავლების მეთოდები. ადამიანის უფლებათა სწავლებისათვის დამახასიათებელია სწავლების შემდეგი ასპექტები:

- ემპირიული და აქტიურობაზე დაფუძნებული სწავლება: მოიცავს იმ ცოდნის გამოყენებას, რომელსაც ფლობენ მოსწავლეები და სთავაზობს მათ აქტივობებს, რომლებიც ავლენს მათ გამოცდილებასა და ცოდნას;
- პრობლემის წამოჭრა: წარმოშობს კითხვებს იმ ინფორმაციასთან და ცოდნასთან დაკავშირებით, რომელსაც მოსწავლეები ფლობენ;
- ჩართულობა: წახალისებს მოსწავლეებს, კოლექტიურად განმარტონ ცნებები, გააანალიზონ თემები და შეასრულონ აქტივობები;
- დიალექტიკური მეთოდი: მოსწავლეებისაგან მოითხოვს საკუთარი ცოდნის შედარებას სხვა წყაროებთან;
- ანალიტიკური მეთოდი: მოსწავლეები ფიქრობენ და ეძებენ პასუხებს კითხვებზე, თუ რატომ ჩნდება ესა თუ ის მოვლენა და რა მიზეზით არის განპირობებული ამ მოვლენათა წარმოშობა;
- პროდუქტიული: ადამიანის უფლებათა წინ წამოწევა, როგორც პიროვნულ, ასევე, პიროვნებათშორის ურთიერთობებში.
- სტრატეგიულ აზროვნებაზე ორიენტირებული: აიძულებს მოსწავლეებს, დასახონ საკუთარი მიზნები და გამონახონ მათ მისაღწევად საჭირო სტრატეგიული გზები;

— მიზანსა და მოქმედებაზე ორიენტირებული:საშუალებას აძლევს მოსწავლეებს, დაგეგმონ მათ მიზნებთან დაკავშირებული მოქმედებები.¹⁴

ბევრი ქვეყნის სასწავლო პროგრამაში, ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლება შერწყმულია დემოკრატიული მოქალაქეობისა და მსოფლიო მოქალაქეობის შესახებ სწავლებასთან, სადაც მოქალაქეობის შესახებ განათლების ძირითად კონცეფციათა განზოგადება და უფრო კრიტიკულად განხილვა მიმდინარეობს. მიმდინარეობს ძირითადი კონცეფციებისა თუ ფაქტების შესახებ ცოდნისა და სამოქალაქო საზოგადოებაში დამკვიდრებული დამოკიდებულებებისა და სამოქალაქო საზოგადოებაში საჭირო უნარების განზოგადება და მათი მისადაგება გლობალური სოციალური პასუხისმგებლობების, სამართლიანობისა და სოციალური ქმედებებისადმი.

გარდა ამისა, ადამიანის უფლებების შესახებ სწავლება პირდაპირ უწყობს ხელს მოსწავლეებს შორის სოციალური პასუხისმგებლობისა და ქმედებების ჩამოყალიბებას. ადამიანის უფლებების შესახებ სწავლება არ შემოიფარგლება მხოლოდ მონაწილეობის, როგორც წარმომადგენლობითი დემოკრატიის ელემენტის, ხელშეწყობით, რადგან მსგავსი ქმედებები განიხილება უფლებათა ჭრილში. ქმედების გახორციელება შესაძლებელია შინაგანად აღქმული იყოს, როგორც უფლებით სარგებლობა. მსგავსი ქმედებები, ასევე, ჩაგვრისა და უსამართლობის წინააღმდეგ ქმედითი ინსტრუმენტის სახით შეიძლება იქნას გამოყენებული.

ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების ფართო ნორმატიულმა ჩარჩოებმა და პოტენციურ შემსწავლელ სუბიექტთა ფართო სპექტრმა განაპირობა განსხვავებული გზების სიმრავლე, რომლის საშუალებითაც შესაძლებელი ხდება ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლება. მიუხედავად იმისა, რომ ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლება საერთაშორისო (და ზოგან რეგიონული) სტანდარტების უნივერსალურ ჩარჩოებშია მოქცეული, კონკრეტული თემები და მოსწავლეებისათვის მათი გადაცემის საშუალებები განისაზღვრება ადგილობრივი და ეროვნული კონტექსტის

---

¹⁴ადამიანის უფლებათა შესახებ განათლების აზიისა და წყნარი ოკეანის რეგიონული რესურსცენტრი ARRC [Asia-Pacific Regional Resource Center for Human Rights Education], (2003 წელი), „რა არის ადამიანის უფლებათა შესახებ განათლება“, ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების ინსტრუმენტები, ბანგკოკი, ადამიანის უფლებათა შესახებ განათლების აზიისა და წყნარი ოკეანის რეგიონული რესურსცენტრი.

გათვალისწინებით. გარდა ამისა, სასკოლო გარემოში ადამიანის უფლებების შესახებ სწავლება მორგებულია მოსწავლეთა ასაკობრივ ჯგუფებსა და, ასევე, ეროვნული/რეგიონული და სკოლის საგანმანათლებლო პოლიტიკის პირობებს.

ადამიანის უფლებების თემა და მისი შინაარსი, სკოლის საგანმანათლებლო პროგრამაში, განათლების პოლიტიკიდან გამომდინარე, შესაძლებელია ჩართულ იქნას კულტურათაშორისი სწავლების ფორმით, ან შესაძლებელია მისი ჩართვა არსებულ დისციპლინებში, როგორცაა ისტორია, სამოქალაქო განათლება, სოციალური და ჰუმანიტარული დისციპლინები. ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების ინტეგრირება შესაძლებელია ხელოვნების შემსწავლელ პროგრამებსა და სკოლის ფარგლებში მოქმედ არაფორმალურ წრეებსა და ღონისძიებებშიც.

დემოკრატიული მოქალაქეობისათვის განათლებისა და ადამიანის უფლებათა სწავლების შესახებ ევროპის საბჭოს ქარტიის რეკომენდაციით, ეს საგანმანათლებლო სფეროები მჭიდროდ არის ერთმანეთთან დაკავშირებული და ერთმანეთს ავსებს. მათ საერთო მიზნები და გამოყენების სფერო აქვთ, განსხვავება მხოლოდ შესწავლის საგანსა და პრიორიტეტებშია გამოხატული. დემოკრატიული მოქალაქეობისათვის განათლების პრიორიტეტს უწინარესად წარმოადგენს როგორც დემოკრატიული უფლებები და მოვალეობები, ასევე, საზოგადოების სამოქალაქო, პოლიტიკურ, სოციალურ, ეკონომიკურ, სამართლებრივ და კულტურულ პროცესებში აქტიური მონაწილეობა; მაშინ, როცა ადამიანის უფლებათა სწავლება ორიენტირებულია ადამიანთა უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა ფართო სპექტრზე, საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა ასპექტში.

როდესაც სკოლაში ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლება და დემოკრატიული მოქალაქეობისათვის განათლება ერთმანეთს ერწყმის, ისინი ერთმანეთს ავსებს. განათლების საერთაშორისო ასოციაციის მიერ 1999 წელს ჩატარდა კვლევა „სამოქალაქო განათლების კვლევის“ სახელწოდებით, რომლის დროსაც კვლევის სუბიექტებს წარმოადგენდა 14 წლის 88 000 მოსწავლე, 27 ქვეყნიდან.¹⁵ კვლევის მიზანი იყო, ქვეყნებს შიგნით, ადამიანის უფლებათა შესახებ მოსწავლეების ცოდნის დონის შედარება სხვა

¹⁵ჯ. ტორნი-პურტა, ც.კ. ბარბერი და ბ. უილკენფელდი (2008 წელი), „როგორ აღიქვამენ და უფრო თხილდებიან ადამიანის უფლებებს და როგორ სარგებლობენ ადამიანის უფლებებით მოზარდები ოცდაშვიდ ქვეყანაში“, Journal of Social Issues, 64: 1.

სამოქალაქო საკითხების ცოდნის დონესთან და მოსწავლეების დამოკიდებულების შესწავლა ადამიანის უფლებათა ხელშეწყობასა და ამ უფლებებით სარგებლობასთან დაკავშირებით.

კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ სკოლაში დემოკრატიის კუთხითა და საერთაშორისო საკითხებზე მუშაობით მიღებული გამოცდილება დადებითად ზემოქმედებს მოსწავლეების ცოდნის დონეზე, ადამიანის უფლებებთან დაკავშირებით. ფაქტორებს, რომლებსაც შეიძლება ვუწოდოთ „დემოკრატია სკოლაში“, დადებითი გავლენა ჰქონდა მოსწავლეების ინდივიდუალურ დამოკიდებულებაზე ადამიანის უფლებათა მიმართ. ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების კვლევის შედეგად მიღებული მონაცემების ანალიზმა დაადასტურა, რომ მოსწავლეებს, რომლებსაც სკოლასა და საკლასო გარემოში ყველაზე მეტად უწევთ შეხება დემოკრატიის იდეალებთან, დადებითი დამოკიდებულება აქვთ ადამიანის უფლებების მიმართ. გარდა ამისა, მოსწავლეები, რომლებიც უფრო ღრმა ცოდნას ფლობდნენ ადამიანის უფლებათა შესახებ, უფრო ხშირად ერთვებოდნენ საერთაშორისო საკითხების განხილვაში, უფრო მტკიცე ნორმები გააჩნდათ აქტიური მოქალაქეობის შესახებ და პოლიტიკური განათლების უფრო მაღალ დონეს უჩვენებდნენ, იმ მოსწავლეებთან შედარებით, რომლებიც ნაკლებ ცოდნას ფლობდნენ ადამიანის უფლებების შესახებ.

სკოლები, რომლებიც მოსწავლეებს დემოკრატიული მოქალაქეობის შესახებ სწავლებასა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებას ერთმანეთთან დაკავშირებულს სთავაზობს, ხელს უწყობს მოსწავლეების ჩამოყალიბებას პასუხისმგებელ მოქალაქეებად, რომლებიც ერკვევიან საკუთარ უფლებებსა და თავისუფლებებში და სათანადოდ აფასებენ და უფრო თხილდებიან მათ.

3. დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების კომპეტენციები

3.1 „მე ვისურვებდი, ჩემს მოსწავლეებს შეეძლოთ“

„მას შემდეგ, რაც პრეზენტაციის ტექნიკა დავამუშავეთ, მე ვისურვებდი, რომ ყველა ჩემმა მოსწავლემ შეძლოს, მიმართოს კლასს, ჩანაწერებში ჩახედვის გარეშე.“

„მას შემდეგ, რაც ჩვენ ექვსი გაკვეთილი მივუძღვენით ჩვენი ქვეყნის კონსტიტუციის საფუძვლების შესწავლას, ყველაზე მცირე, რასაც მე ველი ყველა ჩემი მოსწავლისაგან, არის ის, რომ ისინი ახსნიან, როგორ მუშაობს ჩვენი საარჩევნო სისტემა და მოცემულ მომენტში რომელი პარტიები დგას ხელისუფლების სათავეში.“

„რამდენიმე თვის წინ კლასში პრობლემას წარმოადგენდა ის, რომ საკითხის განხილვისას, მოსწავლეები არ უსმენდნენ ერთმანეთს და აწყვეტინებდნენ საუბარს იმ მოსწავლეს, რომლის მოსაზრებასაც არ იზიარებდნენ. ჩვენ ბევრი ვისაუბრეთ აზრის თავისუფლად გამოხატვის უფლებაზე და იმაზე, რომ ამ უფლებით სარგებლობას მხოლოდ მაშინ აქვს აზრი, როდესაც ერთმანეთს პატივისცემით ვეპყრობით. სასწავლო წლის დასასრულისათვის, ვიმედოვნებ, რომ ბევრი მოსწავლე გააცნობიერებს ამას და ეცოდინება, როგორ მოიქცეს დისკუსიის დროს.“

ზემოთ მოყვანილი ციტატები წარმოადგენს იმის მაგალითს, თუ რას ფიქრობს დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაზე პასუხისმგებელი მასწავლებელი გაკვეთილების დაგეგმვის პროცესში: ამგვარად განისაზღვრება მიზნები. მასწავლებელი გეგმავს, თუ რისი კეთება უნდა შეძლონ მისმა მოსწავლეებმა და რისი მიღწევა შეუძლიათ მათ, იმ შემთხვევაში, თუ ძალისხმევას არ დაიშურებენ: მასწავლებელი გეგმავს, თუ რა მიზანს უნდა მიაღწიონ მისმა მოსწავლეებმა და ამის შემდეგ გეგმავს სწავლის პროცესსა და განსაზღვრავს მოსწავლეების საჭიროებებს საწყის ეტაპზე - მათ შესაძლებლობებსა და სირთულეებს, რომელთა დაძლევაც მოსწავლეებს დასჭირდებათ; მათ ძლიერსა და სუსტ მხარეებს.

ამგვარი მოსამზადებელი სამუშაო მასწავლებლებისათვის სიახლეს არ წარმოადგენს - ეს მათთვის კარგად აპრობირებული პრაქტიკაა. მასწავლებელთა უმრავლესობა არა მარტო გაკვეთილის თემასა და შესწავლის საგანზე ახდენს ყურადღების კონცენტრირებას - „არდადეგებამდე მე-19 საუკუნე უნდა დავასრულოთ“ - არამედ იმასაც განსაზღვრავს, თუ რა შედეგების მიღება სურს მოსწავლეებისაგან.

მიზნები, რომლებიც მოსწავლეებს უკავშირდება და უკავშირდება იმას, თუ რა შედეგები ექნებათ მათ, წარმოადგენს მოსწავლეების კომპეტენციებს. შემდგომ, ცხოვრებაში მოსწავლეებს მოუწევთ მასწავლებლის, მწვრთნელისა და ზედამხედველის გარეშე გაართვან თავი შექმნილ სიტუაციებს. სწავლების ტრადიციული მოდელი - ფორმალური ინსტრუქციები, მკაცრად განსაზღვრული სასწავლო პროგრამები - არ უწყობს ხელს მოსწავლის ჩამოყალიბებას დამოუკიდებელ, თავის თავში დარწმუნებულ და კომპეტენტურ პიროვნებად, იმ თვალსაზრისით, რომ სწავლების ტრადიციული მოდელი არ არის ორიენტირებული ისეთ განზომილებებზე როგორცაა უნარები, დამოკიდებულებები და ღირებულებები.

ზემოთ მოყვანილი სამი მაგალითი კომპეტენციების განვითარების სხვადასხვა განზომილებას გულისხმობს:

- პირველი მაგალითი გულისხმობს აუდიტორიასთან მხედველობითი კონტაქტის დამყარებასა და თავისუფლად საუბარს - ეხება შინაგან შესაძლებლობებს, რომლებიც არ არის დამოკიდებული შინაარსზე, მაგრამ მოსწავლეებს სძენს უნარს, რომელიც მათ ყოველთვის გამოადგებათ, მათ ხელთ არსებული ცოდნისა თუ ინფორმაციის გამომჟღავნებისა თუ სხვებისათვის გადაცემის პროცესში. ამ შემთხვევაში ვითარდება უნარი, ანუ სწავლება დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის „მიზნით“, ეხმარება მოსწავლეებს, ისარგებლონ მათთვის მინიჭებული ადამიანის უფლებით და მონაწილეობა მიიღონ დემოკრატიულ პროცესებში.
- მეორე მაგალითი გულისხმობს საარჩევნო სისტემის საფუძვლების გაგებასა და ინფორმაციის ფლობას იმის შესახებ, თუ ვინ გაიმარჯვა უკანასკნელ არჩევნებში და, შესაბამისად, ვინ შეადგენს ამჟამად მოქმედ მთავრობას; ეს არის დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის „შესახებ“

სწავლების მაგალითი. ახალგაზრდა მოქალაქეები უნდა ფლობდნენ ცოდნას იმის შესახებ, თუ ადამიანის რომელი უფლებები - მაგალითად, არჩევნებში მონაწილეობის უფლება - არის შესული მათი ქვეყნის კონსტიტუციაში, სამოქალაქო უფლებების სტატუსით, და რა მნიშვნელობა ენიჭება მათ ხმას ქვეყნის საარჩევნო სისტემაში.

- და ბოლოს, მესამე მაგალითი გამოხატავს ღირებულებებისა და დამოკიდებულებების მნიშვნელობას. დემოკრატიას განსაზღვრავს პოლიტიკური კულტურა, რომელიც ყალიბდება იმ დამოკიდებულებებისა და ღირებულებების საფუძველზე, რომლის მიმართაც ერთგულებას იჩენენ მოქალაქეები, მოცემულ შემთხვევაში, ღირებულებებსა და დამოკიდებულებებს წარმოადგენს ურთიერთპატივისცემა და იმ მოსაზრებისადმი შემწყნარებლური დამოკიდებულება, რომელსაც მოსწავლეები შეიძლება არ იზიარებდნენ. მოსწავლეები მზად უნდა იყვნენ იმის გასაცნობიერებლად, რომ მათი უფლება - იყვნენ თავისუფალნი - უნდა ითვალისწინებდეს სხვათა უფლებებსაც. აქედან გამომდინარე, თავისუფლება გულისხმობს ვალდებულებებს. ადამიანის უფლებათა კულტურა გულისხმობს არამართო უფლებებით სარგებლობას, როგორც მოსწავლეების, ასევე, მასწავლებლისათვის, არამედ იმის გაცნობიერებასაც, რომ ჩვენ ერთმანეთის მიმართ გვაქვს ვალდებულება, პატივი ვცეთ სხვათა უფლებებს. ადამიანი ღირებულებებს გამოცდილებითა და დამაჯერებელი მოდელების საშუალებით ითვისებს - სწავლება დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების „საშუალებით“.

3.2 კომპეტენციები - ზოგადი განმარტება

კომპეტენციები გულისხმობს იმას, თუ რისი კეთება შეუძლია პიროვნებას, იმ სამ ასპექტში, რომელიც პიროვნების ინდივიდუალობის საფუძველს წარმოადგენს:

- რა ცოდნას ფლობს და რას აცნობიერებს;
- უნარები, რომლებიც პიროვნებას საშუალებას აძლევს, გამოიყენოს საკუთარი ცოდნა;

— იმ ცოდნასა და უნარებში დარწმუნება და მათი სათანადოდ შეფასება, რომელსაც ფლობს პიროვნება, რისი შედეგიც არის ამ ცოდნისა და უნარების პასუხისმგებლობითა და დამაჯერებლად გამოყენებისათვის მზადყოფნა.

ბოლო ასპექტს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. არა მარტო მასწავლებელი უნდა იყოს დარწმუნებული, რომ მისი მოსწავლეები ფლობენ კომპეტენციას, არამედ თავად მოსწავლეებმაც უნდა გააცნობიერონ ეს. მათ უნდა ჰქონდეთ შეგნებული, თუ რა გონებრივ რესურსებს ფლობენ ისინი და რა ამოცანისა თუ პრობლემის გადასაჭრელად უნდა გამოიყენონ ეს რესურსები. გარდა ამისა, მათ სჭირდებათ, იყვნენ თავიანთ შესაძლებლობებში დარწმუნებულები, რათა მიიღონ გამოწვევები და შესაძლო მარცხის რისკი, რაც მთელი ცხოვრების მანძილზე სწავლის პროცესს უკავშირდება.

3.3 როგორ შეუძლია მასწავლებელს, აღმოაჩინოს, რა კომპეტენციებს ფლობენ მისი მოსწავლეები? კომპეტენციები და მათი გამოვლენა

კომპეტენციები გულისხმობს ჩვენ „შიგნით“ არსებულ უნარებსა და პოტენციალს. აქედან გამომდინარე, ისინი დაფარულ უნარებსა და პოტენციალს წარმოადგენს. მაშინ როგორ შეუძლია მასწავლებელს, აღმოაჩინოს, რა კომპეტენციებს ფლობენ მისი მოსწავლეები?

მოვიყვანოთ მაგალითი. ლინგვისტი ნოამ ჩომსკი აღწერს მშობლიური ენის მატარებლის ენობრივ კომპეტენციას. მშობლიური ენის მატარებლები მუდმივად ქმნიან და აღიქვამენ წინადადებებს, რომლებიც მათ აქამდე არასდროს წარმოუთქვამთ და არც არასდროს სმენიათ. ენობრივ კომპეტენციას ჩვენ ვერ ვხედავთ, მაგრამ ჩვენ აღვიქვამთ მშობლიური ენის მატარებლის მიერ განხორციელებულ ქმედებას და, აქედან გამომდინარე, უნდა მივიჩნიოთ, რომ იგი ფლობს აზრის ჩამოყალიბებულად გადმოცემის კომპეტენციას.

კომპეტენცია არ არსებობს ვიზუალური გამოხატულების გარეშე, მაგრამ ასევე არ არსებობს არც ერთი მოქმედება კომპეტენციის გარეშე. მასწავლებლები თავიანთი მოსწავლეების კომპეტენციის განვითარებას აფასებენ მათ მიერ შესრულებული ქმედებებით - რისი კეთება შეუძლიათ მათ. ამოცანაზე დაფუძნებული სწავლა მოსწავლეებს აძლევს კომპეტენციების დახვეწის შესაძლებლობას, ხოლო

მასწავლებლებს აძლევს მოსწავლეების მიღწევების შეფასებისა და მათი საჭიროებების განსაზღვრის საშუალებას. აღნიშნული დებულება ვრცელდება არა მარტო დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაზე, არამედ, ზოგადად, სწავლებასა და სწავლაზე.

3.4 მოსწავლეთა კომპეტენციები დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების სფეროში - მოდელი

ჩვენ მოსწავლის კომპეტენციის განვითარებას მოსწავლის მიერ შესრულებული მოქმედების ჩვენეული აღქმის საშუალებით ვაფასებთ. კომპეტენციები უხილავია და მათი გამოვლენა მხოლოდ მოდელის შექმნით შეგვიძლია, რომელიც გვეხმარება სწავლის მიზნების განსაზღვრასა და მოსწავლეთა მიღწევების შეფასებაში.

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების წინამდებარე გამოცემაში ჩვენ ჩავრთეთ კომპეტენციათა შემდეგი მოდელი, რომელიც შეესაბამება დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების ძირითად პრინციპებს - სწავლება დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის საშუალებით, დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ და დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის მიზნით.

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაში მოსწავლეთა კომპეტენციები მოიცავს შემდეგ ჩამონათვალს:

- პოლიტიკური ანალიზი და მსჯელობა;
- უნარები (იხილეთ წინამდებარე წიგნის ნაწილი 3);
- მოქმედება და პოლიტიკაში მონაწილეობა;
- პიროვნული და სოციალური კომპეტენციები.

3.4.1 პოლიტიკური ანალიზისა და მსჯელობის კომპეტენციები

დემოკრატიული მოქალაქეობა გულისხმობს, რომ მოქალაქეებს უნდა ესმოდეთ საკითხი, რომელსაც განიხილავენ, რაც, თავის მხრივ, გულისხმობს მოქალაქეების ინფორმირებულობას და იმას, რომ მოქალაქეები ფლობდნენ პრობლემების, განსახილველი საკითხისა და კონფლიქტის ანალიზის უნარს. ეს წარმოადგენს

კომპეტენციების განვითარების შემეცნებით განზომილებას (პოლიტიკური საკითხების „შესახებ“ სწავლა).

აღქმისა და შემეცნების ამ დონის გარეშე, მოქალაქე დემაგოგების, ლობისტებისა და პოპულისტების იოლ სამიზნედ იქცევა და ვერ შეძლებს ინდივიდუალური თუ ჯგუფის ინტერესების განსაზღვრასა და მასზე მოლაპარაკებების წარმოებას. ჩვენ ვართ დამოკიდებული მედიაზე, როგორც ინფორმაციის წყაროზე და უნდა ვფლობდეთ მედიის მიერ მოწოდებული ინფორმაციის კრიტიკული ანალიზის უნარს.

პოლიტიკური ნაბიჯის გადადგმა, ისევე როგორც ცხოვრებაში ნებისმიერი ნაბიჯის გადადგმა, შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ვიცით, რისი მიღწევა გვსურს. ჩვენ უნდა შეგვეძლოს საკუთარი ინტერესებისა და მიზნების განსაზღვრა, მოთხოვნილებებსა და საჭიროებებს შორის, ღირებულებებსა და პასუხისმგებლობებს შორის ბალანსის გამონახვა. პოლიტიკა არის გადაწყვეტილების მიღების პროცესი, რომელიც პრობლემების გადაჭრასა და კონფლიქტების მოგვარებას ემსახურება; არ არსებობს არჩევანი, რომელიც გადაწყვეტილების არმიღებას გულისხმობს, ხოლო გადაწყვეტილების მიღება მსჯელობის გარეშე შეუძლებელია.

მზარდი კომპლექსურობა, რომელიც მოდერნიზაციის ეპოქაში ჩვენი საზოგადოების მახასიათებელს წარმოადგენს, ძალიან მაღალ მოთხოვნებს უყენებს „რიგითი მოქალაქის“ ანალიზისა და მსჯელობის კომპეტენციას. საკითხების პერსონალიზება - პოლიტიკური ლიდერების მიმართ ნდობის ან უნდობლობის გამოცხადება - არის ერთ-ერთი გზა ამ კომპლექსურობის შემსუბუქებისაკენ. განათლება, და არა მარტო დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ, წარმოადგენს იმ ძირითად საშუალებას, რომელიც მოქალაქეებს აძლევს შესაძლებლობას, მუდმივად იყვნენ ჩართული ისეთ საკითხებზე გადაწყვეტილებების მიღების პროცესებში, რომლებიც მათ ეხებათ.

3.4.2 უნარები

მოსწავლეებს უნდა გააჩნდეთ გონებრივი რესურსები - უნდა ფლობდნენ უნარებსა და ტექნიკას - რათა სისტემატურად იღებდნენ და იყენებდნენ ინფორმაციას და

დამოუკიდებლად აყალიბებდნენ თავიანთ მოსაზრებებს. ეს რესურსები მოსწავლეებს აძლევს შესაძლებლობას:

- მიიღონ ინფორმაცია როგორც მედიის საშუალებით, ასევე, პირველწყაროდან, გამოცდილებითა და კვლევის საშუალებით - ბეჭდვითი და ელექტრონული მედიის გამოყენების, ინტერვიუებისა და კვლევების წარმოების, განსჯა-მსჯელობის და ა.შ. ტექნიკა;
- შეარჩიონ და დაიმახსოვრონ ინფორმაცია (კონსტრუქტივისტული სწავლა) - დაგეგმვის, დროის განსაზღვრის, კითხვის, ფიქრის, ჩანაწერების გაკეთების ტექნიკა;
- განსაზღვრონ, წარმოადგინონ, სხვებს გაუზიარონ და დაიცვან თავიანთი მოსაზრებები - გასავრცელებელი მასალის, პოსტერების, ნაშრომების, PowerPoint-ში მომზადებული პრეზენტაციების შექმნის, ლექციების, განხილვების, დებატების და ა.შ. მომზადების ტექნიკა (ერთობლივი კონსტრუქტივისტული სწავლა და დეკონსტრუქცია);
- გაიაზრონ სწავლისა და შეძენილი ცოდნის გამოყენების პროცესები და შედეგები.

ეს უნარები, მნიშვნელოვანწილად, საჭიროა არა მხოლოდ დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაში, არამედ, ზოგადად, სკოლაში. მათი საშუალებით შესაძლებელი ხდება მოსწავლეების მომზადება სწავლის უფრო მაღალი საფეხურისათვის და კვალიფიციური სამუშაო ადგილებისათვის. ამ ფორმალური, კონტექსტს მოცილებული უნარების განვითარება, დისციპლინათმორისი წვრთნის საშუალებით, აუცილებელიც არის და შესაძლებელიც.

3.4.3 მოქმედებისათვის მზადყოფნა

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებისას მოსწავლეებისათვის ფორმალური უნარების გამომუშავება ხელს უწყობს დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების დაცვის მიზნით სწავლას, მაგრამ მხოლოდ ამით შემოფარგვლა არ არის საკმარისი. დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაში სკოლა მიჩნეულია მიკროსაზოგადოებად, სადაც მოსწავლეები თავიანთი გამოცდილებით სწავლობენ, თუ როგორ მიიღონ მონაწილეობა

საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ პროცესებში. კომპეტენციები, რომლებიც სკოლაში გამომუშავდება, მოიცავს:

- საკუთარი სურვილებისა და მოთხოვნილებების გაცნობიერებას, საკუთარი ინტერესების გარკვევასა და წინ წამოწევას;
- ხმის მიცემას, არჩევნებში მონაწილეობას ამომრჩევლისა და კანდიდატის ფუნქციებით (კლასის წარმომადგენლების არჩევა);
- მოლაპარაკებების წარმოებასა და გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში მონაწილეობას;
- გადაწყვეტილებების მიღების პროცესზე ზემოქმედებას ინფორმირებულობის დონის ამაღლებით, ლობირებითა და კოლექტიური აქტივობით;
- წესებისა და სანქციების ჩარჩოების არსებობის აუცილებლობის გაცნობიერებასა და სათანადოდ შეფასებას.

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლება და, ზოგადად, სკოლა გადამწყვეტ როლს თამაშობს მოსწავლეებისათვის სწავლის შესაძლებლობების შექმნის თვალსაზრისით, რათა მათ, აქ მიღებული განათლების გამოყენებით, თავიანთი წვლილი შეიტანონ იმ საზოგადოების წინსვლაში, რომელსაც ეკუთვნიან. თუმცა სკოლას მოსწავლეების მიერ ამოცანებისათვის თავის გართმევისა და მათი კომპეტენციების განვითარების შეფასების საკუთარი საზღვრები გააჩნია. შექმნილი ცოდნისა და კომპეტენციების გამოვლენის შესაძლებლობები სკოლის ფარგლებს სცდება, გადადის ფართო საზოგადოებაში და გრძელდება მოზრდილობის პერიოდში. შემდგომში რთულია და უფრო მეტად შეუძლებელია სწავლის შედეგების დაკავშირება სკოლაში შექმნილ ცოდნასა და უნარებთან.

3.4.4 პიროვნული და სოციალური კომპეტენციები

კომპეტენციის ცნება გარკვეულწილად რთულდება, როდესაც ღირებულებებისა და დამოკიდებულებების განზომილებას ესადაგება. მეორე მხრივ, ამ მიმართულებით მნიშვნელოვანია ის, თუ როგორ ართმევს თავს მოსწავლე დავალებას, როგორ იქცევა იგი და, აქედან გამომდინარე, მოქმედებისათვის მზადყოფნა შესაძლებელია მიჩნეულ იქნეს კომპეტენციად. კომპეტენციის განვითარების ეს განზომილება ესადაგება

დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის „საშუალებით“ სწავლას. იგი მოიცავს შემდეგს:

- საკუთარ თავსა და შესაძლებლობებში დარწმუნებულობა და თვითშეფასება;
- თანაგრძნობა;
- ურთიერთპატივისცემა;
- კომპრომისზე წასვლის აუცილებლობის გაცნობიერება;
- პასუხისმგებლობა;
- ადამიანის უფლებათა გაცნობიერება, როგორც საერთო ღირებულებებისა, რომელთა საშუალებითაც შესაძლებელი ხდება მშვიდობის, სამართლიანობისა და სოციალური ერთობის შენარჩუნება.

3.5 მასწავლებელთა კომპეტენციები დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების სფეროში

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაზე პასუხისმგებელი მასწავლებელი განსაზღვრულ კომპეტენციებს უნდა ფლობდეს, რათა მან საკუთარ მოსწავლეებს ადეკვატური სასწავლო გარემო შესთავაზოს.

მასწავლებელთათვის განკუთვნილი ინსტრუმენტების ჩამონათვალი შეიცავს ინსტრუმენტს, რომელიც მასწავლებლებს ეხმარება, დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებისას, კომპეტენციებზე ორიენტირებული მიზნების დასახვაში, რაზეც წინამდებარე თავის შესავალშია საუბარი. დამატებითი ინფორმაციის მისაღებად შეგიძლიათ იხილოთ ევროპის საბჭოს გამოცემა: რა უნდა გააკეთოს თითოეულმა მასწავლებელმა სამოქალაქო განათლებისა და ადამიანის უფლებების შესახებ სწავლების ხელშესაწყობად: მასწავლებელთა კომპეტენციების ჩარჩო (სტრასბურგი, 2009 წელი).

4. „ჩვენ ვქმნით მსოფლიოს ჩვენს გონებაში“: კონსტრუქტივისტული მიდგომა დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებისადმი¹⁶

როდესაც წიგნში რაიმე ამბავს ვკითხულობთ, ჩვენს წარმოსახვაში ფილმის მსგავსი რამ იქმნება. ვამატებთ დეტალებს ან სცენებს, რომლებზეც ავტორი მიგვანიშნებს, ან რომელზეც არაფერს ამბობს; შეგვიძლია, პერსონაჟთა სახეებიც კი შევქმნათ წარმოსახვაში. ზოგიერთი ისტორია იმდენად ღრმად აღწევს ჩვენში, რომ ამ ისტორიაზე გადაღებული ფილმის ნახვის შემდეგ იმედგაცრუებულები ვრჩებით, ვინაიდან წარმოსახვაში ჩვენ გაცილებით უკეთესი ფილმი შევქმენით, რომელიც უნიკალურია, ვინაიდან ყოველი ადამიანი თავის გონებაში ერთსა და იმავე ისტორიაზე სხვადასხვა „ფილმს“ ქმნის.

ეს არის მაგალითი იმისა, თუ როგორ შეგვიძლია „შევქმნათ მსოფლიო ჩვენს გონებაში“. მსოფლიო, რომელშიც ჩვენ ვცხოვრობთ, არის ის მსოფლიო, როგორადაც ჩვენ მას აღვიქვამთ – იგი შედგება წარმოდგენებისა და გამოცდილებებისაგან, ცნებებისა და შეფასებებისაგან, რომელთა ავტორებიც ჩვენ თვითონ ვართ. სწავლისა და შემეცნების პროცესში ადამიანი ცდილობს, მისცეს ფორმა იმას, რაც მას ესმის და რასაც ის კითხულობს – მას სურს, კარგად გაიგოს ის, რასაც სწავლობს. ერთ-ერთმა მკვლევარმა, რომელიც ადამიანის ტვინს იკვლევდა, იგი დაახასიათა, როგორც „მანქანა, რომელიც მნიშვნელობების ძიებაშია“. რაღაც უნდა მოვუხერხოთ იმას, რაც აზრს არ ქმნის. თუ ინფორმაცია გამოტოვებულია, ჩვენ ან ვეძებთ მას, ან ვავსებთ ვარაუდით. სტერეოტიპები რთული საკითხების გამარტივებაში გვეხმარება“.¹⁷

მასწავლებლები გამოცდილებით აღმოაჩენენ ხოლმე, რომ როდესაც გაკვეთილს ატარებენ, ყოველი მოსწავლე ითვისებს და იმახსოვრებს სხვადასხვა გზავნილს. ზოგის მეხსიერებაში ინფორმაცია დიდხანს რჩება იმიტომ, რომ მისთვის ამ ინფორმაციას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა, ხოლო ზოგს იგივე ინფორმაცია მეორე დილით უკვე აღარ ახსოვს, ვინაიდან მისთვის ამ ინფორმაციას არ ჰქონდა მნიშვნელობა.

¹⁶მოცემულ საკითხზე სრულყოფილი ინფორმაციისათვის იხილეთ ამ სერიის IV წიგნი.

¹⁷იხ. როლფგოლობი / პიტერკრაფი (რედაქტორები) სწავლება დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ, წიგნი III: ცხოვრება დემოკრატიულ საზოგადოებაში, ევროპის საბჭოს გამომცემლობა, სტრასბურგი, 2008 წ. თავი 1, „სტერეოტიპები და ცრურწმენები.რა არის თვითმყოფადობა? როგორ აღვიქვამ სხვებს და როგორ აღმიქვამენ ისინი?“ გვ.19–38.

კონსტრუქტივისტული თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანია, თუ რა ხდება მოსწავლის გონებაში.

კონსტრუქტივიზმი სწავლის პროცესს აღიქვამს, როგორც აბსოლუტურად ინდივიდუალურ პროცესს:

- მოსწავლეები აყალიბებენ მნიშვნელობას. ახალი ინფორმაცია უკავშირდება იმას, რაც მოსწავლემ უკვე იცის, ან რაც გაიგო.
- მოსწავლეებს, რომლებიც დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების გაკვეთილებზე მოდიან, თავიანთი ინდივიდუალური ბიოგრაფია და გამოცდილება აქვთ.
- სქესი, კლასი, ასაკი, ეთნიკური წარმომავლობა თუ რელიგია ყოველ მათგანს ინდივიდუალურ თვალთახედვას უყალიბებს.
- ჩვენ ინტელექტის სხვადასხვა ფორმის მატარებელი ვართ, რაც სცდება საყოველთაოდ მიღებულ გაგებას იმის თაობაზე, მათემატიკაში ხარ ძლიერი თუ ენების ათვისებაში.¹⁸
- არ არსებობს პიროვნული თუ პოლიტიკური მართებულობის აბსოლუტური სტანდარტი. ადამიანისთვის პრობლემად იქცევა ის, რასაც იგი პრობლემად აღიქვამს, მსმენელის გონება ირჩევს, დაიმახსოვროს თუ დაივიწყოს ინფორმაცია.

კონსტრუქტივისტული სწავლა შეიძლება დავყოთ სამ ქვეკატეგორიად და ამ შემთხვევაში მასწავლებლის როლი მნიშვნელოვანია მოსწავლეთა მხარდაჭერის თვალსაზრისით.

4.1 მოსწავლეები აყალიბებენ მნიშვნელობას - ისინი აღმოაჩენენ და ქმნიან რაღაც ახალს

მასწავლებელს შეუძლია, შემდეგნაირად დაეხმაროს მათ:

- შექმნას სწავლის შესაძლებლობები;
- დაუსახოს რთული და სააზროვნო ამოცანა;
- მიაწოდოს ინსტრუქციები შესწავლის საგნის შესახებ, მედიასაშუალებების გამოყენებითა და ლექციებით;
- გაამხნეოს და ხელი შეუწყოს მოსწავლის თვითშეფასების ამაღლებას.

¹⁸ იხ. ჰოვარდ გარდნერის ნაშრომი მრავალმხრივ ინტელექტზე.

4.2 მოსწავლეები ცდილობენ შესწავლილი მასალის რეკონსტრუქციას - იყენებენ შეძენილ ცოდნას პრაქტიკაში და სცდიან მას

ზოგადად, ყველა ჩვენგანი მიმართავს მსგავს ხერხს, მაგრამ სკოლაში ამ პროცესის ხელშემწყობი არის მასწავლებელი:

- მოსწავლეებს აძლევს მოსაზრებების გაზიარების, პრეზენტაციისა და დისკუსიის შესაძლებლობებს;
- ფორმალურად ატარებს ტესტირებებს და აფასებს მოსწავლეებს;
- მოსწავლეებს სთავაზობს ან სთხოვს პორტფოლიოს შექმნას;
- მოსწავლეებს აძლევს რთულ დავალებებს, მაგალითად, პროექტის სახით;

4.3 მოსწავლეები ცდილობენ საკუთარი ან ერთმანეთის შედეგების დეკონსტრუირებას, ან აკრიტიკებენ მათ

კრიტიკული შეფასებისა და ტესტირების ელემენტის გარეშე, სწავლების ნებისმიერი მცდელობა კარგავს მნიშვნელობას როგორც საზოგადოებისთვის, ასევე, თავად მოსწავლისთვის. აქ კი სწავლა მოიცავს სოციალურ განზომილებასაც.

5. დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაში ჩართულ მასწავლებელთა პროფესიული ეთიკა: სამი პრინციპი

თუ მოსწავლეები დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების გაკვეთილებზე თავიანთი შეხედულებებით მოდიან, ხოლო გაკვეთილების შემდეგ ყველანი მასწავლებლის შეხედულებას იზიარებენ, ეს უკვე პრობლემაზე მიუთითებს. დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაზე პასუხისმგებელმა მასწავლებელმა არ უნდა მოახდინოს გავლენა მოსწავლეებზე, იმ შეხედულებებისა და ღირებულებების ჩანერგვის მიზნით, რომელსაც თავად მასწავლებელი იზიარებს. სკოლები საჯარო დაწესებულებებს წარმოადგენს და რასაც მშობლები და მთლიანად საზოგადოება ელის მასწავლებლისაგან, არის ის, რომ მასწავლებლები ბოროტად არ გამოიყენებენ თავიანთ პოზიციას და ხელს არ მიჰყოფენ მათი შვილების ინდოქტრინაციას.

აქედან გამომდინარე, დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაზე პასუხისმგებელი მასწავლებლის პროფესიულ ეთიკას გადამწყვეტი როლი ენიჭება ამ სწავლების წარმატებით გახორციელებაში და, ზოგადად, დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების სასკოლო პროგრამაში ჩართვის გამართლების თვალსაზრისით. შესაძლებელია გამოვყოთ მასწავლებელთა ეთიკის სამი ძირითადი პრინციპი, რომელთა ჩამოყალიბებაც უკავშირდება, 1970-იან წლებში ამ საკითხის ირგვლივ გერმანიაში გამართულ დებატებს.¹⁹

5.1 ინდოქტრინაციის დაუშვებლობის პრინციპი

მასწავლებლის მხრიდან დაუშვებელია მოსწავლეთა ინდოქტრინაციის ნებისმიერი მცდელობა, რომელიც მიზნად ისახავს იმას, რომ მოსწავლეებმა მასწავლებლისათვის მისაღები მოსაზრება გაიზიარონ, მაგალითად, პოლიტიკური მართლზომიერების შესახებ. ამ მიზნით, დაუშვებელია მასწავლებლის მცდელობა, გააჩუმოს ან „ჩაახშოს“ ნებისმიერი მოსწავლე, საწინააღმდეგო მოსაზრების არგუმენტებით. პირიქით, მასწავლებელმა მოსწავლეებს საკითხზე თავისუფლად მსჯელობის საშუალება უნდა მისცეს, ყოველგვარი ჩარევისა და დაბრკოლებების გარეშე. მასწავლებლის მხრიდან

¹⁹ იხილეთ, „Der Beutelsbacher Konsens“ (www.lpb-bw.de).

მოსწავლეთა ინდოქტრინაციის ნებისმიერი მცდელობა ეწინააღმდეგება დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებასა და მის მიზნებს, რომელიც ემსახურება ისეთი მოქალაქეების აღზრდას, რომელთაც ექნებათ სურვილი და მზადყოფნა, მონაწილეობა მიიღონ და ჩაერთონ ღია და თავისუფალი, პლურალისტური, დემოკრატიული საზოგადოებების საქმიანობაში.

5.1.1 პრაქტიკული გამოსავალი

მასწავლებელი უნდა უძღვებოდეს დისკუსიებს, რომლებიც დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების გაკვეთილებზე იმართება, მაგრამ არ უნდა იღებდეს მონაწილეობას მათში. მეორე მხრივ, თუ მოსწავლეები დაინტერესდებიან მასწავლებლის მოსაზრებით ამა თუ იმ საკითხის შესახებ, მასწავლებელმა უნდა გამოთქვას საკუთარი მოსაზრება. მოსწავლეებისათვის ნათელია, რომ მასწავლებელს, როგორც ნებისმიერ სხვა მოქალაქეს, საკუთარი პოლიტიკური შეხედულებები გააჩნია და, ძალიან ხშირად, მოსწავლეები ინტერესდებიან მასწავლებლის შეხედულებებით. ამასთან, საჭიროა მასწავლებელმა ნათელყოს, რომ იგი საუბრობს არა პროფესიონალის, არამედ მოქალაქის პოზიციიდან. ცხადია, მოსწავლეები უცნაურად ჩათვლიან იმ ფაქტს, რომ მათ მასწავლებელს არ გააჩნია საკუთარი მოსაზრება პოლიტიკასთან დაკავშირებით, მაშინ, როცა დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების გაკვეთილებზე მათ, მოსწავლეებს, მუდმივად მოეთხოვებათ გამოთქვან თავიანთი მოსაზრებები.

მასწავლებლისათვის, რომლისთვისაც ადამიანის უფლებები შეუცვლელ ღირებულებას წარმოადგენს, ძნელი იქნება მოსწავლის მიერ რასიზმის ან ფუნდამენტალიზმის ელფერის მატარებელი ნებისმიერი მოსაზრებების მოსმენა. მაგრამ მასწავლებელმა საწინააღმდეგო მოსაზრებებითა და არგუმენტაციით კი არ უნდა ჩაახშოს მოსწავლეების მხრიდან გამოთქმული მსგავსი ელფერის მატარებელი მოსაზრებები, არამედ უნდა ეცადოს, მიხვდეს, რა დგას ამ მოსაზრებების უკან, რატომ ჩამოყალიბდა მისი მოსწავლის აზროვნებაში მსგავსი შეხედულება და უნდა გამოიწვიოს მოსწავლეები, რათა სხვაგვარად და სხვა კუთხით წაიყვანოს მათი აზროვნება, მაგრამ არა დოგმატური გზებით.

5.2 სადავო საკითხზე მსჯელობის პრინციპი

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების გაკვეთილებზე საჭიროა შემოტანილ იქნას აქტუალური და სადავო სამეცნიერო ან პოლიტიკური საკითხები. სადავო საკითხებზე მსჯელობა ინდოქტრინაციის დაუშვებლობის პრინციპით უნდა წარმოებდეს: იმ შემთხვევაში, თუ არ უსმენენ განსხვავებულ მოსაზრებებს, ხოლო ალტერნატიული მოსაზრებები უგულვებელყოფილია, დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებას ინდოქტრინაციის ასპარეზად გადაქცევის პერსპექტივა ემუქრება. დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების გაკვეთილებზე დაშვებულია კომპლექსურობა, კამათი და დაპირისპირებაც კი. მაგალითად, მიუხედავად იმისა, რომ ადამიანის უფლებები საყოველთაო უფლებებს წარმოადგენს, ინდივიდუალურად აღებული უფლებები შესაძლებელია ეწინააღმდეგებოდეს ერთმანეთს და ურთიერთგამომრიცხავიც კი იყოს.

პლურალისტულ საზოგადოებაში უთანხმოება, განსხვავებული ღირებულებები და ურთიერთგამომრიცხავი ინტერესები ჩვეულ წესს წარმოადგენს, და არა გამონაკლისს; და ამისათვის მოსწავლეებმა უნდა ისწავლონ, თუ როგორ გაართვან თავი მსგავს სიტუაციებს. დემოკრატიის პირობებში დებატები და განხილვები პრობლემების გადაჭრისა და კონფლიქტების მოგვარების საშუალებაა. შეთანხმება და გარკვეული ჰარმონია, რომელიც კომპრომისის საშუალებით მიიღწევა, მოლაპარაკებების შედეგს წარმოადგენს. ძალად თავს მოხვეული ჰარმონია, პრობლემური საკითხების ღიად განხილვის გარეშე, ჩახშობის ტენდენციის მანიშნებელია.

5.2.1 პრაქტიკული გამოსავალი

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების გაკვეთილებზე მასწავლებელმა, ამა თუ იმ საკითხთან დაკავშირებით, საჭიროა წარმოადგინოს, სულ მცირე, ორი მოსაზრება მაინც. მნიშვნელოვანია მოსაზრებათა შორის ბალანსის არსებობა (მაგალითად, ყველა მოსაზრება თანაბარი მოცულობის ტექსტის სახით უნდა იყოს წარმოდგენილი).

საერთო საკლასო განხილვის დროს, მასწავლებელმა გულდასმით უნდა მოისმინოს მოსწავლეების მიერ გამოთქმული განსხვავებული მოსაზრებები. თუ რომელიმე მოსაზრება მხოლოდ უმცირესობის მხრიდან გამოითქმება - ან თუნდაც არც ერთი მოსწავლე არ გამოთქვამს მას - მასწავლებელმა უნდა შემოიტანოს ეს მოსაზრება, პაექრობის სულისკვეთების შენარჩუნების მიზნით, მაგრამ, ამავე დროს, ნათლად უნდა განაცხადოს, რომ ამ შემთხვევაში იგი მხოლოდ გარკვეულ როლს ასრულებს და არ გამოთქვამს საკუთარ მოსაზრებას. მასწავლებელმა პაექრობაში მონაწილეობის საკუთარი სტილი მოსწავლეების მიერ წარმოებული პაექრობის სტილს უნდა შეუსაბამოს.

5.3 მოსწავლეთა წახალისება, რათა მათ თავიანთი ინტერესების წარმოჩენა და წინ წამოწევა შეძლონ

მოსწავლეები უნდა ფლობდნენ პოლიტიკური სიტუაციის ანალიზის უნარს, უნდა შეეძლოთ თავიანთი ინტერესების ამოცნობა და იმ გზებისა და საშუალებების გამონახვა, რომლითაც ზემოქმედებას მოახდენენ შექმნილ სიტუაციაზე, საკუთარი ინტერესების სასარგებლოდ შეცვლის მიზნით. ეს მიზანი მოითხოვს მოსწავლეების წვრთნას, მოქმედებების გახორციელებისა და მონაწილეობისათვის საჭირო უნარებისა და კომპეტენციების გამომუშავება-გამტკიცების მიზნით. ამის მიღწევა მხოლოდ იმ შემთხვევაშია შესაძლებელი, თუ დაცული იქნება ზემოთ მოყვანილი ორი პრინციპი, რომელიც გულისხმობს ინდოქტრინაციის დაუშვებლობასა და სადავო საკითხებზე მსჯელობას. მოცემული პრინციპი არ უნდა იქნას არასწორად გაგებული და მიჩნეული, როგორც ეგოიზმის გაღვივებისა და პასუხისმგებლობების უგულვებელყოფის პრინციპი. ნებისმიერი საზოგადოება სწორედ ამ ღირებულებებს ემყარება, მაგრამ, ამ კონკრეტულ შემთხვევაში, მასწავლებელმა არ უნდა მოუწოდოს მოსწავლეებს თავიანთი მოვალეობებისა და პასუხისმგებლობების შესრულებისაკენ, რათა ამით ხელი არ შეუშალოს მოსწავლეების მიერ თავიანთი ინტერესების წარმოჩენისა და დაცვის მცდელობას.

5.3.1 პრაქტიკული გამოსავალი

სკოლა წარმოადგენს მიკროსაზოგადოებას, სადაც მოსწავლეები სწავლობენ საზოგადოებრივ პროცესებში მონაწილეობას. ამის გახორციელება სხვადასხვა

საშუალებით არის შესაძლებელი, დაწყებული საკლასო ოთახიდან, სადაც მოსწავლეები მათთვის საინტერესო განსახილველი თემის შერჩევასა და გაკვეთილის დაგეგმვაში მონაწილეობენ, და დამთავრებული სკოლის დემოკრატიული პრინციპებით მართვაში მონაწილეობითა (სწავლება დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების დაცვის „საშუალებით“) და აქტივობებით.

ამოცანასა და პრობლემაზე ორიენტირებული სწავლა ხელს უწყობს მოსწავლეებში დამოუკიდებელი განსჯა-მსჯელობისა და გადაწყვეტილებების მიღების უნარების განვითარებას.

6. დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების ძირითადი ცნებები

6.1 რისთვის არის საჭირო დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების ძირითადი ცნებები

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლება წარმოადგენს კონსტრუქტივისტული სწავლის პროცესს.²⁰ მოსწავლეები, ინფორმაციის ცნებებთან დაკავშირების საშუალებით, ქმნიან ან აყალიბებენ მნიშვნელობასა და აღქმას. სწავლა და აზროვნება კონკრეტულ და აბსტრაქტულ დონეებზე განიხილება. აბსტრაქტული აზროვნება ემყარება ცნებებს. საერთო ცნებების გარეშე, რომელთა მნიშვნელობები ჩვენთვის გასაგებია და რომელთა განმარტებებზეც ვთანხმდებით, შეუძლებელი იქნება აზრების გაცვლა-გამოცვლა და გაზიარება, ან დებატები, განხილვები და მსჯელობა.

აქედან გამომდინარე, ცნებები მეტად აუცილებელია, როგორც კონსტრუქტივისტული სწავლის, ასევე, საბოლოო ჯამში, პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში. რომელი ცნებები უნდა ავირჩიოთ? ჩვენ პლურალისტულ საზოგადოებებში ვცხოვრობთ, რაც იმას ნიშნავს, რომ ინდივიდუალური პიროვნებები და ჯგუფები აყენებენ სხვადასხვა და, ზოგ შემთხვევაში, ერთმანეთის საწინააღმდეგო ინტერესებსა და ღირებულებებს. უფრო მეტიც, ფილოსოფია და სოციალური მეცნიერება მოიცავს სხვადასხვა, მათ შორის, არაერთაზროვან და საკამათო მიდგომებს. მაშასადამე, შეუძლებელია ძირითადი ცნებების მოპოვება რომელიმე ერთი წყაროდან. კონსტრუქტივისტულ სწავლაში, რომელიც კომპეტენციების განვითარებაზეა ორიენტირებული, ცნებებს გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება; სამოქალაქო განათლების სფეროში მიმდინარეობს ცნების მოდელის განხილვა. ჩვენ მივიჩნევთ, რომ ჩვენ მიერ შემოთავაზებული მოდელი წარმოადგენს ერთ-ერთ შესაძლო მიდგომას.

ჩვენ შევარჩიეთ შემდეგი ჩამონათვალი, სადაც მოცემულია ცხრა ძირითადი ცნება, რომელიც უკავშირდება როგორც მოსწავლეების მიერ მიკროსაზოგადოებაში მიღებულ გამოცდილებას, ასევე, ზოგადად, პოლიტიკურ საზოგადოებას:

²⁰ იხილეთ წინამდებარე სახელმძღვანელოს ნაწილი 1, თავი 3, კონსტრუქტივისტული სწავლის შესახებ.

- ინდივიდუალობა;
- მრავალფეროვნება და პლურალიზმი;
- პასუხისმგებლობა;
- კონფლიქტი;
- წესები და კანონი;
- მმართველობა და პოლიტიკა;
- თანასწორობა და თავისუფლება;
- მედია.

ძირითადი ცნებები ქმნის სპირალურ სასწავლო პროგრამას, სადაც ყურადღება სკოლის საზოგადოებიდან (ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის საბაზო საფეხურისათვის განკუთვნილი წიგნი II) პოლიტიკურ საზოგადოებაზე (ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის მაღალი საფეხურისათვის განკუთვნილი წიგნი IV) გადადის და სადაც წიგნი III მოიცავს ორივე ასპექტს (იხ. წინამდებარე სახელმძღვანელოს ნაწილი 1, თავი 4). დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების ცნებები - დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების ძირითადი ცნებები - მოიცავს ზემოთ ჩამოთვლილ ცხრა ძირითად ცნებას; წინამდებარე სახელმძღვანელოში თითოეული ცნება განხილულია ცალკე ქვეთავში. შესაძლებელი და აუცილებელია, ამ ცხრა ცნებიდან თითოეული მათგანი დანარჩენ ცნებებთან და კატეგორიებთან დავაკავშიროთ, მოსწავლეების ასაკისა და შესწავლის საგნის გათვალისწინებით. მოცემულ გამოცემათა სერიაში შემავალ სამივე წიგნში შესულია ცხრა მოდელი, ცალკე თავების სახით, რომელთაგანაც თითოეული შედგება ოთხი გაკვეთილისაგან და მოიცავს ძირითად ცნებათა ერთსა და იმავე ნაკრებს. მაგრამ მოცემული ცნებები სხვადასხვა წიგნში სხვადასხვანაირად არის წარმოდგენილი, რაც არის მაგალითი იმისა, თუ როგორ შეიძლება ერთი და იგივე ცნების მორგება მოსწავლეების აღქმის დონესა და ასაკობრივ ჯგუფზე. ორი ან სამი წიგნის კომბინირებით (ვერტიკალური თანწყობით), შესაძლებელია მივიღოთ კონკრეტული ძირითადი ცნების კონსტრუქტივისტული სწავლის პროცესი. ამავე დროს, ძირითადი ცნებების ჰორიზონტალური თანწყობით

ვიღებთ აღქმის ქსელს. ცნებათა თანწყობა მიახლოებით განისაზღვრება იმის მიხედვით, თუ პოლიტიკის²¹ რომელ განზომილებას გულისხმობს ეს ცნებები.

6.2 ძირითად ცნებათა არსი

წინამდებარე სახელმძღვანელოს მოცემულ ნაწილში მოკლედ არის ჩამოყალიბებული დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაში შესული ცხრა ძირითადი ცნების არსი, აღწერილია მათი მნიშვნელობა დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაში, მიკრო და მაკრო დონეებზე (სკოლის საზოგადოებასა და პოლიტიკურ საზოგადოებაში).

6.2.1 ინდივიდუალობა

წარმოადგენს რა ბუნებრივად მინიჭებულ უფლებებს, ადამიანის უფლებები კონცენტრირებულია ინდივიდუალურ პიროვნებაზე. ყველა ადამიანს გააჩნია ღირსება და უფლება, იყოს თავისუფალი და ისარგებლოს მისთვის მინიჭებული უფლებით, რომელიც მას დისკრიმინაციისაგან იცავს. სახელმწიფო არსებობს იმისათვის, რომ ემსახუროს პიროვნებას, და არა პირიქით. პირადი თავისუფლება პიროვნებას აძლევს საკუთარი პიროვნების თავისუფლად განვითარების უფლებას, მათ შორის, ცხოვრების ძირითადი ასპექტების არჩევანის თავისუფლებას, როგორცაა ღირებულებები, პარტნიორი, პროფესია და არჩევანი, იყოლიოს თუ არა შვილები. თანამედროვე სამოქალაქო საზოგადოებაში პირადი თავისუფლება გამოწვევას წარმოადგენს, ვინაიდან კავშირების შესუსტება (ოჯახი, რელიგია და ა.შ.) ნიშნავს არჩევანის გაკეთებას. ჩვენი არჩევანი გავლენას ახდენს სხვებზე და პირიქით, სხვების არჩევანი გარკვეული შედეგების მომტანია ჩვენთვის; აქედან გამომდინარე, ჩვენი, როგორც პიროვნებების, ჩამოყალიბებისას, ჩვენ გარკვეული ვალდებულებებიც გვეკისრება. სასკოლო საზოგადოებაში მოსწავლეები ერთმანეთს უზიარებენ გამოცდილებებს და ცხოვრებისეული არჩევანის გაკეთებისათვის ემზადებიან, რომელიც ყველა ახალგაზრდა პიროვნებამ უნდა გააკეთოს, როგორცაა სწავლის გაგრძელება და კარიერა.

---

²¹პოლიტიკის სამი ძირითადი განზომილების შესახებ დამატებითი ინფორმაციისათვის იხილეთ ამავე სახელმძღვანელოში მოცემული სამუშაო ფურცელი (როგორ შემოვიტანო პოლიტიკა დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების გაკვეთილებზე?).

ინდივიდუალობის ცნება მჭიდროდ უკავშირდება მრავალფეროვნებისა და პლურალიზმის, თავისუფლების, თანასწორობისა და პასუხისმგებლობის ცნებებს.

6.2.2 მრავალფეროვნება და პლურალიზმი

თანამედროვე საზოგადოებები პლურალისტულ საზოგადოებებს წარმოადგენს. პიროვნებები, რომლებიც სარგებლობენ უფლებით, იყენენ თავისუფალი, თავად ქმნიან პლურალისტულ საზოგადოებას - ინდივიდუალურ პიროვნებათა დიდი რაოდენობა, რომელთაც განსხვავებული ცხოვრების სტილი, პრიორიტეტები და ინტერესები გააჩნიათ, ხელმისაწვდომი მატერიალური რესურსებით (შემოსავალი, ქონება) უზრუნველყოფილი ან მატერიალურ რესურსებს მოკლებული. მრავალფეროვნება გულისხმობს განსხვავებებს, რომელიც მოიცავს სქესს, ეთნიკურ წარმოშობას, კლასს, განათლების დონეს, რეგიონს, რელიგიურ აღმსარებლობასა და ღირებულებებს. მისი წევრების წინაშე პლურალისტული საზოგადოება პრობლემას აყენებს: რა ღირებულებები უნდა აღიარონ ერთი საზოგადოების წევრებმა? ადამიანის უფლებებზე დაფუძნებული საზოგადოებების სტაბილურობას განაპირობებს პირობები, რომელთა უზრუნველყოფაც არ შეუძლია დემოკრატიულ სახელმწიფოს (თავისუფლებისა და სტაბილურობის დილემა). იგივე სიტუაცია მეორდება სკოლაში, სადაც მოსწავლეებმა უნდა ისწავლონ, თუ როგორ მიიღონ და როგორ გაუმკლავდნენ მრავალფეროვნებასა და პლურალიზმს, რაც მათთვის გამოწვევაა - საჭიროა ამ გამოწვევასთან გამკლავება, რომელიც მოიცავს შესაძლებლობებთან დაკავშირებულ პრობლემებსა და რისკებს.

მრავალფეროვნებისა და პლურალიზმის ცნება მჭიდროდ უკავშირდება მმართველობისა და პოლიტიკის, თავისუფლების, კონფლიქტისა და პასუხისმგებლობის ცნებებს.

6.2.3 პასუხისმგებლობა

თავისუფლება არის ის, რითაც ყველამ უნდა ისარგებლოს და, აქედან გამომდინარე, საჭიროა, ყველამ მიიღოს და აღიაროს გარკვეული შეზღუდვები. მაგალითად, საკლასო გარემოში ყველა მოსწავლეს თანაბარი დრო უნდა დაეთმოს საკუთარი აზრის გამოსათქმელად და, ასევე, ყოველი მათგანი თანაბარ ყურადღებას საჭიროებს. თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის პრინციპებზე დაფუძნებულ

საზოგადოებაში შემოსავლებისა და კეთილდღეობის არათანაბარი გადანაწილება საფუძველს უდებს თავისუფლებით სარგებლობის შესაძლებლობების არათანაბარ გადანაწილებას. დემოკრატიულ საზოგადოებაში უმრავლესობის ძალაუფლება უნდა რეგულირდებოდეს უმცირესობის ინტერესთა დაცვისა და სოციალური ერთობის უზრუნველყოფით.

თავისუფლებასა და თანასწორობას შორის ბალანსის დაცვა შესაძლოა სირთულეებთან იყოს დაკავშირებული. მათ შორის, წონასწორობის დაცვის ერთ-ერთ საშუალებას პიროვნებების პასუხისმგებლობა წარმოადგენს, ისევე, როგორც სავალდებულო ხასიათის პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიღება; ორივე აუცილებელი მეთოდია, ვინაიდან ორივე მათგანს საკუთარი შეზღუდვები აქვს. კანონი ვერ უზრუნველყოფს ჩვენს ყოველდღიურ ცხოვრებაში მიმდინარე მოვლენების რეგულირებას, და ჩვენს ცხოვრებაზე სრული კონტროლის სახელმწიფო ხელისუფლებისათვის გადაცემა შეუძლებელი და არასასურველია. ადამიანის უფლებებზე დაფუძნებული საზოგადოება მისი მოქალაქეების მზადყოფნასა და უნარზეა დამოკიდებული, რათა მათ აიღონ პასუხისმგებლობა თავიანთ ქმედებებსა და სხვათა საჭიროებებზე.

პასუხისმგებლობა მჭიდროდ უკავშირდება თავისუფლების, თანასწორობის, ინდივიდუალობის, წესებისა და კანონების თუ კონფლიქტის ცნებებს.

6.2.4 კონფლიქტი

მოსაზრებათა სხვადასხვაობა, ურთიერთსაწინააღმდეგო მოთხოვნები და ინტერესები და კონფლიქტები ადამიანის ცხოვრების ნაწილს შეადგენს და ეს განსაკუთრებით ეხება პლურალისტურ საზოგადოებებს. ბევრი ადამიანი კონფლიქტს საზიანო მოვლენად აღიქვამს, რომელიც წინ ეღობება ჰარმონიულ თანაარსებობას და მიიჩნევს, რომ საჭიროა მისი აღკვეთა ან ჩახშობა. თუმცა არ არის აუცილებელი, კონფლიქტი ზიანისმომტანი იყოს, ზიანისმომტანი შეიძლება იყოს ზოგიერთი ის საშუალება, რომელიც მასთან გასამკლავებლად გამოიყენება. დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებების სწავლების პროცესში მოსწავლეებმა უნდა ისწავლონ, რომ პროცედურული წესების ფარგლებში, რომელსაც ზურგს უმაგრებს ურთიერთპატივისცემის პოლიტიკური კულტურა, დასაშვებია როგორც უთანხმოებები, ასევე, კამათი. ინდივიდუალურ პიროვნებებსა და ჯგუფებს შეუძლიათ გამოთქვან თავიანთი

ინტერესები და მათი მხრიდან ეს აუცილებლობასაც წარმოადგენს, რათა მათი ინტერესები იყოს გათვალისწინებული. თუმცა ამის შემდგომ გამართული დისკუსიებისა და მოლაპარაკებების დროს ყოველი მხარე მზად უნდა იყოს დათმობაზე წასასვლელად. საკუთარი ინტერესების მიმართ ამგვარი დიალექტიკური და კონსტრუქციული დამოკიდებულების გარეშე, კომპრომისის მიღწევა შეუძლებელია.

პრინციპში, ნებისმიერი კონფლიქტი რესურსების გადანაწილების შესახებ, რომელიც რიცხვების დონეზე შეიძლება იქნას დაყვანილი, შეიძლება კომპრომისის საშუალებით მოგვარდეს. მეორე მხრივ, იდეოლოგიის, ღირებულებების ან თუნდაც ეთნიკურ ნიადაგზე წარმოქმნილი კონფლიქტების მოგვარება კომპრომისით შეუძლებელია. აქედან გამომდინარე, დემოკრატიული მოქალაქეობისათვის სასიცოცხლოდ აუცილებელ ფაქტორს წარმოადგენს ურთიერთპატივისცემაზე დამყარებული, ცივილიზებული, კონფლიქტების არამალადობრივი გზებით მოგვარების კულტურა. სკოლაში, ისევე როგორც ნებისმიერ სამსახურსა თუ საზოგადოებაში, კონფლიქტი აუცილებლად იჩენს თავს, რაც მოსწავლეებს აძლევს შესაძლებლობას, ისწავლონ მისი მშვიდობიანად მოგვარების გზები და არ შეუშინდნენ მას.

კონფლიქტი მჭიდროდ უკავშირდება მრავალფეროვნებისა და პლურალიზმის, მმართველობისა და პოლიტიკის, წესებისა და კანონებისა და პასუხისმგებლობის ცნებებს.

6.2.5 წესები და კანონი

კანონები დემოკრატიული, ადამიანის უფლებებზე დაფუძნებული საზოგადოების ფორმალურ ინსტიტუციურ ჩარჩოებს ქმნის. კანონებს ყველა უნდა ემორჩილებოდეს, ვინაიდან მათი დამტკიცება უმრავლესობის პრინციპით წარმოებს, ჩვეულებრივ, საპარლამენტო კენჭისყრის საშუალებით, რომელიც, თავის მხრივ, საპარლამენტო არჩევნებში უმრავლესობის ხმებს ემყარება, მაგრამ კანონის დამტკიცება შესაძლებელია პლებისციტის საშუალებითაც. კანონებში ასახული უნდა იყოს ადამიანის უფლებები, ისინი ადამიანის უფლებების დაცვას უნდა უზრუნველყოფდნენ, მათში ჩადებული უნდა იყოს კონფლიქტის მოგვარებისა და პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღების პროცესუალური წესები. წესები იმავე მიზანს ემსახურება, მაგრამ ისინი სხვა უწყებების

მიერ შემუშავდება და შეიძლება არსებობდეს როგორც წერილობითი დოკუმენტის სახით, ასევე დაუწერელი წესის სახით.

ჩვენ მოგვეთხოვება, დავმორჩილდეთ კანონს, მაგრამ რა ხდება, როდესაც კანონს არასამართლიანად თუ უსამართლოდ მივიჩნევთ? სამოქალაქო დაუმორჩილებლობის გამო, სოციალური და საკანონმდებლო რეფორმების გატარების მრავალი შემთხვევა არსებობს: მოქალაქეები შეგნებულად არღვევდნენ კანონს, რათა გამოეხატათ თავიანთი უარყოფითი დამოკიდებულება კანონისადმი, რომელიც, მათი თვალსაზრისით, უსამართლო იყო ან არღვევდა ადამიანის უფლებებს, ამ შემთხვევებში, მათ მიზანს წარმოადგენდა გადაწყვეტილების მიღწევა მოქმედ კანონში ცვლილების შეტანის შესახებ.

მოსწავლეებს უნდა ესმოდათ და აცნობიერებდნენ თავისუფლების უფლებებსა და ინსტიტუციურ ჩარჩოებში მათ დაცვასა და შეზღუდვას შორის არსებულ დიალექტიკურ მიმართებას. ამ ჩარჩოების არარსებობის შემთხვევაში, თავისუფლება ანარქიად გადაიქცევა, ხოლო ანარქია, თავის მხრივ, ძალადობის გაბატონების საფუძველს წარმოადგენს. ამოცანაზე ორიენტირებული სწავლისას, მოსწავლეები ამ პრინციპს სკოლის მაგალითზე გამოცდიან. მკაცრად განსაზღვრული ამოცანა, დროის ლიმიტი და წესები არ ახშობს მოსწავლეთა შემოქმედებით უნარს, არამედ პირიქით, გაჰყავს ისინი თავისუფლებისა და შემოქმედებითი მოღვაწეობის შესაძლებლობებით სავსე ასპარეზზე. მოსწავლეებს ასევე შეუძლიათ, მონაწილეობა მიიღონ სკოლაში მოქმედი იმ კანონების რეფორმირებაში, რომლებიც არ ეფუძნება დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა ღირებულებებს.

წესები და კანონები მჭიდროდ უკავშირდება კონფლიქტის, თავისუფლებისა და თანასწორობის ცნებებს.

6.2.6 მმართველობა და პოლიტიკა

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა სწავლებაში პოლიტიკის ცნება კონცენტრირებულია პოლიტიკის, როგორც კონფლიქტის მოგვარებისა და პრობლემების გადაჭრის პროცესის ასპექტებზე. მმართველობა პოლიტიკის ინსტიტუციურ ასპექტს ქმნის, რაც პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიღების

ინსტიტუციურ ჩარჩოებს გულისხმობს. სკოლის დემოკრატიული მმართველობა მოსწავლეებს აძლევს შესაძლებლობას, ისწავლონ, თუ როგორ მოახდინონ ზემოქმედება და მიიღონ მონაწილეობა გადაწყვეტილების მიღების პროცესებში, რაც საზოგადოების მოწყობასა და მისი მიზნების განსაზღვრას ემსახურება. პოლიტიკური ციკლის მოდელის მისადაგება შესაძლებელია გადაწყვეტილების მიღების პროცესებისადმი, როგორც მიკრო, ასევე, მაკრო დონეზე, ანუ როგორც სკოლის საზოგადოებაში, ასევე, ფართო პოლიტიკურ საზოგადოებაში (როგორც რეგიონულ, ისე ეროვნულ დონეებზე). მედია გადამწყვეტ როლს თამაშობს პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღების პროცესში ჩართული პირების კონტროლის თვალსაზრისით, ისევე, როგორც დღის წესრიგის დადგენის კონტროლის თვალსაზრისით. იგივე პრინციპი მოქმედებს სკოლებში, როგორც ეს წინამდებარე სახელმძღვანელოთა კრებულის (წიგნი II და წიგნი IV) იმ თავებიდან ირკვევა, რომლებიც მედიას ეძღვნება.

მმართველობისა და პოლიტიკის ცნებათა წყვილიდან თითოეული, პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღების სხვადასხვა გარემოებებს უკავშირდება. მმართველობა წარმოადგენს იერარქიულ, ინსტიტუციურ განზომილებას, პოლიტიკაც მოიცავს არაფორმალურ, იერარქიულ, ინსტიტუციურ განზომილებას - უფრო ფართო გაგებით, მაგრამ პროცედურათა რეგულირების ნაკლები დოზით. პოლიტიკის არაფორმალური, დამატებითი მხარე მნიშვნელოვანია ინსტიტუციური სისტემის ეფექტურობის თვალსაზრისით. როგორც სკოლაში, ასევე, პოლიტიკაში, ინსტიტუტებს არ შესწევთ ყველა პრობლემასთან გამკლავება და ყველა საკითხის მოგვარება და, ამრიგად, პიროვნებებს შორის დავისა და კონფლიქტის მოგვარება მოქალაქეების კომპეტენციაში შედის.

მმართველობა და პოლიტიკა მჭიდროდ უკავშირდება კონფლიქტის, წესებისა და კანონის, პასუხისმგებლობისა და მედიის ცნებებს.

6.2.7 თანასწორობა და თავისუფლება

ძირითადი ცნებები, როგორცაა თანასწორობა და თავისუფლება, მოცემულ კონტექსტში ერთად განიხილება, ორი მიზეზის გამო.

პირველი, ადამიანის ღირსება ადამიანის უფლებათა ძირითად და ამოსავალ ღირებულებას წარმოადგენს. სამართლიანობის ორი ძირითადი პრინციპი, რომელსაც ადამიანის ღირსება ეყრდნობა, სამართლებრივი თვალსაზრისით, არის თანასწორობა (დისკრიმინაციის დაუშვებლობა) და თავისუფლება (რომელიც მიიღწევა მოქალაქეების მიერ სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებებით სარგებლობისას). ადამიანის ღირსებას შელახვის საფრთხეს უქმნის დისკრიმინაცია და თავისუფლების აღკვეთა. ადამიანის უფლებათა შესახებ არსებული შეთანხმებების პირველ ორ ვარიანტში ყურადღება გამახვილებული იყო თავისუფლების უფლებასა და თანაბარი გადანაწილებისა და თანაბარი შესაძლებლობების ასპექტებზე.

მეორე, შესაძლებელია გაჩნდეს ერთგვარი წინააღმდეგობა თავისუფლებასა და თანასწორობას შორის. მაგალითად, გამოხატვის თავისუფლება გულისხმობს, რომ მოსწავლეს უნდა მიეცეს შესაძლებლობა, კლასის წინაშე გამოთქვას საკუთარი მოსაზრება, რომელიც, მისი თვალსაზრისით, ჭეშმარიტებას შეესაბამება. მეორე მხრივ, თანაბარი შესაძლებლობები ყველა მოსწავლისათვის გულისხმობს, რომ აზრის გამოხატვისათვის გამოყოფილი დრო სამართლიანად და თანაბრად უნდა იყოს განაწილებული ყველა მოსწავლეს შორის. ინდივიდუალური მოსწავლისათვის ამან შეიძლება შეადგინოს ერთი ან ორი წუთი, ვიდრე სიტყვა გადაეცემა შემდეგ მოსწავლეს. ამგვარად, აზრის გამოხატვის თავისუფლება ერთგვარ შეზღუდვასაც მოითხოვს, რაც, შესაძლებლობების ფარგლებში, მკაცრი უნდა იყოს, რათა ყველა მოსწავლეს მიეცეს საშუალება, მონაწილეობა მიიღოს დებატებში. ის, თუ რამდენად ზარალდება ინდივიდუალური მოსწავლე, მსგავსი შეზღუდვის გამო, დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად ლაკონურად და ნათლად შეძლებს იგი საკუთარი აზრის ჩამოყალიბებას. ქედან გამომდინარე, დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების ფარგლებში, მოსწავლეებს სჭირდებათ ისეთი კომპეტენციების განვითარება, რომლებიც ხელს შეუწყობს აზრის გამოხატვის თავისუფლებასა და თანაბარ შესაძლებლობებს შორის წონასწორობის დაცვას. ასეთი კომპეტენციები მოიცავს ენობრივ კომპეტენციებს, განსახილველი საკითხის ნათლად გაცნობიერების კომპეტენციას და იმ წესების ჩარჩოების გაცნობიერებას, რომელიც ემსახურება თავისუფლებასა და თანასწორობას შორის წონასწორობისა და ბალანსის შენარჩუნებას.

მოსწავლეებმა უნდა ისწავლონ, თუ როგორ ისარგებლონ მათთვის მინიჭებული თავისუფლების უფლებებით, მაგალითად, აზრის თავისუფლების, გამოხატვის თავისუფლების და ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის თავისუფლების უფლებებით. მათ ასევე უნდა ისწავლონ, თუ როგორ უნდა აღკვეთონ და არ დაუშვან დისკრიმინაციის ნებისმიერი გამოვლინება, მათ წინააღმდეგ იქნება ეს მიმართული, თუ სხვების წინააღმდეგ. მასწავლებელი კარგად უნდა აცნობიერებდეს მოსწავლეების სწავლის შესაძლებლობებსა და პირობებს შორის სხვაობებს, რომელიც მომდინარეობს ისეთი ფაქტორებიდან, როგორცაა მშობლების შემოსავალი და მათი განათლების დონე, ან კულტურული და ეთნიკური წარმომავლობა. სკოლა და საზოგადოება ვერ უზრუნველყოფს თანაბარ გადანაწილებას, მაგრამ მათ უნდა უზრუნველყონ საწყისი პირობების თანაბარობა. სკოლაში ამ საკითხის მოგვარება მასწავლებლის კომპეტენციაში შედის, რომლის მოვალეობასაც შეადგენს მოსწავლეების სპეციფიკური საჭიროებების გათვალისწინება. თანასწორობა არ გულისხმობს ყველასადმი ერთნაირ მოპყრობას, არამედ თითოეულისადმი სწორედ ისეთ მოპყრობას, როგორც მას სჭირდება. პრაქტიკულად ამას ემსახურება ადამიანის უფლებათა დაცვის საშუალებით სწავლება.

დემოკრატიის მსგავსად, თავისუფლება და თანასწორობა მჭიდროდ უკავშირდება ყველა ძირითად ცნებას. დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების არც ერთი ასპექტი არ მოიაზრება თავისუფლებისა და თანასწორობის პრინციპების გათვალისწინების გარეშე, რომლებიც ადამიანის ღირსების შემადგენელ, განუყოფელ ნაწილებს წარმოადგენს და, ამავე დროს, ადამიანებს შორის არსებული დამაბულობის მოგვარების ამოსავალს წარმოადგენს.

6.2.8 მედია

მედიის ცნება უკავშირდება გამოცდილებას, რომ თანამედროვე საზოგადოება მედიაკულტურის გარემოში არსებობს. მედიას შეუცვლელი ფუნქცია აკისრია ჩვენ მიერ ადამიანის უფლებებით სარგებლობის თვალსაზრისით - მათ შორის, აზრის გამოხატვის თავისუფლებით, ინფორმაციის გაცვლისა და ხელმისაწვდომობის, პოლიტიკურ პროცესებში მონაწილეობის, მთავრობის საქმიანობაზე, გადაწყვეტილების მიღების პროცესებზე და დღის წესრიგის შემუშავების პროცესებზე კონტროლის უფლებების

თვალსაზრისით. რაც უფრო კომპლექსური ხდება ის საზოგადოებები, რომლებშიც ჩვენ ვცხოვრობთ და ის სტრუქტურები, რომლებიც ურთიერთდამოკიდებულია გლობალური მასშტაბით, და რაც უფრო მეტ დახმარებასა და ხელშეწყობას ვსაჭიროებთ, იმ გამოწვევების გაცნობიერების თვალსაზრისით, რომლებიც ჩვენს აწმყოსა და მომავალს ახლავს თან, მით უფრო მეტად ვხდებით დამოკიდებული მედიაზე. მედია თავისთავად წარმოადგენს გამოწვევას, იგი არის საშუალება კომუნიკაციისათვის და პროცესებში მონაწილეობისათვის საჭირო ახალი შესაძლებლობების შექმნისა და ინსტრუმენტების ხელმისაწვდომობის თვალსაზრისით, მაგრამ მანიპულირებისა და კრიმინალური ქმედებებისათვისაც ქმნის ასპარეზს.

მედია წარმოადგენს კომერციულ საწარმოებს, რომლებიც სუბიექტებს ინფორმაციას გადასცემენ ინფორმაციის გაყიდვის გზით. საზოგადოებას მედიაინფორმაციას გადასცემს მის მიერვე მომზადებული რეპორტაჟებით. აქედან გამომდინარე, მოსწავლეებმა უნდა ისწავლონ და შეიძინონ საჭირო კომპეტენციები, რომლებიც მათმედიასაშუალებების გამოყენების საშუალებას მისცემთ (გზავნილის შექმნა), ასევე, მედიასაშუალების მიერ მიღებული გზავნილის დეკონსტრუირებაში დაეხმარება. მედია ასევე დიდ როლს თამაშობს სასკოლო საზოგადოებაშიც. მოსწავლეები გაცილებით უკეთ აცნობიერებენ იმ ფაქტს, რომ მედია მათი ყოველდღიური ცხოვრების ნაწილს წარმოადგენს, ვიდრე ამას მათი მშობლები და მასწავლებლები აღიარებენ. აქედან გამომდინარე, ზოგიერთი ახალგაზრდა უფრო კარგად ფლობს მედიასაშუალებებს, ვიდრე მათი მშობლები და მასწავლებლები. დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაში, მედიასთან მუშაობის კომპეტენცია ძალიან მნიშვნელოვან ფუნქციას ასრულებს, როგორც პროცესებში მონაწილეობის თვალსაზრისით, ასევე, სხვა მრავალ სფეროში საჭირო კომპეტენციების განვითარების თვალსაზრისითაც.

მედიის ცნება მჭიდროდ უკავშირდება მმართველობისა და პოლიტიკის, ინდივიდუალობის, თავისუფლებისა და პასუხისმგებლობის ცნებებს.

7. მეთოდი, რომელიც შეიცავს გზავნილს: ამოცანაზე ორიენტირებული სწავლა დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებაში

7.1 მოქალაქეობის შესახებ ტრადიციული განათლების ხარვეზები

ტრადიციული, შინაარსზე დაფუძნებული სწავლების პირობებში, სამოქალაქო განათლება ორიენტირებულია, მიაწოდოს მოსწავლეებს ფაქტები და ინფორმაცია ქვეყნის ინსტიტუციური ჩარჩოების შესახებ. თუმცა სწავლების საგნის შინაარსი, გარკვეული პერიოდის შემდეგ, ძველებოდა და საჭირო იყო მისი გადაკეთება და სისტემატური სწავლება. მოსწავლეთათვის პარლამენტის შესახებ ფაქტების დამახსოვრება მტკნარი წყლის აუზში მობინადრე თევზის სხვადასხვა სახეობის დამახსოვრებისაგან დიდად არ განსხვავდებოდა; ისინი „სწავლობდნენ“, რათა ჩაებარებინათ გამოცდა და მერე დაევიწყებინათ „შესწავლილი“ მასალა. სწავლების მსგავსი მოდელი, განათლების თვალსაზრისით, არანაირი სარგებლის მომტანი არ არის დემოკრატიულ, ადამიანის უფლებებზე დაფუძნებულ საზოგადოებაში მცხოვრები მოქალაქეებისათვის.

7.2 განათლება დემოკრატიისა და ადამიანთა უფლებების დაცვის საშუალებითა და დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დაცვისათვის საჭიროებს აქტიურ სწავლას

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა სწავლებისას, ქვეყნის პოლიტიკურ სისტემაზე ინფორმაცია გარკვეულ მიზანს ემსახურება - შესაძლებლობას აძლევს მოსწავლეებს, მონაწილეობა მიიღონ პოლიტიკურ პროცესებში (სწავლება დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის „მიზნით“). თუმცა პოლიტიკურ პროცესებში მონაწილეობა მოითხოვს წვრთნასა და გამოცდილებას. აქედან გამომდინარე, დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა სწავლებაში აუცილებელია, მეთოდი შეიცავდეს გზავნილს. დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა „შესახებ“ სწავლებას ხელს უნდა უწყობდეს მეთოდი, რომლითაც მოსწავლეები სწავლობენ - სწავლება დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის „საშუალებით“. მოსწავლეებს სჭირდებათ სასწავლო გარემო, რომელიც ხელს უწყობს ინტერაქტიულ, კონსტრუქტივისტულ სწავლასა და კომპეტენციების განვითარებას. მოკლედ რომ ვთქვათ, მოსწავლეები უნდა იყვნენ აქტიურნი და ჩართულნი -

მასწავლებლის ფუნქცია შემოიფარგლება მათთვის საშუალების მიცემით, რომ ისინი დაკავდნენ და კომუნიკაცია დაამყარონ ერთმანეთთან.

7.3 ამოცანები - მასწავლებლის ხელთ არსებული ინსტრუმენტი, აქტიური სწავლის ხელშეწყობისათვის

მასწავლებლის პერსპექტივიდან ზედმიწევნით ზუსტად შერჩეული ამოცანები წარმოადგენს სწავლის აქტიური პროცესის შენარჩუნების მთავარ ინსტრუმენტს. ამოცანის შედგენის ან შერჩევისას, მასწავლებელმა უნდა გაითვალისწინოს სწავლებისა და სწავლის ყველა ძირითადი ასპექტი: თემატიკის სტრუქტურა და სწავლის მიზნები, მოსწავლეების საწყისი მიღწევებისა და აღქმა-გაგების დონე, მათი უნარები, სწავლის შესაძლებლობები და საშუალებები და კლასში არსებული სამუშაო ატმოსფერო.

დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა სწავლება ძირითადად აგებულია ამოცანაზე დაფუძნებულ სწავლაზე. მოცემულ სახელმძღვანელოთა კრებულის წიგნებში II, III, IV, V და VI, მრავლად არის მოცემული ამოცანაზე დაფუძნებული სწავლის მაგალითები და აღწერა - რომლებიც დალაგებულია ოთხ-ოთხი გაკვეთილის ფორმით, რაც რეალისტურ დაგეგმვას შეესაბამება. ამოცანაზე დაფუძნებული სწავლა ოთხ ძირითად კატეგორიას მოიცავს: რეალურ სიტუაციათა სიმულაცია, რეალობის კვლევა და პროდუქტი/შედეგი. ქვემოთ მოცემულ ცხრილში მოყვანილია ამ კატეგორიათა მაგალითები.

ამოცანაზე დაფუძნებული სწავლა		
რეალურ სიტუაციათა სიმულაცია საკლასო გარემოში	რეალური ცხოვრებისეული სიტუაციების კვლევა და მოქმედება	პროდუქტი
<ul style="list-style-type: none"> • რეალურ სიტუაციათა გათამაშება როლების გადანაწილებით • თამაში გადაწყვეტილების მიღებაზე • ქანდაკებები • კონფერენციები • თოქ შოუები 	<ul style="list-style-type: none"> • ინტერვიუ ექსპერტთან • ინტერვიუ ქუჩაში • გამოკითხვა და კვლევა • სტაჟირება • სპეციალისტზე დაკვირვება • პრაქტიკული მაგალითები • მონაწილეობა სკოლის მმართველობაში 	<ul style="list-style-type: none"> • პრეზენტაცია • სარეკლამო პროსპექტი • პოსტერი • ფლაერი • კედლის გაზეთი • ვიდეო ან მუსიკალური კლიპი • ინტერნეტსაიტი • პრეზენტაცია

<ul style="list-style-type: none"> • დებატები • სასამართლო მოსმენები • ტრიბუნალები 	<ul style="list-style-type: none"> • მონაწილეობა გაკვეთილის დაგეგმვაში 	<ul style="list-style-type: none"> • ანგარიში:კვირის ახალი ამბავი • გამოფენა • პორტფოლიო
უნარებში წვრთნა		

7.4 ამოცანაზე ორიენტირებული სწავლა არის პრობლემაზე ორიენტირებული სწავლა

გამოცდილებით დასტურდება, რომ მოსწავლეები დიდად აფასებენ თავისუფლებას, რომელიც მათ ამგვარ გარემოში ენიჭებათ, ისევე, როგორც მასწავლებლის მხრიდან გამოცხადებულ ნდობას, რომ ისინი მათთვის მიცემულ დროს ნაყოფიერად გამოიყენებენ. მოსწავლეები პასუხისმგებლობის აღებას მხოლოდ იმ შემთხვევაში სწავლობენ, თუ მათ ამის თავისუფლება ეძლევათ. წარუმატებლობის რისკი ყოველთვის არსებობს, მაგრამ რისკის გარეშე შეუძლებელია პროგრესის მიღწევა. უფრო მეტიც, მოსწავლეების მიერ მიღწეული შედეგები შესაძლებელია არ ამართლებდეს მასწავლებლის მოლოდინს, მაგრამ, ასეთ შემთხვევაში, მასწავლებელი ეცნობა მოსწავლეების კომპეტენციათა განვითარების დონეს და მათ სწავლის საჭიროებებს, რაც ესოდენ მნიშვნელოვანია სწავლების შემდგომი პროცესის დაგეგმვისას. სწავლის პროცესი სწორედ ისევე მნიშვნელოვანია, როგორც სწავლის შედეგი.

ამოცანაზე დაფუძნებული სწავლისას, მოსწავლეების წინაშე დგება პრობლემა, არა მარტო ამოცანის შინაარსსა და შესწავლის საგანთან დაკავშირებული, არამედ უწევთ ფიქრი, როგორ დაგეგმონ შესასრულებელი სამუშაო. მოსწავლეებს კარგად უნდა ესმოდეთ პრობლემის არსი და თავად უნდა მონახონ მისი მოგვარების გზები. პრობლემის გადაჭრის ამოცანასთან დაკავშირებული ნებისმიერი გამოწვევა უნარებში დახელოვნების შესანიშნავ შესაძლებლობებს იძლევა, როგორცაა, მაგალითად, დროის გადანაწილება, სამუშაოს დაგეგმვა, გუნდის წევრებს შორის თანამშრომლობა, მასალის მოპოვება და ინფორმაციის შერჩევა, საშუალებებისა და ინსტრუმენტების მოძიება და მათი გამოყენება და ა. შ. ამოცანაზე დაფუძნებული სწავლა კომფორტულია, ვინაიდან მოსწავლეებს ეძლევათ საშუალება, ამოცანა თავიანთ შესაძლებლობებს მოარგონ.

7.5 მასწავლებლის როლი ამოცანაზე ორიენტირებული სწავლის ეტაპებზე

ამოცანაზე დაფუძნებული სწავლა ძალიან ახლოს არის მოზრდილი ადამიანის ცხოვრების გამოცდილებასთან, ვინაიდან ჩვენ ყველას გვიწევს, თავი გავართვათ ჩვენ წინაშე მდგარ ამოცანებს, მასწავლებლისა და მწვრთნელის გარეშე. მასწავლებელი უნდა ეცადოს, ხელი არ შეუშალოს მოსწავლეებს ამ უდიდესი მნიშვნელობის შესაძლებლობაში, სწავლის პროცესში დროზე ადრე და საჭიროზე მეტი დოზით ჩართვით. მასწავლებელი მწვრთნელის ან ინსტრუქტორის როლს ასრულებს, ნაცვლად მისი ტრადიციული როლისა, რომელიც ლექციითა და მოსწავლეთა გამოცდითა და შეფასებით შემოიფარგლებოდა.

- მასწავლებელი აკვირდება, თუ როგორ ართმევენ თავს მისი მოსწავლეები ამოცანის შესრულების დროს მათ წინაშე წამოჭრილ პრობლემებს, არ არის აუცილებელი მყისიერი რეაგირება, თუ მოსწავლეები დახმარებას მოითხოვენ. მის ფუნქციას შეადგენს მინიშნებების მიცემა და, საჭიროების შემთხვევაში, ამოცანის მეტ-ნაკლებად გამარტივება. საჭიროა მოსწავლეებს მივცეთ დრო, რომ მათ თავად „იწვალონ“ პრობლემურ საკითხთან გამკლავებისას, როგორც ეს რეალურ ცხოვრებაში ხდება.
- მასწავლებელი აკვირდება მოსწავლეების მუშაობის პროცესს და გონებაში აფასებს ორ ასპექტს - სწავლის პროცესის მიმდინარეობას და მოსწავლეთა მიღწევებს შესრულებული სამუშაოს თვალსაზრისით.²² მოსწავლეების მუშაობის პროცესი, ამოცანის შესრულებისას, წარმოადგენს მოსწავლეების სწავლის საჭიროებების შეფასების საუკეთესო ნიადაგს. მოსწავლეების მუშაობის პროცესზე დაკვირვებისას, მასწავლებელი პირველ ნაბიჯებს დგამს დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების შემდგომი გაკვეთილების თანამიმდევრობის დაგეგმვისთვის.
- შესაძლებელია, მასწავლებელმა შეასრულოს ინფორმაციის წყაროს ფუნქცია; როდესაც მოსწავლეებს ეს დასჭირდებათ, მასწავლებელი მოკლედ უპასუხებს დასმულ შეკითხვაზე. ამგვარი სწავლების პროცესში მასწავლებლისა და მოსწავლეების როლები შეცვლილია - მოსწავლეები თავად ირჩევენ, როდის და რა თემასა თუ საკითხზე სურთ მათ ინფორმაციის მიღება მასწავლებლისაგან.

²² იხილეთ წინამდებარე სახელმძღვანელოს ნაწილი 2, თავი 5, სამუშაო ფურცელი 3: შეფასების პერსპექტივები და ფორმები.

7.6 აქტიური სწავლა მოითხოვს შეჯამებას

ამოცანაზე დაფუძნებულ სწავლას განმტკიცება სჭირდება და, ასევე, დაუყოვნებელი შეჯამებაც, იმ შემთხვევაში, თუ, მაგალითად, სიტუაციის გათამაშებისას, როლის შესრულების შემდეგ, მოსწავლეებს მძაფრი ემოციები ეუფლებათ, როგორცაა მხიარულება, იმედგაცრუება, ბრაზი და ა. შ.

საერთო საკლასო განხილვისას, რომელსაც მასწავლებელი თავმჯდომარეობს, მოსწავლეები ერთმანეთს უზიარებენ მოსაზრებებს და მოჰყავთ მაგალითები ამა თუ იმ ამოცანის შესრულების პროცესში მიღებული გამოცდილებიდან. რა შევისწავლეთ? როგორ შევისწავლეთ? რატომ შევისწავლეთ? ამგვარი შეჯამების გარეშე, ამოცანაზე დაფუძნებული სწავლა მხოლოდ „მოქმედებას მოქმედებისათვის“ წარმოადგენს. კონსტრუქტივისტული სწავლის თვალსაზრისით, შეჯამება არის აბსტრაქტული და სისტემატური ანალიზისა და მსჯელობის პროცედურა. მასწავლებელს შეუძლია მოსწავლეებს მიაწოდოს ინსტრუქციები - ცნებები, დამატებითი ინფორმაცია - რომელიც ამოცანაზე დაფუძნებული სწავლის საგნის კონტექსტს შეესაბამება.

8. ადამიანის უფლებებზე დაფუძნებული მიდგომა სასკოლო განათლებისადმი²³

ადამიანის უფლებების შესახებ სწავლება, რომელიც, უწინარეს ყოვლისა, ორიენტირებულია სწავლებასა და სწავლაზე, შესაძლებელია აღქმულ იქნას, როგორც ადამიანის უფლებებზე დაფუძნებული მიდგომა სასკოლო განათლებისადმი. ადამიანის უფლებებზე დაფუძნებული მიდგომა ჩვენს ყურადღებას საერთო სასკოლო კულტურაზე, პოლიტიკასა და პრაქტიკაზე მიაპყრობს, ადამიანის უფლებათა ღირებულებების პერსპექტივიდან.

ბავშვის უფლებების შესახებ კონვენციაში შესულია ორი მუხლი, სადაც განათლებაზეა საუბარი. მუხლი 28 განათლებას განმარტავს, როგორც უფლებას, ხოლო 29-ე მუხლში მოცემულია დებულება, სადაც ნათქვამია, რომ განათლება ხელს უნდა უწყობდეს ბავშვის განვითარებას, რათა „ბავშვის პიროვნება, ნიჭი და გონებრივი და ფიზიკური შესაძლებლობები რაც შეიძლება სრული მოცულობით განვითარდეს“. ბავშვის უფლებების შესახებ კონვენციის მიხედვით, სკოლის კიდევ ერთ დანიშნულებას წარმოადგენს მოსწავლეებში ადამიანის უფლებებისა და ძირითად თავისუფლებათა მიმართ პატივისცემის ჩამოყალიბება. ერთი რამ, რაც საზოგადოდ არის ცნობილი, არის ის, რომ იმისათვის, რათა სრულყოფილად გააცნობიერო ადამიანის უფლებების დანიშნულება და ხელი შეუწყო მათ დაცვას, საჭიროა მათი პრაქტიკაში, სხვებთან ურთიერთობაში გამოცდა.

ძირითადი ღირებულებები, რომლებსაც წარმოადგენს ღირსება, პატივისცემა და პასუხისმგებლობა, საფუძვლად უნდა ედოს სკოლას; ეს არ შემოიფარგლება მოსწავლეებისათვის ადამიანის უფლებათა ღირებულებისა და შინაარსის მხოლოდ მიწოდებითა და გაცნობით საკლასო გარემოში; ადამიანის უფლებათა ჩარჩოები გულისხმობს ბავშვზე ორიენტირებულ სკოლას, სადაც სწორედ ეს ღირებულებები უდევს საფუძვლად იმას, თუ როგორ სწავლობენ მოსწავლეები, როგორ ეპყრობიან მათ მასწავლებლები, როგორ ეპყრობიან ისინი ერთმანეთს და როგორ დაიკავებენ ისინი მათ კუთვნილ ადგილს გარემოში, სოციალური სამართლიანობის ხელშეწყობისათვის

---

²³ავტორი: ფელისა ტიბიტსი (2009 წელი). თავდაპირველი წყარო: ფ. ტიბიტსი (2005 წელი), „რას ნიშნავს „სკოლაზე დაფუძნებული მიდგომა ადამიანის უფლებების შესახებ სწავლებისადმი“ და „ადამიანის უფლებებზე დაფუძნებული მიდგომა სასკოლო განათლებისადმი“ საერთაშორისო ამინისტია ამერიკის შეერთებული შტატები, საინფორმაციო ბიულეტენი, მუხლი 26, აგვისტო.

მზადყოფნის გრძნობით; მოთხოვნა, ეჭვგარეშე, ძალიან მაღალია, მაგრამ სწორედ ამ მოთხოვნით არის განპირობებული სკოლებში ადამიანის უფლებათა წინ წამოწევა და მის ქვაკუთხედად ქცევა.

მასწავლებლებს შეუძლიათ, საკლასო გარემოში, ადამიანის უფლებებს ხორცი შეასხან მაგალითებით, რომლებიც მოჰყავთ, კითხვებით, რომლებსაც სვამენ, აქტიური დისკუსიებით, კრიტიკული აზროვნებითა და შეჯამებით, პროექტზე დაფუძნებული სამუშაოებითა და განმანათლებელი ექსკურსიებით. მასწავლებლების ამოცანას წარმოადგენს არა მარტო ადამიანის უფლებათა შინაარსის შესწავლა, არამედ მოსწავლეებისათვის ადამიანის უფლებების შესახებ ინფორმაციის იმგვარად მოწოდება, რომ ეს მათთვის გასაგები, მნიშვნელობის მატარებელი და სასარგებლო იყოს. ერთ-ერთი, მთავარ გამოწვევათაგან, არის არა მხოლოდ ის, რომ ადამიანის უფლებები აბსტრაქტულ ცნებებად არ დარჩეს მოსწავლეებისათვის, არამედ ისიც, რომ მოსწავლეებმა შეიყვარონ ადამიანის უფლებების იდეა.

ადამიანის უფლებებზე დაფუძნებული მიდგომა სასკოლო განათლებისადმი, რისკენაც მიისწრაფვის სკოლა, მოიცავს შემდეგ მახასიათებლებს, რომლებიც, ზოგადად, შესაძლებელია აღქმულ იქნას როგორც სკოლაზე ორიენტირებული მიდგომა ადამიანის უფლებებისადმი. მახასიათებლები აღებულია გაერთიანებული ერების ბავშვთა დახმარების ფონდის (UNICEF) მიერ შემუშავებული ჩარჩო-დოკუმენტიდან²⁴:

- აღიარებს ყველა ბავშვის უფლებას.
- ბავშვს განიხილავს ფართო კონტექსტში. სკოლის პერსონალი დაინტერესებულია იმით, თუ რა მდგომარეობაში არიან ბავშვები, სანამ ისინი სკოლაში შეაბიჯებენ (მაგალითად, ჯანმრთელობის მდგომარეობა) და მას შემდეგ, რაც სკოლიდან სახლში ბრუნდებიან.
- არის ბავშვზე ორიენტირებული. ყურადღება გამახვილებულია ბავშვის ფსიქო-სოციალურ კეთილდღეობაზე.
- არის გენდერულ თანასწორობაზე ორიენტირებული და გოგონების მიმართ კეთილგანწყობილი. სკოლის პერსონალი ყურადღებით ეკიდება გენდერულ

²⁴სახელმძღვანელო ბავშვზე ორიენტირებული სკოლებისათვის, პროგრამის ნაწილი/ განათლება, გაერთიანებული ერების ბავშვთა დახმარების ფონდი (UNICEF), www.unicef.org/publications/files/Child_Friendly_Schools_Manual_EN_040809.pdf. 2010 წლის 23 სექტემბერი.

თანასწორობასთან დაკავშირებულ საკითხებს, აღკვეთს გენდერული სტერეოტიპების არსებობას და ხელს უწყობს როგორც გოგონების, ისე ვაჟების მიღწევებს.

- ხელს უწყობს სწავლის ხარისხიან შედეგებს. მოსწავლეებს ეძლევათ საშუალება, იაზროვნონ კრიტიკულად, დასვან შეკითხვები, გამოხატონ მოსაზრებები და დაეუფლონ ძირითად უნარებს.
- უზრუნველყოფს ბავშვების ცხოვრების რეალობაზე დაფუძნებულ განათლებას. მასწავლებლები ითვალისწინებენ მოსწავლეთა ინდივიდუალობას და მათ სკოლამდელ გამოცდილებას, მათ საზოგადოებასა და ოჯახებს, მოსწავლეების სწავლისა და განვითარების ხელშეწყობის მიზნით.
- უზრუნველყოფს ყველა ბავშვის ჩართულობას, პატივისცემასა და თანაბარ შესაძლებლობებს ყველა ბავშვისათვის. შეუწყნარებელია სტერეოტიპების, გარიყვისა და დისკრიმინაციის მიმართ.
- ხელს უწყობს მოსწავლეების უფლებათა დაცვასა და მათზე დაკისრებული მოვალეობების შესრულებას სკოლის გარემოში და, ასევე, მათ აქტიურობას იმ ფართო საზოგადოებაში, რომელსაც ისინი ეკუთვნიან.
- ხელს უწყობს მასწავლებელთა შესაძლებლობების განვითარებას მათი მორალის, პასუხისმგებლობისა და სტატუსის ამაღლებას, შესაბამისი ტრენინგის უზრუნველყოფით, მათი სათანადოდ დაფასებითა და მათთვის შესაბამისი ანაზღაურების გამოყოფით.
- არის ოჯახზე ორიენტირებული. სკოლის პერსონალი ცდილობს, იმუშაოს ოჯახებთან და გააძლიეროს ისინი, უზრუნველყოს ბავშვებს, მშობლებსა და მასწავლებლებს შორის თანამშრომლობაზე დაფუძნებული ურთიერთობის ჩამოყალიბება.

ზემოთ მოყვანილი დებულებები მხოლოდ ძირითად მახასიათებლებს წარმოადგენს, მაგრამ მათი გამოყენება შესაძლებელია ორგანიზაციული ჩარჩოს სახით და სკოლის მეთოდისტებს შეუძლიათ, მიუსადაგონ ისინი კონკრეტული სკოლის გარემოს. ზემოთ მოყვანილი პრინციპები შესაძლებელია გამოყენებულ იქნას კითხვების სახით, სკოლებში გახორციელებული კონკრეტული პრაქტიკის შეფასებისას. არის ჩვენ მიერ შერჩეული პოლიტიკა ბავშვზე ორიენტირებული? უწყობს იგი ხელს მოსწავლის

უფლებების დაცვასა და მისი მოვალეობების გახორციელებას? იძლევა იგი საკმარის შესაძლებლობას სკოლაში მიმდინარე პროცესებში მოსწავლეების მონაწილეობისათვის? შედეგიანია თუ არა მოსწავლეთა ჩართულობა პროცესებში და შეუძლიათ თუ არა მათ ზეგავლენა იქონიონ კონკრეტულ პროცესებზე? ამავე პრინციპებზე დაყრდნობით, შესაძლებელია მთელი სკოლის ჩართვა სასკოლო ცხოვრების სხვადასხვა სფეროში, ადამიანის უფლებათა ღირებულებების დამკვიდრების საქმეში: სწავლა, სკოლის მართვა-განვითარება და სკოლისა და საზოგადოების პოლიტიკა.

შესაძლებელია შევთანხმდეთ, რომ ადამიანის უფლებები სკოლაში მხოლოდ სასწავლო საგანს არ წარმოადგენს, არამედ სკოლის ცხოვრების წესია. ეს არ არის მხოლოდ რამდენიმე მასწავლებლის კეთილი ნების საფუძველზე შექმნილი რამ, არამედ არის სკოლის ხელმძღვანელობის და მასწავლებელთა აბსოლუტური უმრავლესობის მოწოდება, რაც დღეს იშვიათობას წარმოადგენს, თუმცა საწყისი შედეგები პერსპექტიულია.

გაერთიანებულ სამეფოში შექმნილი, ჰემპშირის საგრაფოს საბჭოს ინიციატივა, რომელიც ცნობილია შემდეგი სახელწოდებით „Rights, Respect, Responsibility” (RRR) – „უფლებები, პატივისცემა, პასუხისმგებლობა“ - წარმოადგენს სკოლის ერთიან მიდგომას, რომელიც ბავშვის უფლებების შესახებ გაერთიანებული ერების კონვენციას ეყრდნობა.²⁵ მის საყოველთაო პრინციპებში ხაზგასმულია ყველა ბავშვის უფლებების დაცვის აუცილებლობა, საჭიროება იმისა, რომ ბავშვებს დავეხმაროთ, გააცნობიერონ თავიანთი პასუხისმგებლობები და უზრუნველვყოთ ისინი სწავლებისა და სწავლის შესაბამისი გარემოთი. ეს პრინციპები გამოიყენება სკოლის საზოგადოების ყველა წევრის მიერ, დემოკრატიული მოქალაქის ფუნქციის შესრულებისა და ადამიანის უფლებათა პატივისცემის ხელშეწყობის მიზნით. აღნიშნულ პროგრამაში ჩართულია ასობით დაწყებითი სკოლა და, ასევე, 50 საშუალო და სპეციალიზებული სკოლა. პროგრამის ძირითად მახასიათებლებს წარმოადგენს შემდეგი:

---

²⁵ჰემპშირის საგრაფოს საბჭო (2009 წელი) „Rights, Respect, Responsibility – უფლებები, პატივისცემა, პასუხისმგებლობა: სკოლის ერთიანი მიდგომა“, ადამიანის უფლებების შესახებ სწავლება ევროპის, ცენტრალური აზიისა და ჩრდილოეთ ამერიკის სასკოლო სისტემებში: საუკეთესო პრაქტიკის სახელმძღვანელო, ევროპაში უსაფრთხოებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაცია, ვარშავა, გვ 72-74.

- ბავშვის უფლებების შესახებ კონვენცია ისწავლება საგნის სახით და ქმნის სკოლის ეთოსის, სწავლებისა და სწავლის ჩარჩოებს.
- ბავშვები და ახალგაზრდა თაობა აღქმულია, როგორც მოქალაქეები და მათდამი მოპყრობაც შესაბამისია.
- ხელი ეწყო ბავშვების ინდივიდუალობასა და მათ თვითშეფასებას იმგვარად, რომ ისინი თავს გრძნობენ სრულუფლებიან პიროვნებად, როგორც მოზრდილები.
- ადამიანის უფლებები ჩართულია მთელ რიგ სასკოლო დისციპლინებში, მათ შორის, ლიტერატურაში, მათემატიკაში, საბუნებისმეტყველო საგნებსა და ისტორიაში, მასწავლებლები, რეგულარული სამუშაოს შესრულებისას, მუდმივად ხელმძღვანელობენ ადამიანის უფლებებით.
- ჩამოყალიბებულია სწავლებისა და სწავლისადმი უფრო დემოკრატიული დამოკიდებულება (რომელიც ემყარება ჩართულობასა და უფლებებს).
- დგება საკლასო ქარტია უფლებებისა და პასუხისმგებლობების შესახებ, რომელსაც ხელს აწერენ როგორც მოსწავლეები, ასევე, მასწავლებლები.

სკოლების მიერ გაკეთებულ ანგარიშში ნათქვამია, რომ ინიციატივა „Rights, Respect, Responsibility” (RRR) – „უფლებები, პატივისცემა, პასუხისმგებლობა“ გამოყენებულია მათი მუშაობის უმეტეს სფეროში (მაგალითად, სკოლის ჯანსაღი გარემო, ურთიერთობების სწავლება, ნარკოტიკების ავადმომხმარებლის პრევენცია, ემოციური წიგნიერება, სკოლის საბჭო), რომელიც შეიძლება დაკავშირებულ იქნეს ბავშვის უფლებების შესახებ ქარტიაში შესულ მუხლებთან. სკოლის საზოგადოების წევრები დიდად აფასებენ იმ ფაქტს, რომ მათ სკოლაში დანერგილი ღირებულებები და ქცევის კოდექსი ეფუძნება ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო სტანდარტებს.

2008 წელს დასრულდა სამწლიანი შეფასების პროგრამა, რომელმაც აჩვენა, მნიშვნელოვანი გავლენა სკოლის გარემოზე იმ სკოლებში, სადაც სრულად იყო დანერგილი ინიციატივა „Rights, Respect, Responsibility” (RRR) – „უფლებები, პატივისცემა, პასუხისმგებლობა“. ეს გავლენა გულისხმობს დადებით შედეგებს მოსწავლეების მხრიდან მათი უფლებების გაცნობიერების, სხვათა უფლებებისადმი პატივისცემისა და სკოლის აქტივობებში ჩართულობისა და მონაწილეობის ხარისხის

თვალსაზრისით. მასწავლებლების ანგარიშში აღსანიშნავია ნაკლები დამაბულობა მოსწავლეებთან ურთიერთობისას და მეტი კმაყოფილება გაკვეთილების ჩატარებისას. ამგვარად, ადამიანის უფლებებზე დაფუძნებული მიდგომით მიღწეულ იქნა როგორც საზოგადოების წევრების ღირსების შეგრძნების ამაღლება, ასევე, სკოლის უნარის ამაღლება, წარმატებით ჩართოს მოსწავლეები სწავლების პროცესში, რაც მის აკადემიურ მოვალეობას წარმოადგენს.

თავი 4

სწავლება დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ - ევროპის საბჭოს მიდგომის ჩამოყალიბების მოკლე ისტორია²⁶

1. საფუძველი

ევროპის საბჭო, რომელიც უძველეს ევროპულ ორგანიზაციას წარმოადგენს, შეიქმნა 1949 წელს, მეორე მსოფლიო ომის მოვლენების შემდეგ. მის უმთავრეს მიზანს წარმოადგენს ადამიანის უფლებათა, დემოკრატიისა და კანონის უზენაესობის დაცვა და ხელშეწყობა. ევროპის საბჭო აქტიურად არის ჩაბმული ბევრ სფეროში, მათ შორის, კულტურისა და განათლების სფეროებში. 50 წელზე მეტია, იგი ახორციელებს თანამშრომლობის პროექტებს განათლების სფეროში, რათა ხელი შეუწყოს დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დამკვიდრებას მთელ ევროპაში.

1990-იანი წლების დასაწყისში, ევროპის საბჭოში ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ახლად შექმნილი დემოკრატიული სახელმწიფოების შემოერთებასთან დაკავშირებით, ევროპის საბჭომ მნიშვნელოვანი ტრანსფორმაცია განიცადა: 10 წლის განმავლობაში ორგანიზაციის წევრთა რაოდენობა ორჯერ და უფრო მეტადაც გაიზარდა. ამგვარი ცვლილებების ფონზე, საჭირო გახდა დემოკრატიის შესახებ სწავლების საქმეში სისტემატური სამუშაოების გახორციელება. 1997 წელს, ევროპის საბჭოს წევრ სახელმწიფოთა ხელმძღვანელებისა და მთავრობების თაოსნობით, საფუძველი ჩაეყარა ახალ პროექტს, სახელწოდებით - განათლება დემოკრატიული მოქალაქეობის შესახებ. ამ პერიოდიდან მოყოლებული, აღნიშნული პროექტი მეტად გაფართოვდა, შეიძინა ახალი განზომილება ადამიანის უფლებათა სახით და ამჟამად იწოდება დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების პროექტად.

აღნიშნული პროექტის წამოწყებით, ევროპის სახელმწიფოთა მთავრობები აღიარებენ დემოკრატიული მოქალაქეობის სწავლების აუცილებლობას, რადგან დემოკრატიული მოქალაქეობისათვის საჭირო უნარები არ წარმოადგენს თანდაყოლილ უნარებს. მე-20

²⁶ავტორი: ოლაფ ოლაფსდოტირი, ევროპის საბჭოს განათლებისა და ენების დირექტორატის მოქმედი ხელმძღვანელი.

საუკუნის დასასრულისათვის, ევროპის საზოგადოებების წინაშე უამრავი პრობლემა დადგა, როგორცაა პოლიტიკური აპათია, მოსახლეობის მიგრაცია, რასაც შედეგად მოჰყვა სოციალური მრავალფეროვნება და, ასევე, პრობლემები, როგორცაა გარემოს დაცვა და მზარდი ძალადობა. დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლება აღქმულ იქნა, როგორც მსგავს პრობლემათა მოგვარების ერთ-ერთი ინსტრუმენტი. დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლება ემსახურება საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მოქალაქეების ჩართულობის უზრუნველყოფას, მთელი ცხოვრების მანძილზე, და ეხება მათ პასუხისმგებლობას, სოლიდარობას, ურთიერთპატივისცემასა და დიალოგს. ევროპის საბჭოში შექმნილმა უნიკალურმა გარემომ ხელი შეუწყო, ბოლო 13 წლის მანძილზე, ევროპის მასშტაბით ამ სფეროში მოღვაწე საუკეთესო სპეციალისტების თავმოყრას, რათა მათ ემსჯელათ და ემუშავათ მოცემულ საკითხზე.

2. დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების პროექტის შედეგები

პროექტის გახორციელების პირველი წელი დაეთმო კონცეფციათა განსაზღვრას. ამ პერიოდში გამოქვეყნდა რამდენიმე მნიშვნელოვანი ნაშრომი, რომელიც ეძღვნებოდა დემოკრატიული მოქალაქეობის პრაქტიკისათვის საჭირო სტრატეგიებსა და უნარებს. 2002 წელს ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტმა შეიმუშავა რეკომენდაცია დემოკრატიული მოქალაქეობისათვის განათლების შესახებ (რეკომენდაცია Rec(2002) 12). აღნიშნული რეკომენდაცია წარმოადგენს ევროპის მასშტაბით ამ საკითხის გამო შედგენილ პირველ პოლიტიკურ დოკუმენტს (რიგით მეორე მნიშვნელოვან დოკუმენტს წარმოადგენს ევროპის საბჭოს ქარტია დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა სწავლების შესახებ,²⁷ იხილეთ ქვემოთ მოცემული კომენტარი). მასში განმარტებულია, რომ დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა

---

²⁷ ევროპის საბჭოს ქარტია დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა სწავლების შესახებ, რომელიც მიღებულ იქნა მინისტრთა კომიტეტის მიერ გაცემული რეკომენდაციის - CM/Rec(2010) 7 - ფარგლებში.

შესახებ სწავლება უნდა გახდეს „საგანმანათლებლო სფეროში პოლიტიკის განსაზღვრისა და რეფორმირების პრიორიტეტული მიზანი“.²⁸

2002 წელს ჩამოყალიბდა დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების კოორდინატორთა ქსელი, რომელშიც შესული იყო თითო წარმომადგენელი თითოეული წევრი სახელმწიფოდან და რომლის მიზანსაც წარმოადგენდა წევრ სახელმწიფოებს შორის ამ სფეროში არსებული ინფორმაციის გაცვლა-გამოცვლისა და თანამშრომლობის ხელშეწყობა. მოკლე დროში ეს ქსელი ფასდაუდებელ ორგანოდ გადაიქცა დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების განვითარებისა და ხელშეწყობის საქმეში. სპეციალური პროექტები გახორციელდა სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპის რეგიონებში. 2005 წელი გამოცხადდა მოქალაქეობისათვის განათლების ევროპულ წლად, რომლის მოწოდებასაც წარმოადგენდა „ვსწავლობთ დემოკრატიას და ვცხოვრობთ დემოკრატის პრინციპებით“. მოქალაქეობისათვის განათლების ევროპული 2005 წელი უმნიშვნელოვანესი იყო იმ თვალსაზრისით, რომ წევრ ქვეყნებში კიდევ უფრო გამყარდა რწმენა დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა სწავლების როლის მნიშვნელობის შესახებ. მოქალაქეობისათვის განათლების ევროპულ 2005 წელში, სხვადასხვა სახით, მონაწილეობა მიიღო ყველა წევრმა სახელმწიფომ და სხვადასხვა ქვეყნის შედეგები უაღრესად პოზიტიური იყო.

თუმცა დასაწყისიდანვე ნათელი გახდა, რომ დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებისათვის ესოდენ მაღალი პრიორიტეტის მინიჭება ევროპის საბჭოს წევრი ქვეყნების საგანმანათლებლო პოლიტიკაში, არ იქნებოდა მარტივი ამოცანა, თუნდაც იმ მიზეზით, რომ წევრ ქვეყნებში არსებული სიტუაცია მეტად განსხვავდება ერთმანეთისაგან. განათლების სისტემაში, დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების უმთავრეს მიზნად გამოცხადება გულისხმობს სრულიად ახლებურ ფილოსოფიას, მეთოდოლოგიისა და სამუშაოს ორგანიზების თვალსაზრისით. მოცემული პროექტის ფარგლებში განხორციელებული სწავლება, მათ შორის, დემოკრატიული

---

²⁸ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია Rec(2012) 12, გაცემული წევრი სახელმწიფოებისათვის, დემოკრატიული მოქალაქეობისათვის განათლების შესახებ.

მოქალაქეობისათვის განათლების პოლიტიკის საერთო ევროპული კვლევა,²⁹ მიუთითებდა პრაქტიკული ინსტრუმენტების აუცილებლობაზე, რომლებიც პოლიტიკისა და პრაქტიკის დაკავშირებას შეუწყობდა ხელს. აქედან გამომდინარე, 2006-2009 წლებში, აღნიშნული პროექტის პრიორიტეტს წარმოადგენდა ინსტრუმენტების მომზადება, საუკეთესო პრაქტიკის გაზიარება და თანამშრომლობის გააქტიურება როგორც წევრ სახელმწიფოებს შორის, ასევე, წევრი სახელმწიფოების შიგნით. მუშაობა სამი ძირითადი მიმართულებით ხორციელდებოდა: პოლიტიკის შემუშავება, განათლების სფეროში ჩართული პროფესიონალების მომზადება და საგანმანათლებლო დაწესებულებათა დემოკრატიული მმართველობა. ევროპის საბჭოს მიერ მომზადდა პრაქტიკული ინსტრუმენტების კომპლექტი, ყველა დაკავშირებული სფეროსათვის, ამასთან, სახელმძღვანელოების სერია მასწავლებლებისათვის.

2010 წლის მაისში, ზემოთ აღწერილი მრავალწლიანი მუშაობის შემდეგ, მინისტრთა კომიტეტის მიერ შემუშავებული რეკომენდაციის CM/Rec(2007) 7 ფარგლებში, ევროპის საბჭოს 47-ივე წევრი სახელმწიფოს მიერ მიღებულ იქნა ევროპის საბჭოს ქარტია დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა სწავლების შესახებ. სწორედ ეს ჩარჩო-დოკუმენტია ამ სფეროში სახელმძღვანელო ინსტრუმენტი ევროპის მასშტაბით და ევროპის საბჭოს მიერ გამოყენებულ იქნება მომავალში განსახორციელებელი სამუშაოების საფუძვლადაც.

---

²⁹ბირზეა და სხვ. (2004 წელი). დემოკრატიული მოქალაქეობისათვის განათლების პოლიტიკის საერთო ევროპული კვლევა, ევროპის საბჭოს გამომცემლობა, სტრასბურგი.

3. პრაქტიკული ინსტრუმენტები

3.1 დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების ინსტრუმენტთა ნაკრები

ევროპის საბჭოს მიერ შემუშავებული და მომზადებული ინსტრუმენტები მოიცავს არსებით საცნობარო ინფორმაციას სხვადასხვა ასპექტის შესახებ, რომელიც უკავშირდება დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების ჩართვას საგანმანათლებლო სისტემებში. აქედან, ძირითადი ინსტრუმენტები, რომელთაც „დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების ინსტრუმენტთა ნაკრები“ ეწოდება, მოიცავს შემდეგ ინსტრუმენტებს:

- ინსტრუმენტი 1: დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების პოლიტიკის ინსტრუმენტი;
- ინსტრუმენტი 2: სკოლების დემოკრატიული მმართველობა;
- ინსტრუმენტი 3: რა უნდა გააკეთოს თითოეულმა მასწავლებელმა სამოქალაქო განათლებისა და ადამიანის უფლებების შესახებ სწავლების ხელშესაწყობად: მასწავლებელთა კომპეტენციების ჩარჩო;
- ინსტრუმენტი 4: დემოკრატიული მოქალაქეობის შესახებ სკოლებში სწავლების ხარისხის კონტროლი;
- ინსტრუმენტი 5: სკოლას, საზოგადოებასა და უნივერსიტეტს შორის პარტნიორობა მდგრადი დემოკრატიისათვის: განათლება დემოკრატიული მოქალაქეობისათვის ევროპასა და ამერიკის შეერთებულ შტატებში.

მოცემული ინსტრუმენტები შემუშავდა ევროპის საბჭოს წევრი ქვეყნების ექსპერტთა მიერ, იმ ინფორმაციისა და კომენტარების საფუძველზე, რომლებიც მოწოდებულ იქნა სხვადასხვა სამიზნე ჯგუფის, მათ შორის, დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების კოორდინატორთა მხრიდან. დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების ინსტრუმენტთა ნაკრების გარდა, დიდი რაოდენობით დამატებითი მასალა შეგიძლიათ მოიძიოთ ევროპის საბჭოს ვებგვერდზე (www.coe.int/edc).

მოცემული პრაქტიკული ინსტრუმენტები, რომლებიც შემუშავდა ევროპის საბჭოს მიერ, დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების სფეროში, წარმოადგენს ზოგად ინსტრუმენტებს. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მიჩნეულია, რომ შესაძლებელია საჭირო გახდეს მათი მორგება განსხვავებულ სიტუაციებზე, ასევე, შესაძლებელია მათი შემდგომი დახვეწა, რათა შესაძლებელი გახდეს მათი გამოყენება ქვეყნის საჭიროებების შესაბამისად.

**3.2 სწავლება დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ -
წიგნები I –VI; დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა
შესახებ სწავლება ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებში - სწავლების პროცესის
თანამიმდევრობა, ცნებები, მეთოდები და მოდელები**

ბევრ ქვეყანაში მასწავლებლებს სჭირდებათ დახმარება, რათა მათ წარმატებით გაართვან თავი დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებას. სწორედ ამ მიზნით, ევროპის საბჭოს მიერ შემუშავებულ იქნა სახელმძღვანელოთა სერია, რომელიც განკუთვნილია დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლების სფეროში დასაქმებული მასწავლებლებისათვის.

სახელმძღვანელოები მზადდებოდა ციურიხის უნივერსიტეტის მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ცენტრის განვითარების საერთაშორისო პროექტთან თანამშრომლობით. სახელმძღვანელოების გამოცემათა თანადამფინანსებელია შვეიცარიის განვითარებისა და თანამშრომლობის სააგენტო. წინამდებარე სახელმძღვანელო, წიგნი I, განათლება დემოკრატიისათვის - ძირითადი საცნობარო მასალა მასწავლებლებისათვის, წარმოადგენს ამ სერიის პირველ წიგნს. ქვემოთ მოცემულ სურათზე შეგიძლიათ იხილოთ სერიაში შემავალი ექვსივე სახელმძღვანელოს მოკლე მიმოხილვა, იმ სამიზნე ჯგუფების მითითებით, რომელთათვისაც განკუთვნილია თითოეული მათგანი.

სახელმძღვანელოებში შესულია აქტიური მოქალაქეობის ხელშეწყობის მიზნით განხორციელებული სწავლებისას საჭირო გაკვეთილების გეგმები განათლების ყველა დონისათვის, რომლებიც ეფუძნება აქტიურ მონაწილეობასა და ამოცანაზე დაფუძნებულ სწავლებას სკოლის დემოკრატიულ გარემოში.

აღნიშნული სახელმძღვანელოების უნიკალურობა იმაში მდგომარეობს, რომ ისინი წარმოადგენს ჭეშმარიტად ევროპული პროექტის შედეგს. სახელმძღვანელოთა შექმნის იდეა და მათი თავდაპირველი ვარიანტები შემუშავდა ბოსნია-ჰერცეგოვინაში და მათ შექმნაში მონაწილეობა მიიღო უამრავმა მასწავლებელმა და მეთოდისტმა. სახელმძღვანელოთა საბოლოო ვარიანტების ავტორები და რედაქტორები არიან ევროპის სხვადასხვა ქვეყნის, და არა მარტო ევროპის ქვეყნების, წარმომადგენლები. რაც შეეხება თავად სახელმძღვანელოებს, ისინი გამოიცადა და დაკორექტირდა სხვადასხვა წარმომავლობისა და ღირებულებების მქონე მრავალი სპეციალისტის მიერ. ჩვენ ვიმედოვნებთ, რომ აღნიშნული სახელმძღვანელოები დიდ სამსახურს გაუწევს მასწავლებლებსა და მოსწავლეებს ევროპის მასშტაბით.

წიგნი I:
განათლება დემოკრატიისათვის
 სწავლება დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ - ძირითადი საცნობარო მასალა მასწავლებლებისათვის

წიგნი II:
ვიზრდებით დემოკრატიულ საზოგადოებაში
 სწავლება დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ საგაკვეთილო გეგმები ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის დაწყებითი საფეხურისათვის

წიგნი III:
ცხოვრება დემოკრატიულ საზოგადოებაში
 სწავლება დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ - საგაკვეთილო გეგმები ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის საბაზო საფეხურისათვის

წიგნი IV:

მონაწილეობა დემოკრატიულ საზოგადოებაში

სწავლება დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ – საგაკვეთილო გეგმები ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის მაღალი საფეხურისათვის

წიგნი V:

ბავშვთა უფლებების კვლევა

ცხრა მცირე პროექტი ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის დაწყებითი საფეხურისათვის

წიგნი VI:

დემოკრატიის სწავლება

სასწავლო მოდელების კრებული დემოკრატიული მოქალაქეობისა და ადამიანის უფლებათა შესახებ სწავლებისათვის